

Ajánló

Ajánló a 65. évfolyam első számához

névterek

Az internet megjelenésével nemcsak a szótárakat lehetett megjeleníteni, hanem megszülettek a szótárak sokkal összetettebb változatai, melyeket **névterek**nek nevezünk. Ezeknek perdöntő jellegzetessége, hogy nem a papír, vagy valamilyen más fizikai anyag a hordozó közegük, hanem egy kezelhető hálózat.

A TMT januári bevezető cikke e témakörben izgalmas, filozofikus, szellemes írást tartalmaz. **Ungváry Rudolf** „A névterek értelme. Filozófiai–szerkezeti jellemzők.” című tanulmányának célja a névterek értelmének bemutatása, valamint a névterek feladatának, rendeltetésének ismertetése. A szerző végigvezeti az olvasót a fogalmakkal végzett azonosítás, a gondolkodás kettős természete, a tulajdonnevekkel végzett azonosítás (az egyedek azonosítása) témakörökön, majd összegzésként megállapítja, hogy a névtereknek, elődeihez, a nyomtatott nemzeti értelmező szótárakhoz képest nagyságrendekkel nagyobb a jelentésgazdagságuk, a szemantikai erejük. Ezáltal sokkal jobban reprezentálják az emberi megértés eszközt, a jelentésekkel bíró szavak világát.

közösségvezérelt könyvtár

A XXI. század sok szempontból a közkönyvtárak reneszánszát hozta. Könyvtárak százai épülnek vagy újulnak meg s egyre többen tekintenek a könyvtárakra mint élő, közösségi terekre, sőt, közösségteremtő, a közösségeket alakító, fejlesztő intézményekre. **Kovácsné Koreny Ágnes** „Könyvtár és közösség, avagy a közösségvezérelt könyvtár elmélete és gyakorlati megvalósításának lehetőségei” című tanulmányában a XXI. század közkönyvtárainak és az általuk ellátott, szolgált közösségeknek a viszonyával, együttműködésével foglalkozik. Bemutatja a közösségvezérelt könyvtár modelljét, valamint a közösségvezérelt téralakítás és szolgáltatásfejlesztés lehetőségeit.

Felhívom még a figyelmet **Tószegi Zsuzsanna** értékes beszámolóira:

„Barát vagy ellenség az információs kommunikációs technológia?”

„A könyvtárak és az emberközpontú tudomány. A valóságos könyvtár – könyvtári valóság III. című könyvtár- és információtudományi konferencia” címen.

Fonyó Istváné

A következő szám tartalmából:

PIROS ATTILA: A gondolat a szimbólum mögött. Az ETO-jelzetek automatikus interpretálásáról és reprezentációjáról

KRISTÓF IBOLYA: A magyar nyelv nagyszótárának forrás- és névjegyzéke

Helyesbítés

A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 2017. októberi – Vol. 64, Szám 10 (2017) – számában, Vass Johanna: *Az RDA kapcsolata a nemzetközi könyvtári modellekkel, és elemkészletekkel II. Az RDA szótárai – tovább az FRBRoo modell felé* c. tanulmányában a 477. oldal utolsó bekezdése helytelen szöveggel jelent meg. A szerző – elfogadva, hogy az ott alkalmazott szófordulat esetleg negatív értelmezést is megenged, módosította.

A szerző javított szövegét a szerkesztőség kicserélte.

Szerkesztőség

Ungváry Rudolf

A névterek értelme. Filozófiai–szerkezeti jellemzők*

„Kezdetben vala az Ige, és az Ige Istennél vala, és Isten vala az Ige.”
(János, 1., 1.)

A névterek nyelvi szempontból szemantikai rendszerek: szavak (vele jelentések) és a közöttük fennálló szemantikai relációk rendszerei. A szavaknak jelentésük és jelölésük van. A szavak egy része, a köznevek azonban fogalmakat, másik része, a tulajdonnevek pedig egyedülálló dolgokat neveznek meg. Mivel az egyedülálló dolgok is fogalmakkal ragadhatók meg (például „Albert Einstein” a „tudós” fogalmával), ezért állítható, hogy a névterek egyben fogalmak és a közöttük fennálló asszociatív összefüggések rendszerei is. A fogalmak rendszere felfogható rendező rendszerként. E rendszerben a lét (ontológiailag) több szempont (dimenzió) szerint rendeződik. Az elvont fogalmi kategóriák (legáltalánosabbnak tekintett fogalmak) szerint vannak anyagszerű, mozgásszerű/energiaszerű és tulajdonság/információszerű dolgokat reprezentáló fogalmak (vagy ilyeneket jelentő szavak). A fogalmak más szempontból a létszintek (komplexitási szintek) és azok alszintjei szerint rendezhetők. A legáltalánosabb létszintek a természeti szférában a fizikai-kémiai, a biológiai és pszichikai szintek. A társadalmi szférában a gazdasági, a civilizációs-jogi-politikai és a kulturális szintek és ezek alszintjei. Ezeket egészítik ki (ezek között vannak) a különleges, visszacsatolási (öko-kibernetikai) szintek. A fogalmak alapján az írásbeliség kezdetétől osztályozási rendszereket alkottak, melyekkel lényegében a tárolt információkat rendezték. A szavakhoz – melyek a névterekben elsődleges, tárgyi adatok –, másodlagos, metaadatok kapcsolódnak (pl. nyelvtani, közigazgatási, statisztikai stb. adatok). Ha a névtér szavait információk minősítésére, osztályozására, rendezésére használják, e szavak az alkalmazott rendszerekben metaadatok.

Tárgyszavak: névtér; szemantika; reláció; megértés;
fogalom; filozófia

Már a történelmi idők hajnalán felvetődött a kérdés, hogy mitől tudjuk a dolgokat. Az nyilvánvaló lehetett, hogy maguk a dolgok voltak, vannak és lesznek. Érzékileg tapasztalhatók, de ez nem azonos azzal, hogy tudunk is arról, amit tapasztalunk. Hogy tudunk róluk, arra az utal, hogy vannak szavaink róluk. Az alábbiakban első lépésben azt kíséreltem meg megfogalmazni, hogy hogyan értsük ezt. Azaz tényleg, mitől tudjuk, az érzéki tapasztaláson kívül, hogy vannak. És hogy mennyire bizonytalan ez.

A szavakat már kezdetben nemcsak használták a dolgok megfogalmazására, hanem összegyűjtötték őket, vagy olyan rendszereket készítettek belőlük, melyekben úgy tárolhatták az adatokat, hogy a szavak szerint keresni lehetett például az adózókat vagy a kereskedelmi okmányokat. A szógyűjteményekből évezredek múlva gondosan szerkesztett

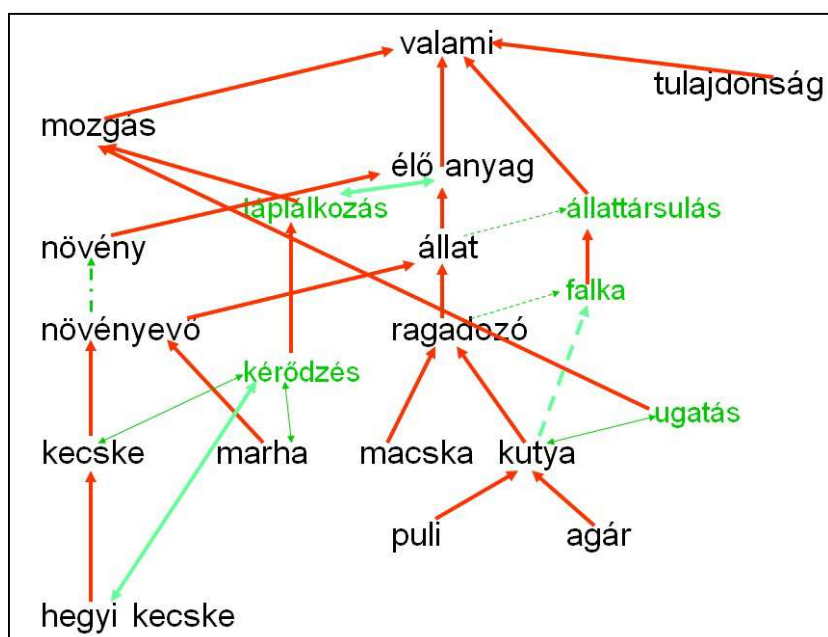
szótárak lettek, a csúcán azokkal a többkötetes, évtizedek munkájával elkészített, nyomtatott értelmező szótárakkal, melyek egy-egy nyelv szókincsét tartalmazták. A szavak rendszeréből pedig katalógusok, osztályozási rendszerek, nomenklatúrák, taxonómiák alakultak ki.

Az internet megjelenésével nemcsak a szótárakat lehetett megjeleníteni, hanem megszülettek a szótárak sokkal összetettebb változatai, melyeket

* Szegeden, a Networkshop konferencián, 2017. április 20., elhangzott előadás alapján. –
<https://niif.videotorium.hu/hu/recordings/16904/a-nevterek-filozofiaszerkezeti-jellemzoi>

névtereknek nevezünk. Ezeknek perdöntő jellegzetessége, hogy nem a papír, vagy valamilyen más fizikai anyag a hordozó közegük, hanem egy kezelhető hálózat. Ez egyrészt minden eddigi szótárnál és rendező rendszernél nagyobb adatgazdagságot, többek között asszociatív kapcsolat- vagy relációrendszert (szemantikai térszerkezetet és ábrázolást), valamint időbeli rétegezést (korábbi és későbbi összefüggés-ábrázolást, szemantikai időszerkezetet és ábrázolást) tesz lehetővé. Másrészt a névterek szavai szorosan kapcsolódnak a weben elérhető értelmező, többnyelvű és etimológiai szótárakhoz, továbbá bármilyen más névállományt

tartalmazó rendszerhez (a nyelvészeti korpuszoktól kezdve a Wikipédián, a statisztikai adatállományokon keresztül, az államigazgatási, tudományos és egyéb nomenklatúrákig). Harmadrészt minden eddigi szógyűjteménynél nagyobb, egyben a könnyű eligazodást lehetővé tevő normatív szókinccsel a nemzeti névtér a közös alapja az információk tartalmi leírásához használt különféle speciális rendező rendszereknek (katalógusoknak, taxonómiáknak stb.), melyeket az adatbázisokban, gyűjteményekben, könyvtárakban, levéltárakban, múzeumokban, igazgatásban, szaktudományokban használnak (1., 2. ábra).¹

1. ábra Relációszerkezet (szemantikai térszerkezet) leegyszerűsített példája címkézett, irányított

•É 47° 31' 48", K 21° 38' 21"

• –	<890 előtt	–
• Tébrésün	890 – 1000	szállásterület
• Torna	11. sz.	falu
• Boldogasszonyfalva	12. – 14. sz.	falu
• Debrecun	14.	város
• Debrecen	1361 – 1693	mezőváros
• Debrecen	1693 – 1867	szabad királyi város
• Debrecen	1867<	megyei jogú város

2. ábra Kronologikus rétegződés (szemantikai időszerkezet) példája szócikk formájában (a vezérszó a helyet meghatározó koordinátaadat)

Ezért a névtereknek, elődeihez, a nyomtatott nemzeti értelmező szótárakhoz képest nagyságrendekkel nagyobb a jelentésgazdagságuk, a szemantikai erejük. Ezáltal sokkal jobban reprezentálják az emberi megértés eszközeit, a jelentésekkel bíró szavak világát.

Mindezzel válaszoltunk is arra a gyakorlati kérdésre, hogy mi a névterek feladata, rendeltetése. Ugyancsak nyilvánvaló a szavak rendeltetése, hiszen a beszéd és az írás, tehát a közlés eszközei. Ez azonban csak a felszín.

Amikor tehát megpróbáljuk megválaszolni, hogy mi is lehet a szavak, vele a „*kezdetben vala az ige*” értelme, akkor könnyebb dolgunk van, ha először azt vizsgáljuk meg, mi is ezeknek az új keletű, de minden eddigi szógyűjteménynél, szórendszernél bonyolultabb névterek értelme. Azon az összetettségi szinten ugyanis, amely a technika jóvoltából a névtereket jellemzi, olyan dolgok válnak észrevehetővé, melyeket maguk a szavak csak nagyon áttételesen tartalmaznak, és ezért csak metaforákkal lehet utalni rájuk. Úgy például, hogy „*Isten vala az Ige*”. De miért volna pont az „ige” a mindenhatóság?

Mielőtt azonban ebbe belekezdenénk, gondoljuk meg, hogy valójában filozófiai kérdésről van szó, noha a névterek kérdése nem kapcsolódik közvetlenül mindazokhoz az értékekhez és felismerésekhez, melyek a filozófiában halmozódtak fel. Mégis, a filozófiához fűződő elkerülhetetlen viszonyunkat valahogy tisztázni kell. Ehhez legalább nagy vonalakban nézzük meg, hogyan fogalmazták meg a filozófia célját, feladatát. Többféle választ kapunk rá, de ez a különbség is sokat mond tárgyunkról általában, a dolgok értelmének megértéséről. Tekintsünk el a filozófia legáltalánosabb céljától, attól, hogy a filozófia a vélekedések kritikája, illetve a világot magyarázni kívánó elméletrendszerek megalkotása. Ennél több speciális választ is kapunk. Ez is arra utal, hogy ez a többértelműség mintha az értelem egyik legfontosabb tulajdonsága lenne. Csak három szerzőt idézek: egy derűlátót, egy távolságtartót és egy semlegest és egy semleges megfogalmazást.

„A filozófia célja vagy feladata az, hogy javunkra használhatjuk fel a korábban megismert hatásokat.” *Hobbes, Thomas (1588–1679).*

„...a filozófia célja, hogy megmutassa a légynek a csapdából kivezető utat.” *Wittgenstein, Ludwig (1889–1951).*

„A filozófia a megismerés módszereinek, elveinek és érvényességének a kutatása.” *Wikipédia, 2017.*

Más tudományokkal szemben a filozófia állításai nem igazolhatók, legalábbis természettudományosan. Mégis, ezekben – és a számtalan többi, itt nem ismertetett – a meghatározásokban mintha az lenne a közös, hogy a filozófia tárgyának a háttérben a *megértés természetéről (is) lenne szó*. A megértéssel több tudományág is foglalkozik, ezek együttesen a kognitív tudományok. Maga az informatika, melynek eszközeivel a névterek létrehozhatók, nem ide tartozik.

A megértés természetének a megértése ugyanakkor valamiféle önismeretet is, és vele emberismeretet is jelent. Az előbbivel tudomásom szerint semmiféle tudomány nem foglalkozik, az utóbbival pedig – legalábbis áttételesen – feltehetően minden tudomány. Talán a legközelebb mindehhez a filozófia állhat.

A névterek mélyebb értelmének, jelentőségének feltárását kezdjük azzal, hogy megvizsgáljuk, minek a közegében, „világában” válnak megérthetővé a dolgok? A közeggel arra is utalok, hogy nem valamiféle konkrét eszökről van szó, mint például az agy, vagy a nála nehezebben vizsgálható elme és tudat.

A konkrét közeg

Attól a közegtől, „világtól”, melyben a dolgok szellemileg megragadhatók, felfoghatók, érthetők, elválaszthatatlan a nyelv. Maga az érthetőség és az értelem kérdése azonban rendkívül szerteágazó terület, „*ein zu weites Feld*”², melyben a nyelv csak azt egyik szereplő. A nyelv megfelelő használata a feltétele annak, hogy mind a filozófia, mind a tudomány, mind pedig a közbeszéd állításainak jelentése legyen. A jelentést azonban nem a nyelv tartalmazza, csak jelöli.

Az *állításokat/mondatokat* a nyelv szavaival fejezzük ki. („*Szóból ért az ember.*”) Ez utóbbiak hozzájárulnak a jelentéshez. A szavak a hangalak és írásképek szempontjából megfogalmazott nyelvi egységek. A továbbiakban csak olyan szavakról beszélünk, melyek legfontosabb szerepe még, hogy jelentésük van, mint például az „ember”, a „gondolkodás”, a „szép”.

De miért nem szótér akkor a névtér?

Ennek magyarázata, hogy ugyanazt a dolgot különböző szempontból lehet megnevezni. Ami például földrajzi szempontból ország, az politikai szempontból állam és érzelmileg haza. A megnevezés

valójában azonosítás. Mindegyik szó másként azonosít. Az azonosítás szempontjából a szavak *nevek*.

De mit azonosítanak, mit neveznek meg a nevek?

Egyrészt konkrét dolgokat neveznek meg, amelyekből csak egyetlen van (tárgyat, előfordulást, individuumot). Filozófiai értelemben partikularitást, ezért ún. partikulárisok. Ezek a **tulajdonnevek**. Ez az azonosítás azonban köznyelvi körülmények között rendkívül pontatlan, ezért megértése környezetfüggő, mivel a nevek általában több egyedet azonosítanak, és egy-egy egyed is több névvel azonosíthat. Például: „Thomas Hobbes”, „Rin Tin Tin”, „Demokrata Párt”, „Csöbörccsök”. A felsoroltakból alaposabb utánanézésre kiderül, hogy ha önmagukban állnak, több egyed is érthető rajtuk.

A tulajdonnevekkel végzett azonosítás tehát eleve nem egyértelmű. A kardinalitásuk, az **m** (név) : **n** (előfordulás) egyik irányban sem meghatározott). Ezt az összefüggést **1** (név) : **1** („előfordulás”) formára kell átalakítani, hogy egzakt módon, logikai formában kezelhetők legyenek. Például úgy, hogy kiegészítőket kapcsolunk a nevekhez. A névtéradatbázisok tervezésében ezt nevezik normalizálásnak.

Például: Hobbes, Thomas (1588–1679); Hobbes, Thomas (1783–1860); Csöbörccsök (Moldova); Csöbörccsök (Ukrajna)

Az *állítások/mondatok*, a megértés konkrét közegei azonban nem azonosak a tartalmukkal, a *gondolatokkal/ítéletekkel*. Ez utóbbiak a megértés elvont közegét alkotják.

Az elvont közeg

A gondolatokat/ítéleteket fogalmakkal fejezzük ki. A fogalmak megfelelő használata a feltétele annak, hogy a beszédnek és írásnak értelme is legyen, ne csak jelentése. Valójában tehát nem csak szóból ért az ember. Szükség van a meg-gondolt gondolatra³ is. Lehet, hogy fogalom és állítás, jel és jelentés egyszerre keletkeznek, de az biztos, hogy nem azonosak.

A fogalmak tudati, gondolati, elvont képződmények. Filozófiai értelemben a konkrét dolgokkal, a partikularitással szemben univerzalitást fejeznek ki. Valójában minden fogalom a maga nemében ún. *univerzálé*. Nem tárgyasíthatók korlátlanul, és ezért formálisan se kezelhetők azzal a logikai ap-

parátussal, amely ma ismert. Semmire sem lehet rámutatni azzal, hogy ez fogalom. Feltételezhető, hogy a tudaton belül nem valami pontosan körvonalazott egységek, hanem emberről-emberre, és egy emberen belül is időben változó, asszociatív jellegű képződmények. Szakemberek egy része kétségbe vonja a létezésüket.⁴

Ha netán nincsenek is, a fogalmak mindenesetre azzal válnak közölhetővé, hogy a nyelv segítségével nevetek adunk nekik. Ezek az **általános nevek**. Az általános nevek fogalmakat azonosítanak.

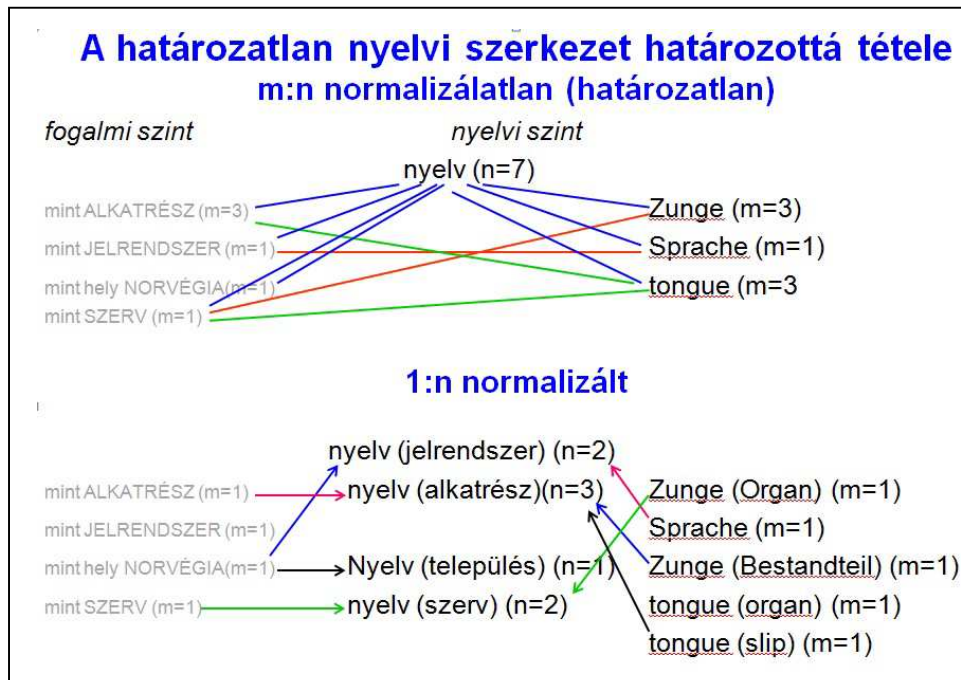
De – mint látni fogjuk – az általános név is olyan, hogy hiába tűnik egyedinek, valójában ez is egyszerre több fogalmat azonosíthat, és ugyanannak a fogalomnak is lehet több általános neve. A „nyelv” szó például több fogalmat nevez meg, és az egyes fogalmaknak, melyet a „nyelv” szóval megneveznek, több neve is van (3. ábra).

Ahogy a nyelvben szavakból vagy a nevekből (nézőpont kérdése, melyikből) mondatokat alkotunk, úgy a tudatban fogalmakból gondolatokat formálunk. A még nyers, csak az elvont tartalmat megnevező mondatokban szereplő nevekhez a térbeli és időbeli helyzet megértéséhez kiegészítő adatokat kapcsolunk (ragokat, névutókat, határozókat, indulatszókat stb.). Például: „tudatás”, „sógor” „disznó”, „kilenc”, „ellés” esetén „tudatom sógor, a disznó kilencet ellett”. A nyelvtudományban már korán felismerték, hogy a különféle nyelvtani esetek (például a tárgyeset: „ellett”) is fogalmakon alapulnak, melyeket ma mélyeseteknek neveznek.⁵

Ha döntenünk kell, hogy a Bibliából idézett „ige” mihez áll közelebb: a szóhoz, a fogalomhoz vagy a gondolathoz, akkor valószínűbb, hogy tartalmilag a fogalmakból álló gondolathoz, nyelvileg pedig a szavakból álló mondathoz. És azért van kapcsolatban a mindenhatósággal, mert csak vele (a szavakkal megnevezett fogalmakkal, a mondatokban kifejezett gondolatokkal) érthetjük azt is, hogy „mindenhatóság”. (Ettől még nem kell ismernünk is például a „mindenhatóságot”). Valójában tehát arról van szó, hogy „kezdetben vala a fogalom, a gondolat”. Az idealizmus szerint a szellem.

A fogalmakkal végzett azonosítás

Akár vannak a fogalmak, akár nincsenek, az általános nevükkel nem egy konkrét dolgot, nem egyetlen egyedet, hanem dolgok, egyedek összességét, osztályát ragadjuk meg. Az ember fogalmával például az összes embert. Általánosan

3. ábra A határozatlan szerkezet határozottá tétele

nevezünk meg minden embert. Ezért is általános név a fogalmak neve. Valójában a tulajdonneveknek, továbbá az olyan szavaknak, mint „itt”, „volt”, „hihihi” (sőt, mint arra utaltunk, a ragoknak, képzőknek, mint a „meg-” vagy a „-t”, azaz a nyelvtani esetragoknak) is van jelentése. Létezik az itt, a volt, a hihihi és a „meg-”, de tulajdonnevek esetén például még a Néró fogalma is („ő egy Néró!”). Ha nem így lenne, nem érthetnénk, hogy mi a szerepe például az „itt” szónak és a „meg-” ragnak, és igazából még Néróról sem tudhatnánk meg szinte semmit.

Az általános nevek jelentése azokból a fogalmakból következik, amelyeket azonosítanak. Ha – megengedve – nincsenek fogalmak, akkor is létezik az a valami, ami a jelentésnek megfelelően a tudatban „szétfolyóan”, de valamiféle állandóan újramegalkotó, dinamikus struktúrában valahogy azért mindenkinek élménye. Maradva annál, hogy a továbbiakban ezt a meghatározatlan valamit (ami semmi semmiképpen nem lehet) „fogalomnak” nevezzük, nem mondhatunk egyebet, mint hogy e fogalmak tartalma adja a név jelentését. Más szóval, ami a nyelven belül (tehát a tudaton kívül) jelentés, az a fogalmak szintjén (a tudatban) fogalomtartalom.

Ezzel a tartalommal (alias jelentéssel) azonban nem egyetlen dolgot, egyedet jellemezünk, hanem

több olyat, melyről úgy ítéljük, hogy bizonyos tulajdonságokban megegyeznek.

Ha a kezünkbe veszünk például egy író tollat, és azt mondjuk, ez „toll”, akkor a körülmények, a kontextus alapján ugyan mindenki tudja, hogy éppen erre a kezünkben tartott dologra kell gondolni, de a „toll” szóval nemcsak ezt az egyetlen tollat azonosítjuk, hanem minden olyan dolgot, melyről úgy gondoljuk, hogy toll. Azaz valójában nem egy konkrét tárgy nevét mondtuk ki, hanem egy fogalomtét, a tolltét. Ez az összes olyan tollat reprezentálja, melyet tollnak vélünk. Figyelemre méltó, hogy mégis értjük, konkrétan miről van szó, holott a „minden toll”, melyet a toll fogalma reprezentál, egyáltalán nem teljesen azonos mindenki számára. Például valaki szerint valami toll, ami valaki más szerint nem feltétlenül az.

A fogalmakkal több konkrét dolog közös tulajdonságát ragadjuk meg, melyeket e dolgok közös ismertető jegyeinek fogunk föl a fogalom tartalmában. Ettől még az adott fogalommal megragadott konkrét dolgoknak számos más, egymástól eltérő tulajdonsága van. Mennél több tulajdonságot tekintünk konkrét dolgok vonatkozásában közösnek, annál gazdagabb tartalmú fogalmak keletkeznek, melyek azonban egyre kevesebb számú konkrét dologra jellemzők.

Ebből az is következik, hogy a fogalmak valójában csak annak a kevés megértésnek a formái, amely lehetséges vagy praktikus.

Ezért a fogalmak tekinthetők nagyon leegyszerűsített, egységnyi ítéleteknek (állításoknak). Pontosabban azok tartalmának. Ettől még az egy adott fogalommal megragadott dolgok egyáltalán nem azonosak egymással. A fogalmak tehát nem merítik ki az általuk reprezentált konkrét dolog összes tulajdonságát. Az ugyanis kimeríthetetlen.

Mindebből az a sajátos – ha tetszik hajmeresztő – tény következik, hogy beszéd közben, amikor nem tudunk rámutatni egy-egy konkrét dologra, amelyről szó lenne, megérteni mindig csak összességeket értünk meg a közös tulajdonságaik alapján. A megértés alapja pedig nem egyetlen tulajdonság, hanem több közös tulajdonság felfogása. Szeretjük azt hinni, hogy ha kimondunk valamit például nagy hallgatóság előtt, akkor mindenki érti azt, hogy miről is beszélünk, holott a hallgatóság minden egyede feltehetően nem ugyanarra az állításra gondol, amit mi kimondtunk. Ez valójában roppant nehéz dolog, csak hozzáédzdtünk.

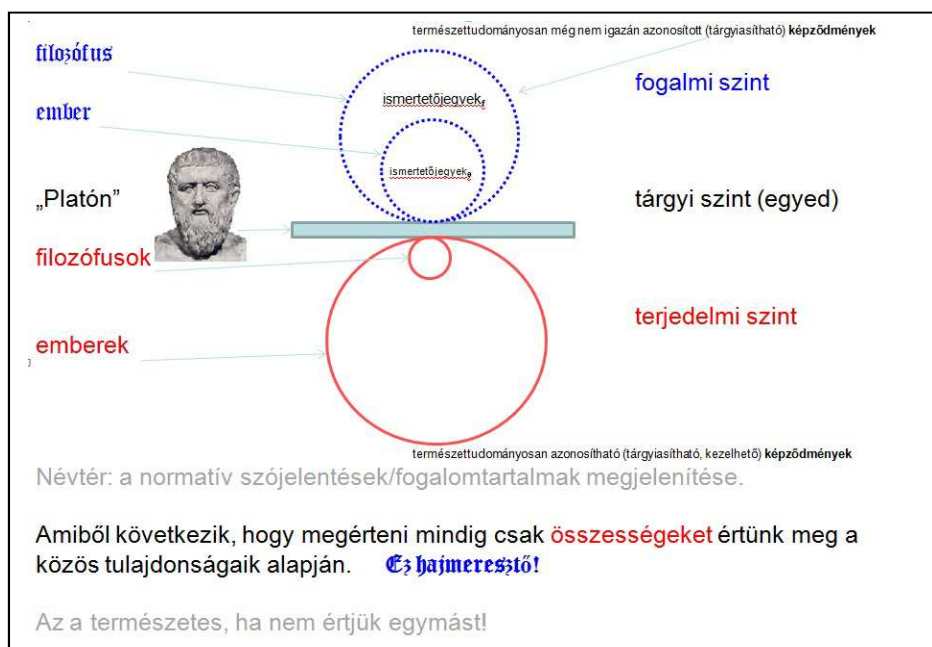
Ennek fényében nem az a természetes, ha értjük, hanem az, ha nem értjük egymást!

Az a közeg, „világ” tehát, melyben ez a megértés lehetséges, a fogalmaké (vagy azé, ami a helyén a tudatban lehet).

A gondolkodás kettős természete

Azoknak a dolgoknak az összességét, melyeket egy közös fogalommal megragadunk, felfogunk, a fogalom terjedelmének nevezzük (4. ábra).

A gondolkodás tehát valamiféle kettős jelenség: a tudatban (a „mélyben”) megragadunk a tudaton kívüli (dobrevolver-eszterga, lakosság, katasztrófa), de akár a tudatban (például szakértelem, lélek, rettegés) létező dolgokat, miáltal fogalmak keletkeznek. Velük párhuzamosan létezik a nyelvi jel, melynek segítségével ez a megragadás a tudaton kívülre kerül, és a gondolatok kicserélhetők. De a két világ, a tudaton belüli, fogalmi, és a tudaton kívüli, tárgyi (vele a nyelvi) világ között mintha valami betonfödém alkotná a határt, melyen kívülről nem, legfeljebb a tudomány segítségével, mintegy furmányosan lehet csak áthatolni, és megvilágítani fogalmakkal (pont velük, ezekkel a homályos valamikkel) a tudat szerkezetét, hogy ezt a világot jobban megértsük. Az egész jelenség hasonlítható például a fákhhoz, melyeknek látható koronája és levelei vannak, és föld alatti gyökérzete. A kettő elválaszthatatlan, és mégis teljesen más (5. ábra).

4. ábra Terjedelem és tartalom

5. ábra A nyelvi és a felfogási szint

Mennél jobban növeljük a közös tulajdonságok számát, annál nehezebben vagyunk képesek fogalmat alkotni a megragadott dolgokról. Különös, de így van. A nagyon speciális fogalmak nagyon „nehézek”, mert az őket jelölő szavak (nevek) jelentéséhez annál több tudás kell.

Gondoljunk például a parciális differenciálegyenlet-rendszer fogalmára.

De ne csak ún. tudományos fogalmakra gondoljunk! Vegyük például az ember fogalmát. Képezzünk egyre speciálisabb emberfogalmakat:

ember–előadó–konferencián előadó–
konferencián előadó–sárga pulóverben konfe-
rencián előadó–sárga pulóverben konferencián
az értelemről előadó.

Azaz $1: N_1 < N_2 < N_3 \dots < N_n$ (ahol N az ismertetőjegyek száma). Ez a genus–species hierarchia a filozófiában.

Az utóbbiból bizonyára nagyon kevés van, de az utóbbi is csak általános név, és nem egy konkrét előadót azonosít 1:1 kardinalitásban.

Tegyük fel, hogy a tulajdonságok számát tovább növeljük. Mi történik? Például legyen

sárga pulóverben konferencián az értelemről
érthetetlenül előadó

Lépjünk most ki a fenti, a végtelenségig részletezhető fogalmi hierarchialáncból, és térjünk át a konkrét egyedre, melynek neve, mondjuk, „Ungváry Rudolf”.

Az olvasó talán azt hiszi, mindent ért, különösen azt, akinek a nevét most megadtam. Akár láthat, hallhat is. Holott ekkor érti a legkevesebbet, mert

engem kellene megértenie. Ehhez képest a fenti fogomláncban mindent tökéletesebben érthet (ha megerőlteti magát). Egészen addig, amíg el nem jut magához a konkrét tárgyhoz, esetünkben egy konkrét személyhez.

Attól a pillanattól kezdve azonban, hogy áttérünk egy konkrét emberre (azaz tárgyiasítjuk a fogalmat, tehát lemondunk róluk, kilépünk a fogalmi világból), valójában csak formálisan lehet őt megérteni, a pusztá adatazonosítások sorozatával. Ha személyesen látunk és tapasztalunk valakit vagy valamit, és nem ismernénk fogalmakat, akkor csak érzékileg fogunk fel, ami ugye még nem értés.

Másrészt, ha értünk is valakit vagy valamit, akkor csak azt és annyit értünk, ahány fogalmat a konkrét személyről megragadunk, felfogunk. Mert, ugye, a közvetlen tapasztalás se értés, még ha a tapasztalat is az alapja minden megértésnek.

Minden formalizálásnak, így a matematikának is az alapja az áttérés a fogalmakról az általuk reprezentált valamelyik tárgyra. Itt valójában megszűnik az, hogy mi az értelme valaminek (a célja, feladata nem), hogy helyét átvegye a formalizált, a pusztá eljárások rekonstruálható, tehát bizonyítható érthetősége. Ennek köszönhetjük az utolsó három évszázad lélegzetelállító természettudományi és műszaki fejlődését.

Ezt itt most nem folytatom, csak jelzem: lehet, hogy nem indokolatlan felvetni a kérdést, hogy ez az elszakadás, vele a hagyományos tartalmaktól, egyben jelentésektől való egyre nagyobb távolság

folytatható-e a végtelenségig? Milyen következményekkel jár, ha egyre több az, ami valójában nem ragadható meg a hagyományos fogalmainkkal, vele a köznapi nyelvünkkel. Erre a tanulmány végén, a „Fogalmiság kockázata” még visszatérünk.

A tulajdonnevekkel végzett azonosítás (az egyedek azonosítása)

Visszatérve az egyes emberre (vagy bármelyik konkrét dologra): az ember „észak-fok, titok, idegenség”⁶. Tágabb értelmezésben, Kant gondolatával: önmagában minden magánvaló. Más szóval egy másik konkrét embert (vagy akár egy másik konkrét dolgot) megérteni enyhén szólva ezerszer nehezebb, mint bármelyik fogalmat, mellyel megragadjuk.

Mi az, ami az emberben az önazonosság, azaz a tudása önmagáról? Egész egyszerűen szólva az én. Ha az olvasó azt hiszi, hogy teljesen érti önmagát (ha már másokat nem is teljesen), akkor is súlyosan téved. Mindig csak bizonyos összefüggésekben tűnik úgy, hogy ez fennáll, mint például abban az összefüggésben, amely most az olvasó és köztem átmenetileg keletkezett. Ez azonban ki-ki énjének csak egy nyúlfarknyi része, úgyhogy minden okunk megvan a legnagyobb fokú nyugtalanságra. Amit szerencsére elfojtunk magukban, és csak ha túl nagy lelki terhelésnek vagyunk hosszabb időn át kitéve, vagy netán gyenge az énjünk, akkor tanulunk meg kesztyűbe dudálni saját maguk miatt (ha egyáltalán túléljük).

Akkor tehát, amikor egy fogalomról áttérünk egy konkrét dologra, a tulajdonságok száma a végtelenre nő.

$$\text{Azaz } 1: N_n \rightarrow n = \lim \infty$$

Ez fogalmilag már megragadhatatlan. Bárkit megragadhatnak fogalmilag, felfoghatják, ki ő, de ezzel messze nem merítették ki a tulajdonságait, tehát azt, aki valójában. Jobb is. Éppen ez a probléma, ha minden határon túl törekszünk önismeretre. Nem bírja el a tudat. Mert a tudat csak fogalmakra és gondolatokra van berendezkedve, nem pedig fogalmak és gondolatok káoszára.

Annak érdekében tehát, hogy annak a végtelen és kaotikus bonyolultságnak a teljes megértését kikerüljük, melyet egy-egy konkrét individuum képvisel, vagy fogalmat alkotunk róla (és akkor leegyszerűsítünk), vagy a könnyebb kezelhetőség érdekében pusztán két tulajdonsággal ruházzuk föl magukat a

konkrét dolgokat (de nem a fogalmakat). Ezek a térbeli formális tulajdonságuk: a helye és az ideje (a múltban, most, a jövőben). Azaz egy adott időben egy adott helyen levő valamit (pl. Nérót, engem, az elképzelt megváltót) azonosítanak, és ezzel mindannyian sokszor nagyon jól megvagyunk, amikor számolni vagy remélni kell.

A tulajdonnevek tehát olyan dolgokat jelölnek („jelentenek”), melyeknek formálisan térben és időben van azonosításuk. Személynevek és testületi nevek esetén ez az a struktúra, melyet a személyazonossági igazolványok tartalmaznak, illetve a cégbíróságok bejegyzései. Névterekben ez a nevek térbeli és időbeli rétegződése.

Sokszor persze nagyon speciális fogalmakat is látszólag könnyen fogunk föl, mint például a fekete lyuk, vagy az elektron – de vigyázzunk! Az, ahogy köznapien ezeket értjük, legfeljebb töredékeiben azonos azzal, amit a fizikusok értenek rajtuk. És akkor már annyi tulajdonságunknál vagyunk, hogy azt pusztán az általános műveltség alapján nem ismerhetjük, és ezért ezeket a fogalmakat valójában csak nagyon sok tanulással ragadhatjuk meg.

Normatív és nem normatív fogalomtartalmak (névjelentések)

Mielőtt azonban rátérnénk a névterek filozófiai lényegére, meg kell különböztetni azokat a fogalmakat, melyek tartalmát az értelmező szótárakban az egyezményes megnevezésükkel és az egyezményes magyarázatukkal rögzítik, azoktól a fogalmaktól, melyeket ki-ki gondol. Ahogy azt a korábbi fejezetben megfogalmaztam, az utóbbiak emberről-emberre nagyon eltérőek lehetnek. Az értelmező szótárakban az általános nevekkel a közösen elfogadott, normatív, névvel azonosított fogalomtartalmakat (a név jelentését) azonosítják. Olyan tartalmakat, melyekben lényegében mindenki egyetért. Az egyes emberben elkerülhetetlen, hogy ugyanaz az általános névvel megnevezett fogalom ennél gazdagabb, adott esetben akár szegényesebb vagy torz tartalommal rendelkezik.

Minden nyelvileg megnevezett fogalomnak van ilyen normatív tartalma. Valójában azért értjük meg egymást, mert beszéd közben igyekszünk magunkat ehhez a normatív tartalomhoz tartani. És ha mondjuk a kutya fogalmán ennél többet értünk, akkor azt kellő jóindulattal feltételezve megpróbáljuk magyarázni, körülírni. Teljes körűen nemcsak azért nem fogjuk tudni megmagyarázni, mert ön-

magunkat se tudjuk, hanem azért sem, mert a tudatban keletkező fogalmak nem pontos, afféle tárgyyszerű, rögzített képződmények. Ezeknek a ténylegesen létező fogalmaknak a tudatban elmosódott a tartalmuk, ráadásul állandóan változik. Mégpedig jó esetben akörül a normatív fogalomtartalom körül, melyet például az értelmező szótárakban rögzítenek – és amely tartalmak idővel szintén változhatnak.

A politikai élet nehézségei abból adódnak, hogy például a szabadság fogalmát nem minden politikai rendszerben használják és alkalmazzák a politikai hatalom birtokosai úgy, ahogy mondjuk egy demokrata, noha mind a diktatúra urai, mind a demokraták megegyeznek a „szabadság” szó értelmező szótári, normatív, lexikai jelentésében.

Az értés

Most pedig térjünk át tanulmányunk céljára, a névterek értelmére.

Nem az értelmezéssel általában foglalkozunk, hanem azzal, hogy az értelem működése, az értelemképzés szempontjából mi a szerepe a névtereknek.

Az akkor még pályája elején álló *Werner Heisenberg* fizikusban 1915 körül súlyos kétségek támadtak. Ő ugyan le tudta vezetni a bonyolult differenciálegyenleteket, melyekkel az atomot leírták, csak éppen azt nem tudta igazán, hogy mi is az, amit leírnak velük. – *Vajon meg fogjuk-e valaha érteni az atomot?* – fordult kérdésével a dán *Niels Bohr*-hoz, az atommodell atyjához, akinek erről mindent tudnia kellett. Bohr kicsit elgondolkodott, majd azt mondta: – *Azt hiszem, igen. De előbb meg kell tanulnunk, mit jelent az, hogy „megérteni”?*⁷

Ezzel ott vagyunk a névterek lényegénél. Heisenberg és Bohr számára ugyan az értelmezésről, interpretációról volt szó, de a válasz nem erre, hanem arra vonatkozott, hogy mi is az, hogy értés.⁸ A megértés ugyanis nem csak nyelvi kérdés, hanem, mint láttuk, fogalmi. A fogalmak segítségével ragadjuk meg a dolgok tartalmát, azaz igazában értünk. A fogalmaink afféle minták, besorolási osztályok. És helyesbíthetünk: vagy megpróbáljuk másként gondolni a fogalmat, vagy feladjuk. Fogalmaink tehát folyton változó világ bennünk. De ezekből a fogalmakból alkotjuk a gondolatainkat, melyeket aztán mondatok formájában közölhetővé teszünk. A formalizált tudományokban (logika, matematika) a fogalmi megragadásnak szigorú

módszerei alakultak ki (ez a formális elemzés). A többi tudományban is igyekeznek fogalmakat meghatározottan használni. Akármennyire is sikerül ez, az eredményes gondolkodáshoz még a legformalizáltabb területeken is intuícióra van szükség, hogy felismerésekhez jussunk, azaz változtatni kell tudni saját fogalmainkon. Például új fogalmak felismerésével. Ez a helyzet a művészet területén is, azzal a különbséggel, hogy ott a fogalmakat megelőző képzeteknek, vele az intuíciónak a legkiemelkedőbb, folytonos a szerepe, új meg új fogalomalkotás játszódik le a metaforák formájában. A legtöbb intuícióra – bármily meglepő – a mindennapokban van szükség a dolgok megértéséhez, mivel ott a legnagyobb a káosz.

Különleges terület a vallásé, a hité. A vallás valójában csak fogalmi szinten létezik (még ha hívők áztatják is magukat azzal, hogy fogalmaik konkrétan is reprezentálnak valami létezőt). Istent feltételez, aki mindenható. Noha a hívő feltehetően hiszi, hogy van konkrétan is Isten, aki mindenható, ezt tárgyiasítani ugyanúgy nem képes, ahogy korlátlanul a fogalmakat se. Valójában isten fogalmát imádják.

Amikor tehát arról van szó, hogy Bohr kijelentése nyomán jobban megpróbáljuk megérteni, hogy mi a megértés, akkor – többek között, és most visszatérünk a kiábrándítóbb valóságához – azt tapasztaljuk, hogy névterek szerkezetével írjuk le az általános neveink (a fogalmak) és a tulajdonneveink (a konkrét dolgok) világát. Mint mondtam: csak a normatívan értelmezett nevek terét.

Az a fogalmi világ, melynek rendkívül leegyszerűsített rendszerét ma a névterek formájában próbáljuk meg leírni, a maga teljességében bizonyára meghatározó szerepet játszik abban, hogy egyáltalán mi gondolható. Lehet, hogy *Johann Carl Friedrich Gauss* (1777–1855) német matematikus valami ilyesmire gondolhatott, amikor azt fogalmazta meg, hogy „*minden készen van, csak meg kell fogalmazni*”. Azaz minden fogalommal rendelkezünk már, és velük bármilyen új felismerést leírhatunk, továbbá belőlük kiindulva bármilyen új fogalmat alkothatunk a tapasztalatra támaszkodva, melyekkel ugyancsak fogalmazhatunk.

A névtereknek ez az értelme, ha tetszik, a filozófiai. Ez is magyarázatra szorul.

Mielőtt belekezdenék, szeretném leszögezni, hogy a fenti gondolatmenet nem tartozik az analitikus filozófia körébe. A gondolkodást elemzem ugyan

egy bizonyos, fogalmi nézőpontból, de nem azt a nyelvhasználatot, mellyel az analitikus filozófia foglalkozik.⁹

Az elemzésemnek van természettudományos háttere, de szó sincs arról, hogy kizárnám ebből az általános, vele a metafizika fogalmait. Ezek ugyanúgy a gondolkodás elemi egységei, akár a konkrét dolgok fogalmai. Egy fogalom ugyanis nem lehet hamis, mivel nem valami *nemlétező* dolog, nem is egy állítás. Az egyszarvú fogalmának nincs olyan tartalma, az „egyszarvú” szónak nincs olyan jelentése, hogy van. Mint fogalom létezik, és akkor is létezik, ha a terjedelme netán üres, azaz a fizikai valóságban nincs. A fogalom ugyanis olyan valami, ami a tudatban (valahogy) van. Ha tehát valaki a lét értelmére kérdez rá, akkor egyben rendelkezik is a lét értelme nevű fogalommal. Lehet, hogy a „lét értelméről” nincs értelme beszélni, ettől ez a fogalom még létezik.

Arról sincs szó, hogy a gondolkodásnak, vele a megértésnek alapfeltétele lenne a nyelvi egyértelműség; éppen az ellenkezőjére igyekeztem rámutatni. Az információelmélet közhelye, hogy többértelműség, tartalmi redundancia nélkül eleve nem lehetséges valamit megérteni teljes körűen, fogalmilag. Az analitikus filozófia a filozófia területén próbálta megvalósítani azt, amit a formális logika a logikában. Ez pedig a ragaszkodás ahhoz, hogy minden állításban meg kell tudni valósítani a tartalomról a tárgyra való áttérést. A pontos jelentés, a műszaki és természettudományos tevékenység dolgában ez elengedhetetlen. Miközben azt, amiről természettudományos, logikai értelemben konkrétan szó van, nem vagyunk képesek felfogni anélkül, hogy a fogalmi apparátusunk rendkívül határozatlan értelmét ne használnánk. Kétségtelen viszont, hogy megközelítésemben van valami alapvetően empirikus.

„Az, *hogyan megérteni*”, nem kizárólag áttérés valamilyen konkrét tárgyra. A megértésnek, más szóval a fogalomalkotásnak egyszer, az emberi fejlődés hajnalán, valahogy keletkeznie kellett. A folyamat talán nem egyik pillanatról a másikra zajlott le. A fogalmak megjelenésével, akármilyen korlátozott volt is kezdetben a tartalmuk, már a valóságról valami nagyon kevés, de tudás állt rendelkezésre. Annyi, amennyit ez a kezdeti megértés lehetővé tett. És az is kétségtelen, hogy ettől kezdve a megértés egyre differenciáltabbá vált, azaz egyre több ismeret vált gondolhatóvá, és megfogalmazhatóvá – mert egyre több név, vele fogalom állt rendelkezésre. Ez ugyan első lépésben a külvilág

tapasztalatain alapult, de miután összeállt fogalmi világgá, és azonosítható volt az általános nevekkel, hallatlanul félreérthetően, de mégis az azonosított megértés elemi egységeit tartalmazta. A létrehozható fogalmak (vagy akármi, ami helyettük a tudatban van, általános nevekkel azonosítva) sokasodni kezdtek és rendelkezésre álltak. Nőtt a nyelv szókincse, azaz nőtt a létrehozható azonosított fogalmak száma. Ez egy sajátos tudati „tárolás”. Azért használom a létrehozható fogalom fogalmát, mert a fogalmak bizonyára nem rögzítetten vannak jelen a tudatban, hanem minden pillanatban újra és mindig kicsit másként összeállhatnak, generálódnak. A generatív nyelvészetben nemes egyszerűséggel a „lexikon” szóval nevezik meg a lehetséges nyelvi összességüket, mint a szemantika alapját, és nem sokat mondanak róla.¹⁰

Amikor arról van szó, hogy valamit meg kell érteni, akkor valójában két dolog történhet. Az *első műveletben* minden alkalommal megpróbálkozunk az addig „megtanult”, „begyakorolt” fogalmak alapján, ha tetszik, a rendelkezésre álló jelentéstárból, a lexikonból kiválogatni a generálható fogalmakat, melyekből gondolatokat, megnevezve mondatokat alkotunk, ugyanakkor ezzel feltehetően egy időben megpróbáljuk ezeket a gondolatokat a tapasztalatokkal, azaz a konkrét dolgokkal valahogy összehangba hozni. Magával a generálhatóságukkal nem foglalkozom, a tudomány itt még a megismerésnek nagyon az elején tart. Csak arra utalok, hogy itt egészen másról van szó, mint egy rögzített tartalmú tárolóhoz való hozzáfordulás. Ahogy már említettem, dinamikus, folyton újratertődő állapotról lehet szó, és maguk a fogalmak is bizonyos tudati, dinamikus változó állapotok. Mindennapi világunkban megszokott sebességekhez képest azonban elképzelhetetlenül gyorsabban. Az is lehet, hogy ezt a sebességet ma még a számítógépek se tudják megközelíteni. Vagy ha igen, nem azzal a komplexitással, mint az agy működésének megnyilvánulása, az elme, melyen maga a tudat alapszik, és annak két képessége, az ész és az értelem.

Az *első műveletben* nyilvánul meg az értelem képessége. Vele nem a külvilágból származó tapasztalatokra térünk rögtön át, nem tárgyiasítunk, hanem a kultúrában eddig felhalmozott tapasztalatokhoz fordulunk, melyek a tudatban addig valamilyen fogalmi – mint említettem, „megtanult”, „begyakorolt”, vagy „lexikális” – formában valahogy a rendelkezésükre állnak. Persze mondhatjuk, hogy ebben az első műveletben is „tárgyasítunk”, de a

tárgyak ebben az esetben a felhalmozott fogalmak, legyenek azok akármilyenek is a tudatban.

A *második műveletben*, a külvilághoz fordulásban a tárgyiasítás játszódik le. Ebben nyilvánul meg az ész képessége. Nem működhet függetlenül az értelemről, mintegy arra támaszkodik, de hozzá képest valami újat hoz létre. Azt, amit az értelemről kapott, mintegy összeveti a tapasztalattal. Így áll elő, hogy adott esetben sok minden értelmes lehet, de nem ésszerű. Értelmes dolog például a zsarnok uralmával szembeszegülni, de ezzel nyíltan próbálkozni nem minden esetben ésszerű. De az is előfordulhat, hogy ami ésszerű, nem teljesen értelmes. Ésszerű például a zsarnoki uralom idején egyáltalán nem törődni a zsarnoksággal, hanem belenyugodni, de ez nem feltétlenül értelmes.

Mindebből nyilvánvaló, hogy az értelem és az ész fogalmát nem abban az értelemben használom, ahogy Kant. Megközelítésem felől nézve a kanti ész szinte az egész tudat, az értelem meg annak néhány részlete, ahol egyáltalán elválasztható Kant filozófiájában az észről.

Megközelítésemben az értelmes gondolat mindig a generálható – fogalmi, de képzetekből és érzelmekből is álló – tudatszerkezethez való hozzáfordulásból következik, az ésszerű cselekvés pedig az így keletkezett gondolat és a tapasztalat összevetéséből keletkezik. Ezért az értelemhez való fordulás aligha írható le formalizálással, mert itt afféle „lekérdezésről”, „készből” való merítésről lehet csak szó. Az értelemmel valamennyire megbízhatóan eddig juthatunk.¹¹ A többi összevetés a tapasztalattal, és helyesbítés – ugyanahhoz akár többször is visszafordulva a tudatban. A formális műveletek ezen alapulnak, és maradéktalanul az ész termékei már. A filozófiában bizonyára ezért van az észnek kitüntetett szerepe, hiszen a filozófus a rajta kívüli valóságot akarja megérteni. (És mit érdeklí őt akkor a megértés maga!)

Ezzel függhet össze, hogy vannak, akiknek elsősorban az értelem működése a könnyebb, és nehézségeik vannak a formalizáló ismeretekkel, mint például a matematika. Másoknak ez összehasonlítva könnyebben megy, és ilyenkor gyakori a nagyobb tartózkodás a pusztán értelemmel végezhető gondolatmenetek iránt, mint akár a metafizikai, a vallásos, akár a költői gondolkodás. Mindez természetesen csak hipotézis a „*mi az, hogy megérteni*” itt tárgyalt megközelítése alapján.

A névterekben az a figyelemre méltó, hogy az informatikának köszönhetően velük megpróbálkozunk ennek a történelmileg felhalmozott, csak a tudatban létező „lexikonnak” az eddigieknél, például az értelmező szótárakénál gazdagabb, strukturáltabb normatív rögzítésével.

Filozófiai, történeti kitérő és befejezés

Fogalom és Idea

Platon szerint (ezt a Phaidroszban fogalmazta meg¹²) az emberi testbe költöző lélek homályosan emlékezik arra a szépségre, melyet az „*egyek feletti világban*” az ideák képviselnek, és valahányszor az ember szépet tapasztal a világában, vágyat érez, mégpedig eme egykor látott ideák iránt. Ezért a lélek a saját erejéből képes működni, nincs feltétlenül szüksége külső impulzusokra, mivel az ideák maguk is impulzusokat adnak. Ez a vágyállapot, tárgyától függően és erejét illetően nagyon különböző lehet. A szerelem Platón szerint nem más, mint e szépség iránti vágy leghevesebb, érzékileg a lelket legteljesebben hatalmába kerítő állapot. Egyszerre sodorhat veszélybe és egyszerre az, ami a legközelebb hoz az ideák megpillantásához, vele a legteljesebb értelemhez.

Lefordíthatjuk ez úgy is, hogy az ideák maguk a fogalmak, azok tartalma, értelme. „*Egyek feletti világ*”, azaz a csak képzetben alapuló, pusztán fizikailag nem, csak elvontan megragadható fogalmaké. Mivel minden fogalom elvont valami. Platón szerint ugyan csak bizonyos egészen általános, és pozitív tartalmú fogalmak képviselnek ideákat, melyeknek nincs érzéki megfelelője, azaz mai nyelven nem tárgyiasíthatók. Ez a felfogás fogalmi szempontból szűk. Még a legspeciálisabb fogalmakban is az általánosítás a lényeg. Azaz korlátozott mérvű tulajdonságok alapján alkotunk fogalmakat, mivel az összes alapján lehetetlen.

Az igazságosság (mint idea, egyben fogalom) például jogi, erkölcsi tulajdonság, azaz végső soron, egészen általánosan tulajdonság (azaz a tulajdonság fogalmának az egyik fajtája). Márpedig a tulajdonság „*ideája*” minden elképzelhető speciális tulajdonságban, így például a forgácsolhatóság fogalmában is jelen van. Más szóval miért ne volna idea minden speciális fogalom? Hiszen mindegyiknek tartalma elvont általánosítás, azaz egészen magas fokú képzet. Nincs ebben semmi kiábrándító, ellenkezőleg.

Mint látható, az itt tárgyalt ideafelfogás nem teljesen azonos a platóni, és egyáltalán nem azonos a kanti ideafelfogással. Nem foglalkozom ugyanis az erkölcsi, vagy a metafizikai (vagy transzcendentális) és a természeti ideák különbségével, mert megközelítésem szempontjából annak, hogy valami a tapasztalatóból ered vagy sem, nincsen szerepe. Nem mintha egyáltalán nem lenne szerepe, de ebben a megközelítésben inkább csak az, hogy a természeti ideák (a konkrét dolgok) fogalmai könnyebben tárgyasíthatók, terjedelmük biztosabban meghatározható.

Ráadásul minden fogalom legáltalánosabbja, a valami a leginkább idea, hiszen minden mozgás, dolog, tulajdonság valami. Nyilván, ez a valami fölfoghatatlanul gazdag, lévén, hogy minden a **valami** fogalmának terjedelmébe tartozik, azaz mindent reprezentál, ami gondolható (ezzel szemben a semmi az, ami nem gondolható, és ezért nincs terjedelme). A „valamit” a könnyebbség kedvéért teljesen jelentés nélküli szónak tekintik. Holott az ellenkezője igaz. Nem véletlen azonban, hogy az olyan formalizált rendező rendszerekben, mint informatikai ontológiákban a hierarchikusan rendezett nyelvi struktúra csúcsán mindig ott van a „thing”, mint a lényegében legáltalánosabb fogalmat jelentő szó.

Miért lehetséges a szép?

Szépet tapasztalni azért lehetséges, mert a szépség valójában nem más, mint a fogalmiságnak, mint olyannak valamiféle élménye. A szép élménye elválaszthatatlan attól, hogy az ember fogalmat képes alkotni. Ezért van, hogy mindenben megpillantható a szép, mert mindennek, amiről tudunk, fogalma van, még ha megpillantásakor ezt nem is fejezzük ki feltétlenül a fogalom nevével. A tudatban a fogalom alapjául szolgáló képzet akkor is létrejön.

Ilyen értelemben az, ami Platón szerint az ideák külső ingerek nélküli, szépséges hatása a lélekre, nem egyéb, mint a fogalomalkotásra való képesség, a fogalmiság önálló működése. Mint valami asszociatív tudatáram.

Ez természetesen teljesen szemben áll azzal a közhelyszerű elképzeléssel, hogy a szép tapasztalása kizárólag érzéki élmény. A természet, vagy a másik nem emberre, állatra egyaránt érzékeny hat. Ezt a növényekre is kiterjeszthetjük, mert rájuk például ingerlően hat adott esetben a napfény. De csak a fogalmakat alkotó ember pillantja meg egy-

ben a természetben, a másik nemből, de bármiben a szépet.

De miként lehetséges a fogalmiság segítségével a szép tapasztalása, „megpillantása”?

A magyarázat lehet empirikus. A külső inger, velem az érzés hatására érzet keletkezik, mely lokális, azaz nem egyszerre ér mindent a testben. Az érzetet a központi idegrendszer észleli, eredménye itt az észlelet. A tudat az észleletet feldolgozza, „képzeli”, azaz valamilyen, a képszerűségre, egyben a létrehozásra emlékeztető állapot keletkezik, amely azonban ugyanolyan múló valami, mint előzményei. Egy képzetet nem lehet állandóan fenntartani, hanem folyton fel kell idézni.

A képzet azonban mindent tartalmaz, amit az érzet, a ráépülő észlelés, ráadásul a tudat az összes többi tartalmának hatására keletkezik. Egyszerre kaotikusan gazdag, és az integrálhatósága érdekében képszerű. A természeti dolgok képszerűbbek, az általánosabb, erkölcsi, metafizikai, matematikai stb. dolgok pedig kevésbé. De képzete mindegyiknek van, illetve lehetséges. Ez az az alap, amiből a lényeges(nek tekintett) tulajdonságok megragadásával fogalom keletkezik. Melynek aztán van normatív, és végtelen sok egyéni változata.

A fogalom „számára” tehát a képzet az ősforrás – ez megközelítésünkben a platóni ősképek. Az integráltan megélt, az érzékiséget a maga kaotikusságával és vágyaival megőrzött képzet. Nincs benne elvonatkoztatást igénylő „erőfeszítés”, úgy tűnik, mintha önmagától (holott bizonyos szemszögből a biológiai léttől) lenne adott. Nem véletlen, hogy paradicsomi, szépségesen szép állapotnak tűnik a gondolkodás felől nézve, mely már kizárólag fogalmakból épül fel.

Így nézve érthető, hogy mindenben, nem csak egy szép másik nemből lényben, nem csak a művészi alkotásban ott van a szép.

A képzőművészeti alkotások lehetnek a legközvetlenebb kapcsolatban a képzetekkel, és ragadhatók meg a legnehezebben fogalmilag. A zenei alkotások állhatnak a legközelebb a formális elvonatkozathoz, a műveletiség, az eljárás, velem például a matematika szépségéhez és „képzeteihez”. A művészeti alkotások közül a költészeti művek, ha nem is mindennek a csúcsát képviselik, de a legközelebbi helyet a fogalmakhoz. A hasonlatok, metaforák a képzetek olyan tartományait képesek rendki-

vüli hatóerővel (ha tetszik: szemantikai erővel) megszólaltatni, melyek az egyes fogalmak képzet-tartományának olykor szinte a teljességét, olykor a rejtettségét fejezik ki. A „semmi ágán ül szívem” állításban például a „semmi ága” a lét képzetét ragadja meg egy olyan szemszögből, amely alapján a létről, mint olyanról nem a normatív elemi fogalmi ítélet keletkezik, hanem a képzetben rejlő olyan vonások kerülne tudati-fogalmi közelségbe, melyek a praktikus cselekvés számára rejtve kell, hogy maradjanak, mert különben lehetetlenné teszik azt. A létbe vetettség filozófiai képzetének a szépségét fejezi ki a verssor.

A művészetek összetettebb formái (a drámai művek) az előbbieket mindegyikére hajazhatnak, ugyanakkor a társadalmi relevanciájuk, az emberi együttélés képzetvilágának a legközvetlenebb kifejezői.

A fogalmiság kockázata

A fogalmiság azonban csábító lehet, hogy önkényesen bánjanak vele. Ahogy Platón fogalmaz: „a léleknek szárnyai nőnek”. Ez könnyen arra csábít, hogy saját fogalmainkat tekintsük normatívnak, nem pedig az általánosan elfogadottakat, melyek tartalma többszörösen igazolva van. A túlzott, többnyire világot megváltani akaró lelkesültségnek, mint valami szépségnek a hatása főleg politikailag végzetes lehet. Ezáltal fenyegethetnek az önmagukban teljesen összefüggő gondolatrendszerek, világnézetek, melyek cáfolata sokszor annyira nehéz, hogy csak az idő, a korszellem (paradigmaváltás, azaz egy másik korszak differenciáltabb fogalmi világa) képes ezen segíteni.

Platón ezt a filozófia, vele a rendszerező gondolkodás hajnalán úgy fejezte ki, hogy „megbokrosodott ló engedetlensége és a szekér vezetőjének ügyetlensége” következtében lezuhannak a földre. Mai nyelven az indulatok hiányos megfékezése és a fegyelmezetlen, a valóságot szem elől tévesztő gondolkodás következtében. Ahogy ez íróasztaltettesek esetében megfigyelhető. Ilyenkor sokan azzal a kifogással kelnek útra „Damaszkusz” felé, hogy „de én őszintén hittem”, netán „nem ilyen lovat akartam”, holott ez nem csak a „hiten” vagy a „lovon” múlt.

Ugyanakkor kizárólag a normatív fogalmi világra támaszkodni közhelyes. Ez megakadályozza az innovatív felismeréseket, vele a tudás bővülését. Valaminek a felismerése nem nélkülözheti a lelkesültséget, melyet tartózkodóbban az „aha” fogal-

mával ragadunk meg. A legkifejezettebben ezt az élményt a költészet segítségével élhetjük meg, de megélhető még akár egy matematikai megoldás felismerésekor is (még ha ez esetben nem olyan egyetemes érvénnyel, de annál könnyebben ismétlődhetőbbben). Ez a tárgyszerűséghez ragaszkodó józansággal szemben pillanatokra fölénybe kerül. Platón valami ilyesmire is gondolhatott, amikor a mánia állapotának hasznos szerepéről írt. Sok új, önmagában hasznos, akár elméletbe foglalt felismerés (különösen, ha politikai) válthat ki lelkesültséget, és ezáltal elzúleszthet egy időre.

A gondolkodás eszerint, ha igazán hatékony, borotvaélen való haladás. Ez felelhet meg valamilyen nyire a bölcsességnek, vagy annak, amit Platón „nemesnek” tart. Az önvédelmet a gondolat, vele a fogalmak terjedelmére való áttérés jelenti, ami egészen általános kérdések esetén nem mindig lehetséges. Platón szerint a bölcs áll az emberi hierarchia legmagasabb pontján, az önkényuralom irányítói (legyenek zsarnokok akár a demokrácia álarca mögé bújva) pedig a legalacsonyabb pontján. Platón figyelmét még nem keltette föl, mekkora tolongás van a politika okozta katasztrófák után a damaszkuszi úton. Különben talán azt is megfogalmazta volna, hogy a zsarnokság közvetlen művelői számára ez a pálfordulás alig lehetséges, noha biztos lesz tapasztalat majd arról is, hogy még ez is megtörténhet.

Rövid összegzés, emelt szinten

A névterek a filozófiánál sokkal szerényebb igényű tárgyak. Segítségükkel a fogalmakkal, a nevük formájában, mindig visszatérhetünk a „földre”. A neveknek ugyanis normatív jelentése van, mely a fogalmakat jól-rosszul kommunikálhatóvá teszi. Filozófiailag úgy is mondhatjuk, hogy a névterek az „elíziumi mezők, mennyei ideák”, az én nyelvemen fogalmi mezők világának megfelelő, nyelvileg megszerkesztett szemantikai mezők. Nagyképűen hangzik, de szerényen értem: a névterek a filozófia tárgyát képviselő értelem nagyon egyszerű, formális leképzései.

Irodalom és jegyzetek

- ¹ A korábbi fontosabb publikációk: Ungváry Rudolf: **A névterek és az adatok tulajdonságai. A történet, avagy a fogalmi és a nyelvi szint.** = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2012. március. – p. 91–105. http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=5594&issue_id=535. **Névtér és névtérkezelő rendszer: követelmények, jellemzők** 44. Könyvtáros vándorgyűlés, 2012. Győr. Széchenyi István Egyetem, 2012. június 12–14.

https://videotorium.hu/hu/recordings/details/6003.Nevezelo_rendszerek_kovetelmenyek_jellemzok; **A névtér mint kulturális szükséglet. A nemzeti aggregátor kitüntetett feladata.** = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2012. augusztus – p. 320–326 http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5673&issue_id=540; **A névtér mint az internet értelmező szótára.** Könyvtári stratégiák – könyvtári informatika” c. konferencia, Kaposvári Egyetem, 2012. november 14.; **A földrajzi névtér jellemzői. A meglévő földrajzi névterek kritikája.** Networkshop 2013. Sopron, Nyugat-Magyarországi Egyetem, 2013. március 26–28. https://videotorium.hu/hu/recordings/details/6179.A_foldrajzi_nevter_jellemzoj; **A magyar földrajzi névtér neveinek fajtái. [Megjelenés előkészületben.]** Networkshop 2015. Sárospatak, Eszterházy Károly Főiskola Comenius Kar, 2015. március 30. – április 2. http://videotorium.hu/hu/recordings/details/10391.A_magyar_foldrajzi_nevter_neveinek_fajtaj; **Névterek és földrajzinév-tárak. Észrevételek a Magyarország Földrajzinév-tára és a nemzet földrajzi névtér jövőbeli továbbfejlesztéséről.** = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2016. április. – p. 135–157. <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/50>.

² Fontane, Theodor: Effi Briest [Vas István fordításában „nehéz kérdés”]. Új Palatinus, 2004.; Grass Günther: Ein weites Feld [Nehéz kérdés], Seidl, 1995.

³ „Ős patkány terjeszt kört miköztünk, a meg nem gondolt gondolat...” (József Attila)

⁴ Kálmán László: Konzervatív: Szó, vagy fogalom? A konzervativizmus jövője Konferencia. Budapest 2013. október 4.

⁵ Mai tudásunk szerint először a mélyesetek (még nem a mai nevükön), a pandzsábi Taxilában időszámításunk előtt a kb. 6.–4. században élő Panini nyelvtanában jelentek meg. A programozási nyelvek alapformulájának a nevét (mivel Panini korai felismeréseire hajaz), ezért nevezik Backhus-Naur-Panini formulának.

⁶ Ady Endre: Sem utódja, sem boldog őse...

⁷ Heisenberg, Werner 1978. A rész és az egész. Ford. Falvay Mihály. Budapest, Gondolat.

⁸ „A megértés tehát – legalábbis ha ezt az előbb leírt tevékenységet megértésnek tekintjük – tágabb kategória, mint az értelmezés,” írta Székely László, ugyancsak Heisenberggel és az atomfizikai interpretációkkal foglalkozva. Székely László: Interpretációk a fizikában. = Magyar Filozófiai Szemle, 2013. 2. pp. 67–84. <http://real.mtak.hu/8586/7/Sz%C3%A9kely-L%C3%A1szl%C3%B3-Interpret%C3%A1ci%C3%B3k-a-fizik%C3%A1ban.pdf>

⁹ Az a levezetés, melyet alkalmaztam, az univerzálé-probléma hagyományos és mai filozófiai tárgyalásá-

val szemben indifferens. A filozófiában, főként ha analitikus, az univerzálé-probléma feloldhatatlannak fest, hiába is születik rá számtalan feloldás. Ez pedig azért van, mert valójában az univerzálékat és a partikulárékat függetlenül kezelik a fogalmaktól és azok terjedelmétől. Mintha a probléma két eleme, az univerzálé és a partikuláré nem esnének egybe az utóbbi kettővel. (Tipikus példa rá Tózsér János elemzése: Wittgenstein és az univerzálé-probléma. http://www.unimiskolc.hu/~bolantro/esszeiras/txt_e_tozser.html).

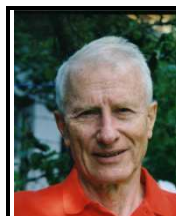
Tovább menve valójában nem tulajdonítanak a fogalmaknak önálló létezését, vagy ha igen, ezeket minden áron vissza akarják vezetni a partikuláréakra, azaz terjedelmekre. Azaz tárgyiasítják a fogalmakat. Márpedig Gottlob Frege óta közhely, hogy nem minden fogalom fogható fel tárgyként, azaz nem lehet a fogalmakról (nála: valódi osztályokról) korlátlanul áttérni a fogalmak terjedelmére, mert ez paradoxonokkal jár. (Frege, G.: Logika, szemantika, matematika. Vál. tanulmányok, Gondolat, 1980. pp. 227–233, 235.)

¹⁰ Ez azért is figyelemre méltó, mert ezzel párhuzamosan mindig létezett olyan törekvés, hogy a generatív nyelvészet által kizárólagosan tárgyalt mondatban, szintaxis jelenségeit bekössék a szemantikába. Olyannyira, hogy nyomai kimutathatók már a Kr. e. ~6.–4. században, amikor az indiai Pandzsábban élő szanszkrit nyelvész, Panini, olyan nyelvtant dolgozott ki, mely nem a szintaxis elsődleges tárgyalásán, hanem a szemantikán, azaz a jelentéstanon alapult. Azóta is az egyik legnehezebb nyelvtan. Ma a mélyesetek formájában köszön vissza ez a törekvés, abban, hogy a mondattani alapelemeket, a nyelvtani eseteket próbálják bekötni a szemantikába.

¹¹ Heisenberg ezt ennél bonyolultabban fogalmazza meg: „[...] a valóságról hírt adó megismerési eljárás egyre növekvő mértékben maga is azoknak az összefüggéseknek az alkotó részét képezi, amelyek az illető területet kiadják.” Az „illető terület: a generálható fogalmaink a tudatban. Heisenberg, Werner: Der Begriff „Abgeschlossene Theorie“ in der modernen Naturwissenschaft, Dialectika, 1948, november, 335–340.

¹² Platón: Phaidrós.

Beérkezett: 2017. szept. 1-jén.

Ungváry Rudolf
informatikus mérnök.
E-mail: ungvaryr@gmail.com

Könyvtár és közösség, avagy a közösségvezérelt könyvtár elmélete és gyakorlati megvalósításának lehetőségei

A szerző tanulmányában a XXI. század közkönyvtárainak és az általuk ellátott, szolgált közösségeknek a viszonyával, együttműködésével foglalkozik. Bemutatja a közösségvezérelt könyvtár modelljét, valamint a közösségvezérelt téralakítás és szolgáltatásfejlesztés lehetőségeit.

Tárgyszavak: közkönyvtár; közösségi tér; közösségfejlesztés

Bevezetés

A XXI. század sok szempontból a közkönyvtárak reneszánszát hozta. A könyvtárbezárások és a pénzügyi megszorítások ellenére is egyre nyilvánvalóbb, hogy nem volt igazuk azoknak, akik az információs technológia fejlődése, az internet, a mobil eszközök, az e-könyvek megjelenése következtében a közkönyvtárak halálát jóslták. Könyvtárak százai épülnek vagy újulnak meg – főleg az Egyesült Államokban, Észak-Európában, Ausztráliában és Új-Zélandon –, s egyre többen tekintenek a könyvtárakra mint élő, közösségi terekre, sőt, közösségteremtő, a közösségeket alakító, fejlesztő intézményekre.

De mitől *közösségi* egy könyvtár? Köztudott, hogy a modern közkönyvtár (public library) eleve egy meghatározott közösség, az adott település polgárainak kiszolgálására, hasznára, fejlődésére jött létre a XIX. század második felében. A könyvtárak, ahogy *Martin Hewitt*, angol történész írja², erőteljesen hatottak a városokban: az önszerveződő polgári társadalom egyik közkedvelt törekvése volt a közkönyvtárak felállítása és működtetése. A nyilvános könyvtár mindenki számára nyitva állt, kifejezetten az volt ugyanis a feladata, hogy előmozdítsa és megszilárdítsa az általános műveltséget³.

A közkönyvtárak szerepe, funkciói és szolgáltatásai folyamatosan alakultak az őket körülvevő környezet és társadalom változásával kölcsönhatásban. A modern közkönyvtár soha nem pusztán egy *gyűjtemény* volt, hanem mindig is egy felhasználó-

orientált, nyilvános, mindenki számára elérhető kulturális intézmény.

Mégis, mitől függ, hogy egy könyvtár valóban az adott közösség meghatározó helyévé tud-e válni? Függetlenek között:

- a könyvtár földrajzi elhelyezkedésétől (pl. a városközpontban, vagy egy lecsúszóban lévő területen, esetleg új, feltörekvő városrészben helyezkedik el);
- az intézmény fizikai jelenlététől, adottságaitól (ld. maga a könyvtárépület, a terek, a rendelkezésre álló eszközök stb.), s attól is, hogy
- van-e valós társadalmi (politikai) szándék, támogatás, amely biztosítja, hogy a könyvtár – mint közszolgáltató intézmény – valamennyi állampolgár számára rendelkezésre tudjon állni.

Mindezekon felül függ attól is, hogy a könyvtár és használói, a könyvtár vezetése, illetve politikai és társadalmi környezete milyen aktív együttműködésben tud kooperálni.

A közkönyvtár századunk elejére egy sokszínű funkcionalitást, feladatrendszer magáénak tudó, számos szakpolitikai terület (kultúra, oktatás, gazdaság, munkaerőpiac stb.) céljainak elérését támogatni tudó, a társadalom minden szintjét és csoportját kiszolgálni képes, komplex intézménnyé vált. Ahhoz azonban, hogy XXI. századi küldetésének meg tudjon felelni, minden eddiginél hatékonyabban, proaktívabban kell alakítania funkció- és feladatrendszerét, szolgáltatás kínálatát, s ezzel párhuzamosan fizikai tereit is – a szolgált közösség egyre aktívabb bevonásával.

Alapvetések

A XXI. századi sikeres közkönyvtár funkcionalitásával, valamint a könyvtár és közösség viszonyával kapcsolatos alapvetéseim a következők:

1. Napjaink közkönyvtára már nem pusztán 'könyv-tár', dokumentumbázis, hanem kultúra- és értékközvetítő intézmény; a tanulás, az inspirálódás és a kreativitás helye; vagyis egy közösségi helyszín.
2. A közkönyvtárban az emberek nem a hagyományos értelemben vett felhasználók, hanem (kultúra)fogyasztók: olvasnak, tanulnak, szórakoznak, beszélgetnek; valamint kreátorok: a megszerzett információt újabb tartalmak létrehozására és saját kreativitásuk kifejezésére használják fel.
3. Az épület és a belső terek a könyvtár küldetésének, funkció- és feladatrendszerének fizikai megnyilvánulásai, kifejezőeszközei. A könyvtárhasználók akkor tudják hatékonyan igénybe venni a könyvtár által kínált információs forrásokat és szolgáltatásokat, ha a könyvtárat mint fizikai teret is hatékonyan tudják használni.
4. Kizárólag a tereiben és szolgáltatásaiban a közösség igényeire és szükségleteire reflektáló, közösségvezérelt közkönyvtárak képesek meghatározó szerepet betölteni az adott település vagy településrész hosszú távú fejlődésében és fenntarthatóságában.

A könyvtár és közösség viszonyrendszerének modelljei

Az újabb és újabb innovatív könyvtári programoknak köszönhetően a polgárok mind szélesebb rétegei és csoportjai használják a közkönyvtárat, amely széles körű partnerkapcsolatai segítségével a hagyományos könyvtárat egy új típusú, időben és térben is mindenki számára hozzáférhető helyé alakította. A *könyvtár és közösség* vonatkozásában az elmúlt években számos új modell született – ezek közül emelek ki néhányat a következőkben.

A 4P – People, Programmes, Places, Partners – alapkövetelménye

A londoni székhelyű *Building Futures*⁴ *21st Century libraries* című tanulmánya szerint napjaink közkönyvtára az ún. 4P alapkövetelmény-rendszere (1. ábra) mentén szerveződik. Ezek a

- *People*, vagyis az emberek, akiknek nyújtja a könyvtár a szolgáltatásait, illetve azok a könyv-

tárosok, akik biztosítják e szolgáltatásokat. Fontos, hogy ismerjük a település társadalmi, demográfiai profilját, pontos képünk legyen a valós és potenciális könyvtárhasználók főbb jellemzőiről; hogy pontosan ismerjük a könyvtárosok felkészültségét, jártasságát, kompetenciáit; s tisztában legyünk a könyvtárvezetés erősségeivel és esetleges gyenge pontjaival is.

- *Programmes*, vagyis a könyvtár gyűjteménye, hagyományos és IKT-alapú szolgáltatásai, továbbá valamennyi tevékenysége, beleértve a rendezvényeket is.
- *Places*, vagyis a könyvtár elhelyezkedése a településen belül (a központban vagy egy feltörekvő új/megújuló városrészben, kertvárosban, biztonságos környéken vagy lecsúszóban lévő részen van-e), továbbá maga a könyvtár épülete és belső terei.
- *Partners*, vagyis mindazok az intézmények, szervezetek vagy akár egyének, amelyekkel/akkal a könyvtár kapcsolatban áll, állt, vagy állnia kellene – az önkormányzattól a közgyűjteményeken és az iskolákon át a médiáig vagy éppen a helyi turisztikai cégekig.

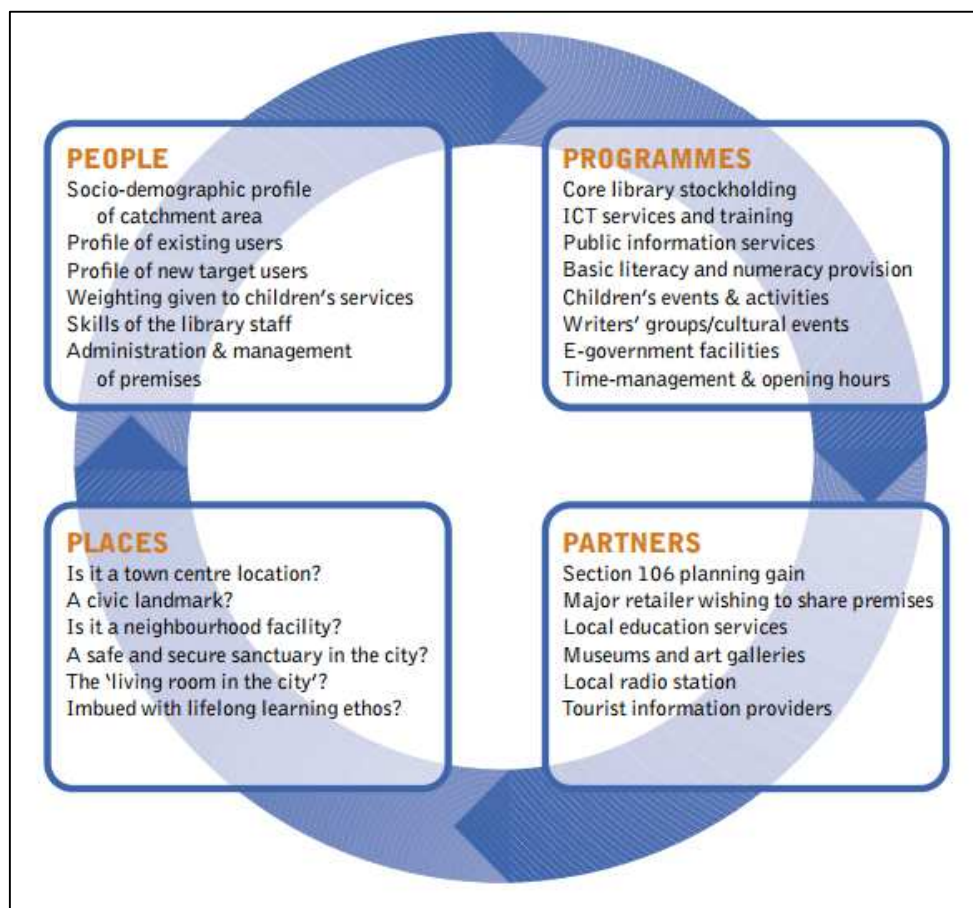
A Building Futures szerint a XXI. századi könyvtárnak e négy meghatározó tényező között kell megtalálnia az egyensúlyt a sikeres működés érdekében.

A norvég megközelítés

Hasonló, új típusú megközelítést alkalmaznak a könyvtárak, s azon belül a közkönyvtárak XXI. századi szerepét illetően a norvégek is.

A norvég közkönyvtári törvény 2014. évi kiegészítése⁵ szerint a közkönyvtárak feladata az információhoz, az oktatáshoz (tudáshoz) és más kulturális tevékenységekhez való hozzáférés biztosítása, mégpedig aktív – mondhatnánk proaktív módon és ingyenesen a norvég lakosok számára. A közkönyvtárak ugyanakkor független találkozóhelyek is, a nyilvános megszólalások, beszélgetések, viták arénái, helyszínei, ebbéli szerepükben a demokrácia, a demokratikus társadalom alappillérei.

Norvégiában minden települési önkormányzatnak van könyvtára, s Norvégiában is egyre inkább minden online történik. Az emberek egyre inkább otthonról, a számítógépek mellől intézik ügyeiket, vásárolnak, beszélgetnek barátaikkal, s ennek következtében sorra szűnnek meg a korábbi közösségi helyek, a posták, a kisboltok.

1. ábra A 4P alapkövetelmény-rendszere

Az új norvég könyvtári törvény szellemében született stratégiának és intézkedéseknek a következtében azonban a norvég településeken a könyvtárak nyilvános társadalmi találkozóhelyé váltak. Ha egy intézmény megszűnik a településen, az önkormányzati fenntartású könyvtár lép a helyére. Mert a társadalomnak, az embereknek továbbra is szükségük van a valódi találkozásokra, a valódi beszélgetésekre, akár a legkisebbekre, a legkevésbé fontosnak tűnő néhány mondatra is – mert ezek kötnek össze bennünket, ezek tartják egyben a társadalmat és erősítik a demokráciát. A Facebook közösség nem közösség, mondják a norvégek, s e szemlélet jegyében megkétszereztek könyvtáraik forgalmát az utóbbi években⁶.

A norvég felfogás szerint tehát a 21. századi közkönyvtár továbbra is egy hagyományos értelemben vett könyvtár, ahol az emberek dokumentumokat kölcsönöznek. Feladatuk azonban nem áll meg itt:

- Digitális tudásközpontként hozzáférést biztosítanak a digitális tudáshoz, forrásokhoz, amelyek közt a könyvtáros mint *guide* segít eligazodni.
- Másrésztől pedig olyan kulturális intézmények, amelyek nyilvános programoknak, beszélgetéseknek, vitáknak adnak helyet.

Hogy mit csináltak ennek jegyében a norvég kollégák? Nem változtattak meg mindent! Hiszen vannak bizonyos dolgok, amelyeknek állandónak kell maradniuk. A könyv a könyvtár szíve, a könyvtár a könyvek háza volt és marad, annak is kell maradnia. De a könyvtárakat kulturális intézményekké alakították át: olyan intézményekké, amelyek programot, keretet adnak az életnek, a találkozásoknak, a beszélgetéseknek. Ehhez pedig olyan épületeket, helyeket építenek, alakítanak ki, ahova örömmel mennek az emberek, s ahol kötelezettség nélkül, szívesen ott is maradnak. Lehetnek ezek csendes és hangos helyek egyaránt, ahol kávé, néha bor és sör várja őket⁷.

A szükségletalapú könyvtár és a közösségvezérelt könyvtár modellje⁸

A két, megközelítésében és tartalmában nagyjából azonos kifejezés egy-egy, szinte párhuzamosan, a 2000-es évek első felében/közepén lezajlott brit, illetve kanadai projekthez kötődik.

- a. A brit *Open to All*⁹ elnevezésű projekt azt vizsgálta, mit tudnak tenni a közkönyvtárak a társadalmi kirekesztettség ellen. A 18 hónapig tartó projekt során elemezték a közkönyvtárak XXI. századi szerepét és feladatait, mozgósítható kapacitásait, felkészültségét és eszközszeresét arra, hogy fókuszálni és reagálni tudjanak a kirekesztett társadalmi csoportok (amelyek nem veszik igénybe a közkönyvtárak szolgáltatásait) szükségleteire, s azt, hogy hogyan, milyen eszközökkel tudnának hozzájárulni egy befogadóbb brit társadalom megteremtéséhez. A vizsgálatot a *Leeds Metropolitan University* végezte a *London Borough of Merton (Libraries)*, a *Sheffield Libraries and Information Services* bevonásával.
- b. A *Working Together. Library-Community Connections*¹⁰ nevű projekt célja a közösségfejlesztés mint újfajta megközelítés alkalmazása volt a közkönyvtárakban. Ennek keretében vizsgálták az egyes, könyvtárba nem járó társadalmi csoportok könyvtárhasználatát akadályozó ún. rendszerszintű akadályokat, nevezetesen:
 - 1) *intézményi akadályok* (pl. nem megfelelő az egyénnek a könyvtár nyitvatartási ideje; nem tudja, hol van a könyvtár);
 - 2) *személyes vagy társadalmi akadályok* (pl. olvasási nehézségekkel vagy szegénységgel küzd az egyén, esetleg nincs állandó lakcíme);
 - 3) *környezeti akadályok* (pl. mozgásában korlátozott az egyén vagy rossz közlekedésű helyen lakik);
 - 4) *percepcionális akadályok* (pl. az egyén alacsony képzettségű, izoláltan él, nem érzi szükségét a könyvtárhasználatnak, esetleg korábbi rossz tapasztalata tartja távol a könyvtártól)¹¹.

Az akadályok azonosítását követően kialakították annak módszertanát, hogy új, illetve megújított kapcsolatok, együttműködés, a másik fél meghallgatása segítségével, eszközeivel hogyan lehet jobban megismerni e társadalmi csoportok, rétegek valós szükségleteit, s hogyan lehet ezek alapján megújítani a közkönyvtár működését, szolgáltatásrendszerét. A két fázisban, 2004 és 2008 áprilisa között lezajlott projekt kezdeményezője és

koordinátora a *Vancouver Public Libraries* volt, a végrehajtásban Toronto, Vancouver, Regina és Halifax könyvtárai vettek részt.

A szükségletalapú könyvtár

Az *Open to All?* projekt keretében kidolgozott modell a *szükségletalapú könyvtár (needs-based library)*. Megteremtésének alapja az az egyszerű felfedezés, hogy mindenkinek vannak szükségletei, s mindenkinek más szükségletei vannak. A feladat tehát a könyvtár által szolgált közösség megismerése, szükségleteinek átfogó, széles körű, mindenre kiterjedő részletes vizsgálata, majd ezen eredmények alapján a valós közösségi szükségletek azonosítása, rangsorolása, kiszolgálása. A vizsgálat során nézni kell, kinek vannak a legnagyobb igényei – általában azoknak, akik a legkevésbé használják a könyvtárat, s kinek vannak a legkevésbé igényei a könyvtárral szemben – általában azoknak, akik a legtöbbet használják a könyvtárat. (*John Pateman* szerint a könyvtárhasználók három fő csoportba sorolhatók: 30%, akik rendszeresen járnak könyvtárba és használják a teljes szolgáltatási palettát; 30%, akik alkalmanként járnak könyvtárba és csak bizonyos szolgáltatásokat használnak; 40%, akik egyáltalán nem használják a könyvtárat. Az utolsó csoport az, akik a legnagyobb kihívást jelentik a könyvtárnak, ők azok, akiket a legnehezebb elérni, mégis, nekik vannak általában a legnagyobb elvárásai a könyvtárral szemben.¹²) A szolgáltatásfejlesztés során pedig a legnagyobb igényekre, szükségletekre kell koncentrálni. A szükségletalapú könyvtár modelljének alkalmazása átfogó, holisztikus szemléletet igényel, meghatározza a könyvtár stratégiaalkotását, emberi erőforrás-menedzsmentjét, szolgáltatási struktúráját, rendszereit, szervezeti kultúráját is.

A közösségvezérelt könyvtár

A kanadai *közösségvezérelt könyvtár (community-led library)* modell¹³ kiindulási alapja, hogy a könyvtár által szolgált közösségnél van a tudás, ők tudják, mit szeretnének, ezért meg kell kérdezni őket. Ehhez azonosítani kell a könyvtári tevékenységek célközönségét – akár földrajzi, társadalmi vagy érdeklődési kör szerinti megközelítésben, s a kapcsolatok építése, erősítése révén azonosítani kell e szükségleteket annak érdekében, hogy válaszolni lehessen rájuk. E modellben tehát a fő eszköz a kapcsolat, a partnerség, az együttműködés, a könyvtáros a „megmondóból” nyitott fülű (és szívű) hallgatóvá válik, a szolgáltatások pedig együttműködés eredményeként alakulnak ki.

A két projekt tehát hasonló szálon indult el, s nagyjából ugyanoda érkezett: a közösségi szükségleteken alapuló, közösségvezérelt könyvtár modelljéhez.

Community engagement, avagy elköteleződés a közösséggel

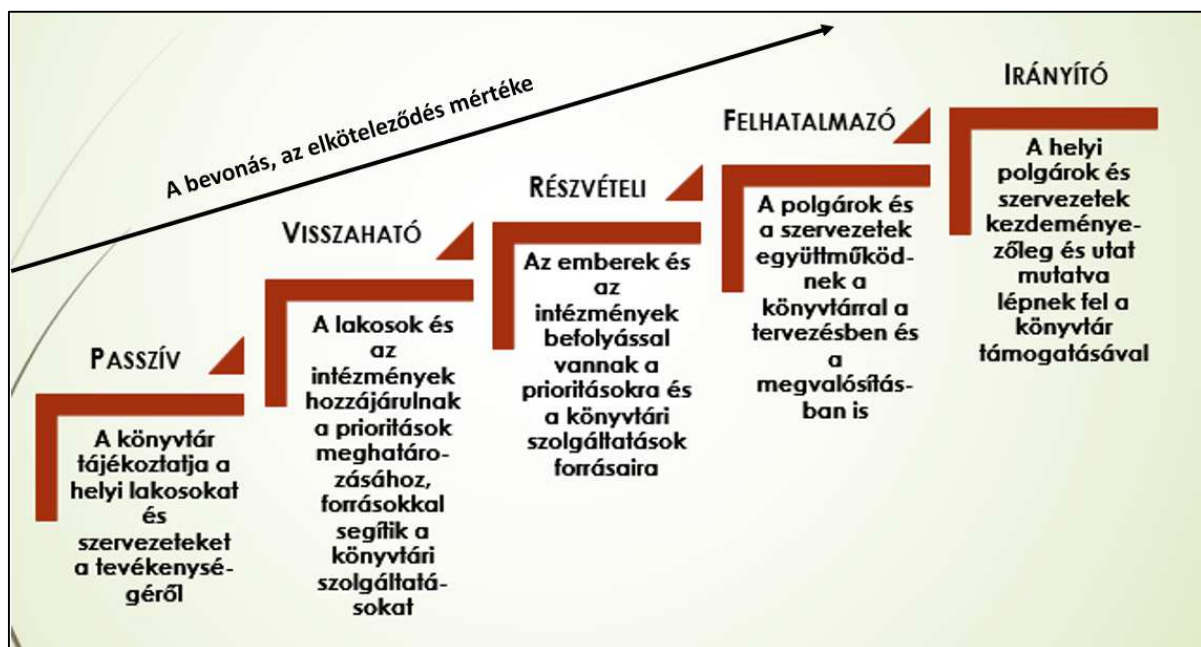
A közösségvezérelt könyvtár definíciója *Annette deFaveri*-hez, a *Vancouver Public Library* első ún. közösségfejlesztő könyvtárosához (community development librarian), a Working Together Project nemzeti koordinátorához kötődik. Eszerint: a közösségvezérelt könyvtári működés, szolgáltatás a közösség tagjaival való kapcsolatot, konzultációt és folyamatos együttműködést jelent annak érdekében, hogy a könyvtár megismerje és megértse a közösség szükségleteit, s azokat a könyvtári tevékenységek alapjául tudja tenni.

A definícióban hangsúlyosan fejeződik ki a könyvtár és a közösség kapcsolatának folyamatossága, az egymásra való figyelem, az egymással való együttműködés, a közösség különböző szintű és típusú bevonása a könyvtár életébe, működésébe.

A közösségi elköteleződés (community engagement) fogalma azt mutatja meg, hogy a könyvtár mennyire elkötelezett a szolgált helyi közösség

irányában. Jelzi továbbá annak a módját, ahogyan egy könyvtár és partnerei kapcsolatba lépnek a közösséggel. Ez a passzív tájékoztatástól egészen addig terjedhet, hogy a közösség kezdeményezően lép fel a könyvtár működésével, szolgáltatásával kapcsolatban. Ahhoz, hogy a könyvtár tudja, melyik a legmegfelelőbb módja a közösség bevonásának, jól kell ismernie őket, illetve különböző csoportjaikat, tisztában kell lennie szükségleteikkel és elvárásaikkal (2. ábra).

A közösség bevonásának, a közösségi szerepvállalásnak az első lépcsőfokán a közösség tagjai pusztán tájékoztatást, információt kapnak a könyvtár tevékenységeiről, szolgáltatásairól. A visszaható vagy reaktív szakaszban a közösség tagjai és a helyi szervezetek már inputot adnak a könyvtári prioritások meghatározásához. A részvételi vagy participatív szinten a helyiek közvetlen hatással vannak a prioritásokra és a források felhasználására. A felhatalmazó szerepvállalás (empowerment) lényege, hogy az embereket bevonják saját munkájuk megtervezésébe és az őket érintő döntések meghozatalába. Így teszik őket képessé arra, hogy saját kapacitásukat maximálisan kihasználva járuljanak hozzá a szervezet működtetéséhez. Végezetül pedig, a közösség irányító szerepkörben is felléphet: a helyi lakosok akár könyvtári szolgáltatásokat is kezdeményezhetnek.

2. ábra A közösségi szerepvállalás lépcsőfokai

A kanadai könyvtárosok szerint a közösségvezérelt működés megvalósítása érdekében legalább a participatív módot kell választania egy könyvtárnak. Ha jól határozza meg a módot, megfelelő szolgáltatásokat tud kínálni, megfelelő módon és minőségben, bizalmat és elismerést kelt a szolgált közösségben, s ezáltal erős közösséget tud építeni.

A Working Together projektben világossá vált ugyanakkor az is, hogy a szociálisan kirekesztett, hátrányos helyzetű lakosok vagy más okból nem könyvtárhasználó állampolgárok könyvtári szolgáltatásba való bevonásához új módszerek, új eszközök szükségesek. A miértek megértéséhez és a megoldások megtalálásához fontos a személyes, közvetlen konzultáció az emberekkel, mégpedig olyan helyen, ahol ők jól, kényelmesen, komfortosan érzik magukat.

A 3. ábra a nyilvánosság bevonásának kontinuumát, a közösség bevonásának formáit és eszközeit mutatja.

A leggyakoribb móddal, a tájékoztatással éppen azok nem érhetők el, akik nem könyvtártagok, s azért sem hatékony ez az eszköz, mert a szolgáltatások kialakításába korábban sem voltak bevonva, ezért nem vehette a könyvtár figyelembe a szükségleteiket. A konzultáció és a beszélgetések révén már közvetlen információt szerezhet a könyvtár arról, hogy a megkérdezettek mit gondol-

nak az intézményről, ismerik-e egyáltalán a szolgáltatásait, és a könyvtárral szemben támasztott igényeikről, szükségleteikről is meg lehet őket kérdezni. A kérdőíves felmérések gyakori hibája, hogy kevesen töltik ki a lapokat, s az sem biztos, hogy a könyvtár jól tudja feltenni a kérdéseket. A legtöbb eredmény, a legnagyobb siker és bizalom a bevonással és a partnerséggel érhető el.

Szolgáltatástervezés a hagyományos és a közösségvezérelt könyvtárban

A hagyományos és a szükségleteken alapuló, közösségvezérelt könyvtár közötti különbség megértéséhez érdemes röviden áttekinteni a szolgáltatástervezés két módját:

1. A szolgáltatástervezés során hagyományosan a könyvtárosok a rendelkezésükre álló adatok, információk alapján megvizsgálják a szolgáltatás célcsoportjait, elégedettségi és/vagy igényfelméréseket végeznek; megvizsgálják a könyvtár szolgáltatási rendszerét; áttekintik a szakirodalmat, konzultálnak kollégákkal, összegyűjtik a legjobb ötleteket, gyakorlatot, újdonságokat, majd kitalálják, merre tovább. Ezt követi a szolgáltatások bevezetése, biztosítása, majd a visszajelzések, felmérések elemzése, s újra az esetleg szükséges beavatkozások és így tovább (4. ábra).

Tájékoztatás	Információgyűjtés		Bevonás	Partnerség
Informál, tanít	Konzultál	Megvitat	Bevon, részt vesz	Együttműködik
A könyvtár tervezi, szervezi a szolgáltatásokat és erről tájékoztatja a közösséget	A könyvtár megkérdezi a közösséget, mit szeretne, mit talál fontosnak		A könyvtár bevonja a közösséget a tevékenységeibe	A könyvtár együttműködik a közösséggel a szolgáltatások tervezésében
<i>outreach, marketing, programok, ICT képzések, olvasás-népszerűsítés, média stb.</i>	<i>felmérések, megkérdezések, vizsgálatok, kérdőívek</i>	<i>fókuszcsoporthok, nyilvános fórumok</i>	<i>tanácsadó testületek, szakértői bizottságok, közösségi panelek</i>	<i>kollaboratív, közösségvezérelt szolgáltatás-tervezés</i>
----- Meghallgatás -----				
----- Konzultáció -----				
----- Bevonás -----				
				Együttműködés

3. ábra A közösség bevonásának fokozatai és eszközei

A közösség és szükségleteinek vizsgálata		A szolgáltatás tervezésének és biztosításának módja		Értékelés
Közösség vizsgálata	Szükségletek azonosítása	Szolgáltatás-tervezés	Szolgáltatás biztosítása	
<p>Könyvtárosok végzik</p> <p>Források, segédletek:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Demográfiai adatok - Könyvtárhasználati statisztikák - Olvasói beírások, visszajelzések - Felmérések eredményei 	<p>A könyvtárosok azonosítják a szolgáltatások hiányosságait és azokat a (potenciális) felhasználói csoportokat, amelyek nincsenek vagy nem megfelelően vannak kiszolgálva</p>	<p>Szakirodalom áttekintése</p> <p>Konzultáció más könyvtárosokkal és szolgáltatókkal</p> <p>A könyvtárosok kitalálják, merre tovább (új vagy módosított szolgáltatások)</p>	<p>A könyvtárosok biztosítják a szolgáltatásokat</p> <p>(gyűjteményt fejlesztenek, programot szerveznek, alakítják a tereket stb.)</p>	<p>A könyvtárosok áttekintik és elemzik a visszajelzéseket</p> <p>(a kérdőívekre kapott válaszokat, a programokon való részvétel számait, a beiratkozottak számát stb.)</p>

4. ábra A szolgáltatástervezés hagyományos módja

2. A közösségvezérelt szolgáltatástervezés alapja ugyanúgy a szolgált közösség hagyományos vizsgálata, ez azonban kiegészül azzal, hogy a könyvtár *kapcsolatokat keres* a közösséggel, időt fordít arra, hogy meghallgassa, mi a fontos, mi szükséges a számukra, vagyis: a könyvtárosok beszélgetnek a közösség tagjaival. E beszélgetések során gyűjtik össze azokat az ötle-

teket, amelyek az újonnan bevezetendő szolgáltatások alapjait jelentik majd, már ekkor, a szolgáltatás tervezésekor együttműködik a könyvtár és a közösség. E partnerségen alapul a könyvtár működése, a szolgáltatások biztosítása, s a folyamat végén közös az értékelés is: közösen tárják fel, mi volt jó, mi nem, mit kellett, lehetett volna másképp végezni (5. ábra).

A közösség és szükségleteinek vizsgálata		A szolgáltatás tervezésének és biztosításának módja		Értékelés
Közösség vizsgálata	Szükségletek azonosítása	Szolgáltatás-tervezés	Szolgáltatás biztosítása	
<p>A könyvtárosok elvégzik az összes hagyományos vizsgálatot</p> <p>Időt fordítanak arra, hogy kapcsolatokat építsenek a közösséggel</p> <p>Meghallgatják, mi a fontos a megkérdezetteknek</p>	<p>A könyvtárosok beszélgetnek a közösség tagjaival</p>	<p>A szolgáltatási ötletek a közösségtől származnak</p> <p>A közösség elkötelezett a szolgáltatástervezés mellett</p> <p>A könyvtárosok partnerként lépnek fel</p>	<p>Partnerségben</p> <p>A közösség részt vesz a gyűjtemény-fejlesztésben</p> <p>Közös rendezvények</p>	<p>A könyvtárosok sokféle visszajelzést értékelnek, a hagyományosok mellett</p> <p>a közösséggel együtt értékelik a folyamatokat, a célok elérését, mit kellett/lehetett volna másképp csinálni</p>

5. ábra A szolgáltatástervezés közösségvezérelt módja

A közösségvezérelt szolgáltatástervezésre – figyelmeztet *Kenneth Willimen*¹⁴ –, úgy kell tekinteni, mint további, kiegészítő eszközök alkalmazására a hagyományos megközelítés mellett, a könyvtári szolgáltatások továbbfejlesztése érdekében.

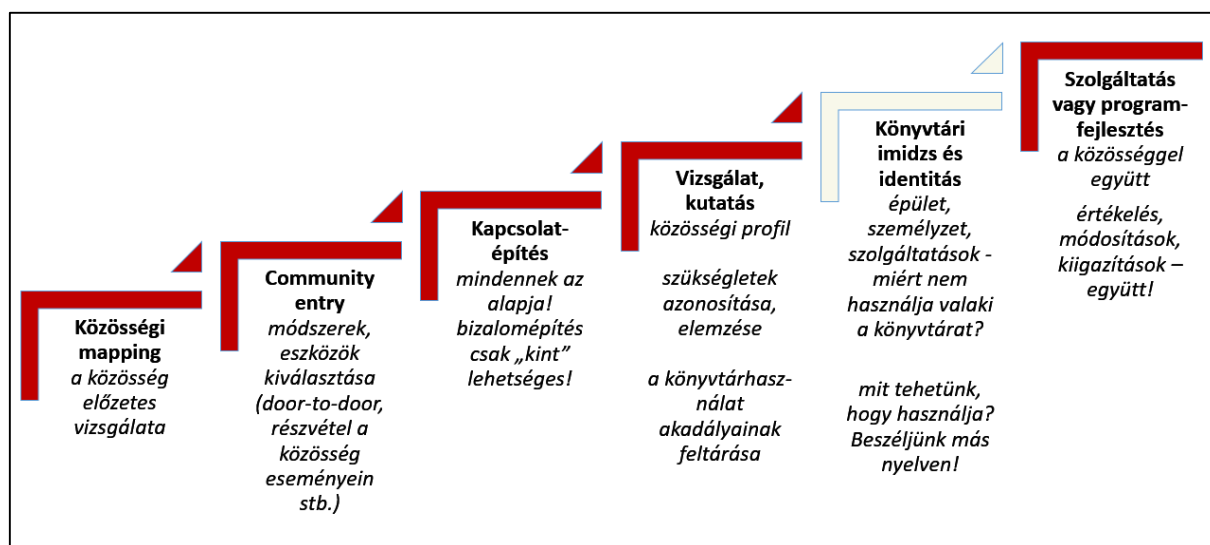
A közösség vizsgálata során tehát érdemes a „hagyományos” módszerekkel kezdeni, s megvizsgálni a közösség demográfiai összetételét, jellemzőit, elemezni belső statisztikáinkat a könyvtárhasználókról, illetve a rendelkezésünkre álló elégedettségi felmérések eredményeit. De már eközben, a közösségvezérelt szolgáltatástervezés első lépéseinél el kell kezdeni a kapcsolatépítést a célközön-séggel. Így a szolgáltatástervezés következő szakaszában, az *igényfelmérési szakaszban*, a könyvtárnak már rendelkezésére állnak információk a közösség igényeiről és szükségleteiről, amelyeket össze kell vetni a könyvtárosok korábbi elképzeléseivel, elgondolásaival, hogy láthatóvá váljék, jól gondolkodtak-e, s még időben lehessen módosítani, ha nem.

A következő két szakaszban – a *szolgáltatások tervezése* és a *szolgáltatások biztosítása* szakaszban – ezután el lehet dönteni, hogy az ismeretek alapján (azonosítottuk a valós igényeket és szükségleteket) hagyományos módon vagy a közösséggel együttműködve végezzük el a feladatokat, mondja Williment.

Nem ilyen megengedő azonban a *szolgáltatások értékelésével* kapcsolatban: nem csak a végén, hanem a szolgáltatástervezés teljes folyamatában meg kell jelennie a közösség visszacsatolásának,

írja Williment. Az értékelés nem egy, a folyamatot lezáró elem, ellenkezőleg: lehetővé teszi a közösség tagjai számára, hogy véleményükkel, javaslataikkal alakítsák a szolgáltatásokat, azok alakulását, így befolyásolva – áttételesen – saját és közösségük életét is.

A közösségvezérelt megközelítés különösen jól alkalmazható speciális rétegek, társadalmi csoportok, korosztályok számára történő szolgáltatásfejlesztés alkalmával (tinédzserek, idősek, hajléktalanok stb.). A vizsgálat minden esetben a közösség előzetes vizsgálatával indul (mapping), amelynek segítségével ki lehet választani, meg lehet határozni a közösség elérésének legjobb módszereit és eszközeit. Ezt követi a kapcsolatfelvétel és a kapcsolatépítés, mégpedig a könyvtár falain kívül: ott, ahol az adott közösség a legjobban, a legkényelmesebben, a legnagyobb biztonságban érzi magát. A beszélgetések, konzultációk segítségével meghatározható a közösség profilja, azonosíthatók a könyvtárhasználatot gátló akadályok, illetve a valódi igények, szükségletek, a könyvtárral szemben támasztott elvárások. Fontos, hogy mindeközben a könyvtár önmagát is vizsgálja: ismeri-e a közösség a könyvtárat, s milyen kép él az emberekben róla, az épületről, a tereiről, a könyvtári személyzetről és a szolgáltatásokról. Szükséges-e ezt a képet megváltoztatni, s ha igen, mit kell, és mit lehet tenni e változás érdekében. A folyamat vége pedig, amikor a könyvtár és a közösség együtt, egymással partnerségben gondolkodik a könyvtári programokról, szolgáltatásokról, s azok értékelését is együtt végzik (6. ábra).

6. ábra A közösségvezérelt, szükségletalapú könyvtár és a szolgáltatások megteremtésének lépései

Model Programme for Public Libraries

Hipotéziseim között azt állítottam, hogy az épület és a belső terek a könyvtár küldetésének, funkció- és feladatrendszerének fizikai megnyilvánulásai, kifejezőeszközei. A könyvtárhasználók akkor tudják hatékonyan igénybe venni a könyvtár által kínált információs forrásokat és szolgáltatásokat, ha a könyvtárat mint fizikai teret is hatékonyan tudják használni.

Hasonló alapvetésből indult ki a dán *Model Programme for Public Libraries* elnevezésű projekt is, amelynek alapja a digitalizáció és az individualizáció társadalomra gyakorolt hatása, illetve az a megállapítás volt, hogy a közkönyvtáraknak egy megváltozott társadalmi és technológiai környezetben egy minden eddigénél differenciáltabb felhasználói kör igényeit és szükségleteit kell(ene) kielégíteniük.

A dánok azt mondták, hogy bár nincs egyetlen érvényes recept arra, hogy miként válaszoljon egy könyvtár ezekre a kihívásokra, vagy hogy milyen egy jó közkönyvtár, a programban részt vevő szakemberek szerint

- ha egy könyvtár az általa (ki)szolgált település és közösség jellemzőiből, viselkedéséből, elvárásaiból indul ki,
- ha tereit ezen igények és szükségletek lehető legmagasabb szintű kiszolgálásának igényével alakítja,
- ha a könyvtári térelrendezést a közösségre szabott tevékenységek határozzák meg, nagyot biztosan nem hibázik.

A projekt 2012 végén indult a *Danish Agency for Culture* és a *Realdania* támogatásával, s fő célja egy olyan webalapú katalógus és eszközgyűjtemény létrehozása volt, amely segíti az együttműködést és a kommunikációt a könyvtárépítésben, a könyvtárak átalakításában részt vevő felek (könyvtárosok, építészek, dizájnerek, más érintettek és a felhasználók) között.

A projekt során feltérképezték, hogy mely dán településeken folyik vagy várható könyvtárépítés vagy könyvtár-átalakítás, majd az együttműködésre jelentkező települések közül kisorsoltak hármat, ahol ún. dizájnworkshopokat tartottak. A workshopok célja az volt, hogy a lehető legtöbb szempontból körbejárják, milyen helyi adottságok, igények, szükségletek és elvárások szerint, s hogyan érdemes az új könyvtári épületet vagy teret kialakítani. A résztvevők a helyi kultúrpolitika irányítói, az

önkormányzatok műszaki és kulturális szakemberei, könyvtárosok, építészek, belsőépítészek, lakberendezők stb. voltak.

A workshopok eredményeire épített ún. inspirációs katalógus – amely 2013 szeptemberétől érhető el az Interneten¹⁵ – célja nem az, hogy egy minden részletre kiterjedő tervezési és kivitelezési útmutatót adjon a könyvtárvezetők kezébe, sokkal inkább az, hogy inspiráljon, ötleteket adjon, gondolatokat, problémákat vessen fel, s bemutassa a legjobb gyakorlatokat – nem csak Dániából.

A vizsgálatok, műhelymunkák és a legjobb gyakorlatok alapján megalkották az ún. *Four-Space Model*-t, amely a közösség igényeinek és szükségleteinek kielégítéséhez szükséges könyvtári terek felől közelíti meg napjaink közkönyvtárainak funkció- és feladatrendszerét, s amelyben a könyvtár az *alkotás helyeként* (*performative space*), az *inspiráció helyeként* (*inspiration space*), a *tanulás helyeként* (*learning space*), valamint a *találkozás helyeként* (*meeting space*) jelenik meg.

A könyvtár mint az alkotás helye

Performatív helyként a könyvtár az emberek kreativitását és az innovációt ösztönzi speciális eszközökkel, programokkal, foglalkozásokkal, ugyanakkor a tanulás tere is, ahol az emberek egymástól, a közös alkotás során tanulnak. A dánok angolul a *performative space* elnevezést használják erre a funkcióra, de az amerikai könyvtárakból elinduló, *makerspace*-nek nevezett könyvtári alkotóműhelyek is e feladatrendszerhez sorolhatók.

A *makerspace* olyan területet jelent egy könyvtárban, ahol az emberek azért gyűlnek össze, hogy létrehozzanak, alkossanak valamit, ahol megosztják ötleteiket, tudásukat, eszközeiket, s gyakran együtt dolgoznak egy-egy projekten.

A *makerspace* a közösségi tanulás, az együttműködés, az együttgondolkodás, az alkotás helye; tulajdonképpen ennek számít valamennyi, a gyerekeknek vagy felnőtteknek kínált könyvtári kézműves, alkotó program is. Könyvtári jelenlétének újdonsága abban áll, hogy a könyvtárak felismerték a közös munka, alkotás erejét és fontosságát, elkezdtek a *makerspace*-re könyvtári funkcióként tekinteni, s szolgáltatásként kínálják azt a közösség, a felhasználók számára.

A *makerspace* mint könyvtári szolgáltatás szoros kapcsolatban áll az iskolán kívüli oktatás minden

formájával, az informális tanulással, a korai írás/olvasásfejlesztéssel, a digitális kompetenciafejlesztéssel, de az élethosszig tartó tanulás és a közösségépítés könyvtári feladataival is. Segíti a könyvtár integrációs funkcióját, a különböző társadalmi (gyakran hátrányos helyzetű) csoportok és együttműködésük támogatását, életminőségének javítását, versenyképességét és akár munkaerőpiaci lehetőségeit is (új szakma irányába is elmozdulhatnak).

Az első könyvtári alkotóműhely 2011-ben jött létre a New York állambeli *Fayetteville Free Library*-ban, amikor a könyvtár – egy végzős hallgató javaslatára – beszerzett egy 3D nyomtatót¹⁶. Ma Fayetteville mintegy 230 négyzetméter alapterületű ún. Fab Lab-je (Fab Lab = Fabrication Lab, vagyis gyártólabor) már egy kamaszoknak kialakított Creation Lab-et (Kreatív Műhely) és egy, a legkisebbeknek szánt Little Maker (Kis Ezeremester) részt is tartalmaz.

A makerspace szolgáltatásként való kialakításához lényegében nincs semmi különlegesre szükség (bár sokszor összekapcsolják a 3D nyomtatók könyvtári alkalmazásával), illetve megfordítva: csak arra van szükség, amit az adott közös projekt igényel. Lehet ez a hagyományos papír-toll-ragasztó, vagy egy fóliavágó, egy spirálozó, vagy egy varrógép, esetleg egy grafikai szoftver mint eszköz, ha épp egy ilyen jellegű téma a foglalkozás tárgya. Ha azonban van beruházási pénzünk, komplett műhelyeket, laboratóriumokat, foglalkoztatókat is berendezhetünk.

Az inspiráció helye

Jó gyakorlat

A 2008-ban épült dániai Hjørring Library vörös szalagja végigvezeti a látogatót az egész könyvtáron, a fogadó pultról az egyes tematikus térrészekig. Van, ahol csak dekorációs szerepet tölt be, s van, ahol funkcióval bír, de kétségtelenül a könyvtár arculatának legfőbb elemévé vált.

A holland Almere település új könyvtára mint egy könyvesbolt van berendezve, s úgynevezett tematikus zónák vannak benne kialakítva, olyan feliratozással, jelzésekkel, amelyek messziről is jól látszanak.

Az inspiráció helyeként funkcionáló könyvtár új eszközökkel, a történetmesélés (story telling) és a művészi kifejezés legkülönbözőbb lehetőségeinek felhasználásával, az információ, a források, az

eszközök, a programok, a dizájn és tájékoztató elemek, illetve ezek lehető legszélesebb körű és kombinációjú kínálatával ösztönöz továbbgondolásra, alkotásra.

Az inspiratív könyvtárak gyakran élnek a meglepetés és a véletlen felfedezésekre való képesség lehetőségével, például olyan térszervezési vagy dizájn-elemekkel, amelyek felfedezésre, kalandra ösztönöznek (pl. különböző dokumentumtípusok egy téma köré rendezése; szándékos rendetlenség).

A könyvtár mint a tanulás helye

E vonatkozásban egy hagyományos könyvtári funkció és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások új módon, új megoldásokkal és új eszközökkel való megjelenését vizsgáljuk. A könyvtári terek kapcsolódó jellemzői, hogy a különböző felhasználói csoportok igényei és az új tanulási módszerek szerint lettek alakítva; rugalmasan alakíthatók, átszervezhetők, nyitott, hívogató terek; variábilis bútorok; eszközök sokasága jellemzi a tereket.

Jó gyakorlat

A Library 10 Helsinkiben, amely egy a régi posta helyén jött létre a központi vasútállomás közelében, igazi találkozó-hely. Sajátságos belsőépítészeti megoldásokkal támogatja a különböző informális találkozásokat, közös tevékenységeket, beszélgetéseket, a zenei és más művészeti eseményeket, beleértve a táncot. A könyvtár fő profilját a zene, az információs technológia és újdonságok határozzák meg. A 800 m² alapterületnek csak 2%-t foglalják el dokumentumok, a többi mind a felhasználóké. Ez az a könyvtár, ahol az olvasók nem könyvet, hanem gitárt kölcsönöznek, zenét szerkesztenek, hangot rögzítenek. Még saját rádióstúdiója is van. A bútorokat gyakran elmozdítják, mert színpadot építenek a helyükre, ahol a könyvtárhasználók lépnek fel, vagy egy laza diszkót szerveznek az ebédszünetben.

A könyvtár mint a találkozások helye

Mind a kutatók, mind pedig a gyakorló könyvtárosok egyre gyakrabban emlegetik a közkönyvtárat találkozóhelyként, illetve olyan intézményként, amely képes közösséget építeni és formálni. E felfogás szerint a könyvtár a különböző társadalmi (etnikai, korosztályi, szociális, gazdasági stb.) csoportok potenciális találkozóhelyeként is funkcionál. A kulcsszó: a részvétel (participation), a cél pedig

a kapcsolatok építése és erősítése, a közösség-építés és -formálás, valamint a társadalmi kohézió erősítése.

A könyvtár mint a városépítészet meghatározó eleme

Dominic Bradbury építész-író 2003-ban a The Daily Telegraph-nak azt mondta¹⁷, hogy a könyvtár hamarosan minden településfejlesztési terv kötelező elemévé válik. Az utóbbi években számos nemzetközi példa bizonyítja a közkönyvtárak városfejlesztésben betöltött stratégiai szerepét. Egy-egy új vagy felújított könyvtár jelentősen hozzájárul egy település vagy egy településrész fejlődéséhez, újjáéledéséhez. Egy új könyvtár meghatározó, jelképe is lehet egy településnek, s pozitívan alakíthatja a település értékét. Míg a klasszikus városi könyvtárak gyakran a település központjában létesültek, ahová a lakosok más okból is sűrűn jártak, ma egyre gyakoribb, hogy éppen a könyvtárak tesznek egy-egy városrészt, esetleg korábbi ipari negyedet, vasútállomást vibráló, új közösségi találkozóhellyé.

Jó gyakorlat

London egyik legújabb könyvtára, a 2011-ben épült Canada Water Library a város déli, újjáéledő, átalakuló városrészén. Egy új városrész épül itt: először az új metróállomás lett kész, majd az új városközpont két központi eleme egy köztér és a könyvtár, s ezt követték csak a lakóépületek. A víz felől megközelíthető épületbe belépve egy hívogató és marasztaló kulturális kávézóba jut az ember, amelynek ablakából az öbölre lehet látni. A földszinten kapott helyet a 150 fős befogadóképességű Canada Culture Space, amely színház-, koncert- és előadótéremként szolgál, majd a második helyen érhetőek el a klasszikus könyvtári terek, a gyűjtemény, a tanulószobák, a közösségi találkozásokra, munkára alkalmas terek.

A gondolat, hogy például egy vasútállomáson létesítsünk könyvtárat, két okra vezethető vissza: egyrészt a könyvtárak keresik a lehetőséget arra, hogy minél közelebb vigyék szolgáltatásaikat a szolgáltató közösséghez, másrészt viszont a vasútállomások (vagy éppen repülőterek) üzemeltetőinek mint szolgáltatóknak is egyre fontosabb, hogy minőségi szolgáltatást nyújtsanak az utazóknak még abban a rövid időszakban is, amelyet az emberek utazásuk közben ezeken a nyilvános helyeken töltenek. (Lengyelországban például már négy vasútállomá-

son létesítettek könyvtárat. A leghíresebb ezek közül a *Stacja Kultury* Rumiában, amely 2016-ban elnyerte az *Amerikai Könyvtárosegyesület* könyvtári belsőépítészeti dizájn pályázatának egyik díját, abban az évben egyetlen európai könyvtárként.)

Következtetések

A közösségvezérelt megközelítés egy új, a hagyományosakat kiegészítő eszköz a könyvtár és a szolgáltató közösség együttműködéséhez. Újdonsága, hogy nem pusztán a közösség számára, a közösség érdekében, hanem a közösséggel együtt gondolkodik, dolgozik a könyvtár – térről, szolgáltatásról, programról. A könyvtárosok aktívan figyelnek az embereknek a könyvtárral kapcsolatosan megfogalmazott véleményére, igényeire, szükségleteire, s a könyvtár és a közösség közötti információ- és tudáscsere (elő)segítői, támogatói, facilitátorai lesznek. Adnak és kapnak. A könyvtári szolgáltatások és programok következképpen relevánsak lesznek és maradnak a közösség számára. A XXI. században kizárólag a tereiben, működésében, szolgáltatásaiban, programjaiban az általa szolgáltató közösség igényeire és szükségleteire reflektáló, közösségvezérelt közkönyvtárak képesek meghatározó szerepet betölteni az adott település vagy településrész hosszú távú fejlődésében és fenntarthatóságában.

Hivatkozások

- 1 A cikk a szerzőnek az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtártudományi Doktori Programja keretében folytatott tanulmányai részeként íródott.
- 2 Idézi: Gyáni Gábor: Közkönyvtárak mint a polgárosodás emeltyűi. p. 359. IN: Hagomány, közösség, művelődés : Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. - Budapest : BIP, 2002. p. 358-366.
- 3 Gyáni Gábor: Közkönyvtárak mint a polgárosodás emeltyűi. p. 360. IN: Hagomány, közösség, művelődés : Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. - Budapest : BIP, 2002. p. 358-366.
- 4 Honlapja: <http://www.buildingfutures.org.uk/> [Letöltve: 2016. szeptember 15.]
- 5 Act relating to public libraries (The Public Libraries Act): http://www.bibliotheksportal.de/fileadmin/user_upload/content/bibliotheken/international/4297-EN-act.pdf [Letöltve: 2017. december 1.]
- 6 Elhangzott 2017. augusztus 21-én Aslak Sira Myhre, a Norvég Nemzeti Könyvtár főigazgatójának előadásában az IFLA 2017. évi kongresszusán, Wrocław-

- ban. Az előadás címe: *Libraries – An Arena for Debate that Expands Local Democracy*.
- ⁷ Elhangzott 2017. augusztus 21-én Aslak Sira Mhyre, a Norvég Nemzeti Könyvtár főigazgatójának előadásában az IFLA 2017. évi kongresszusán, Wrocławban. Az előadás címe: *Libraries – An Arena for Debate that Expands Local Democracy*.
- ⁸ PATEMAN, John; WILLIMENT, Ken: Developing community-led public libraries. Farnham : Ashgate, 2013.
- ⁹ Open to All? The Public Library and Social Exclusion: <http://eprints.rclis.org/6283/1/lic084.pdf> [Letöltve: 2017. december 1.]
- ¹⁰ http://www.librariesincommunities.ca/?page_id=8 [Letöltve: 2017. december 1.]
- ¹¹ PATEMAN, John; WILLIMENT, Ken: Developing community-led public libraries. Farnham : Ashgate, 2013. pp. 59-61. ISBN 978-1-4094-4206-6
- ¹² Idézi: Ken Williment: Working in the community : Moving beyond outreach / <https://slibrarian.wordpress.com/2010/05/10/working-in-the-community-moving-beyond-outreach> / [Letöltve: 2016. november 28.]
- ¹³ PATEMAN, John; WILLIMENT, Ken: Developing community-led public libraries. Farnham : Ashgate, 2013. ISBN 978-1-4094-4206-6
- ¹⁴ WILLIMENT, Ken: Community-led work with communities: The Impact of professional library identities / <https://slibrarian.wordpress.com/2010/02/26/community-led-work-with-communities-the-impact-of-professional-library-identities> [Letöltve: 2016. november 28.]
- ¹⁵ <https://modelprogrammer.slks.dk/en/> [Letöltve: 2017. december 3.]
- ¹⁶ First Public Library to Create a Maker Space / <https://www.forbes.com/sites/tjmccue/2011/11/15/first-public-library-to-create-a-maker-space/#54c7913e79cf> [Letöltve: 2017. december 3.]
- ¹⁷ Hivatkozás forrása: 21st Century Libraries: Changing forms, changing futures / <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110118174736/http://www.cabe.org.uk/files/21st-century-libraries.pdf> [Letöltve: 2017. december 3.]

Beérkezett: 2017. XII. 6-án.

Kovácsné Koreny Ágnes
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
főigazgató-helyettese.
E-mail: koreny.agnes@fszek.hu

Barát vagy ellenség az információs kommunikációs technológia?

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése (EKE) az adatvédelem kérdéseiről szervezett szakmai napot 2017. november 30-án a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán. A témaválasztást az új uniós adatvédelmi rendelet 2018 tavaszán esedékes hatályba lépése indokolta.

Ásványi Ilona, az EKE elnöke köszöntötte a szakmai nap előadóit és résztvevőit, majd kiemelte: az adatvédelem témakörében ez az első, könyvtáros szervezet által tartott szakmai nap. A rendezvény mottójául választott versben – „... és minden módon számon tartanak” – *Kosztolányi Dezső* a bürokrácia hatalmának erősödését vetette föl. Egy évtizeddel később *József Attila* már társadalmi méretűnek látta a kiszolgáltatottságot: „mikor lesz elég ok előkotorni azt a kartotékot, mely jogom sérti meg...”. Hol vagyunk ma már ettől? Mostanára világméretűvé nőtt az emberek kiszolgáltatottsága. Ásványi Ilona hangsúlyozta: az adatvédelemről sok minden eszünkbe juthat: a könyvtár kezelésében lévő személyi adatok, az állománnyal vagy a működéssel összefüggő adatok, az adat-hordozók és számos egyéb tényező. A szakmai nap programját úgy állították össze, hogy minden fontos kérdés szóba kerüljön.

Kürti Sándor, a Kürt Zrt. elnöke „A vasaló nem attól meleg, mert a ruhához dörzsölik” című előadásában először röviden bemutatta az 1989-ben megalakított céget, melynek két fő tevékenységi területe az adatmentés és az informatikai biztonság. A *Kürt Adatmentést* 2014-ben fölvetették a hungarikumok sorába; elsőként a technológiai hungarikumok közül.

A Kürt Zrt. a saját fejlesztésű adatmentő technológia révén vált világszerte ismertté – gyakorlatilag bármilyen adattárolóról bármit át tudnak menteni. 2001-ben a New York-i ikertornyok megtámadása nemcsak sok emberéletet követelt, de minden idők legnagyobb méretű adatvesztésével is járt. A Kürt

Zrt. ingyen végezte a romok alól előkerült hordozókról az adatmentést; e tevékenységükért az USA elnöke személyesen mondott köszönetet.

A több évtizedes tapasztalat alapján Kürti Sándor pontosan látja, hogy hogyan kellene egy szervezetnek gondolkodnia és gondoskodnia az adatvédelemről, mivel az információáramlás az intézmény felelőssége, a vezetésnek kell biztosítania az adatvesztés és adatlopás elkerülését, illetve a sértetlenséget.

Az információbiztonsági alapkérdések technológiai vetületei:

1. az informatikai eszközök összehangolt biztonsága;
2. az informatikai eszközökhöz tartozó biztonsági szolgáltatások folyamatos felügyelete és gyakori ellenőrzése;
3. a fentiek folyamatos összhangjának biztosítása.

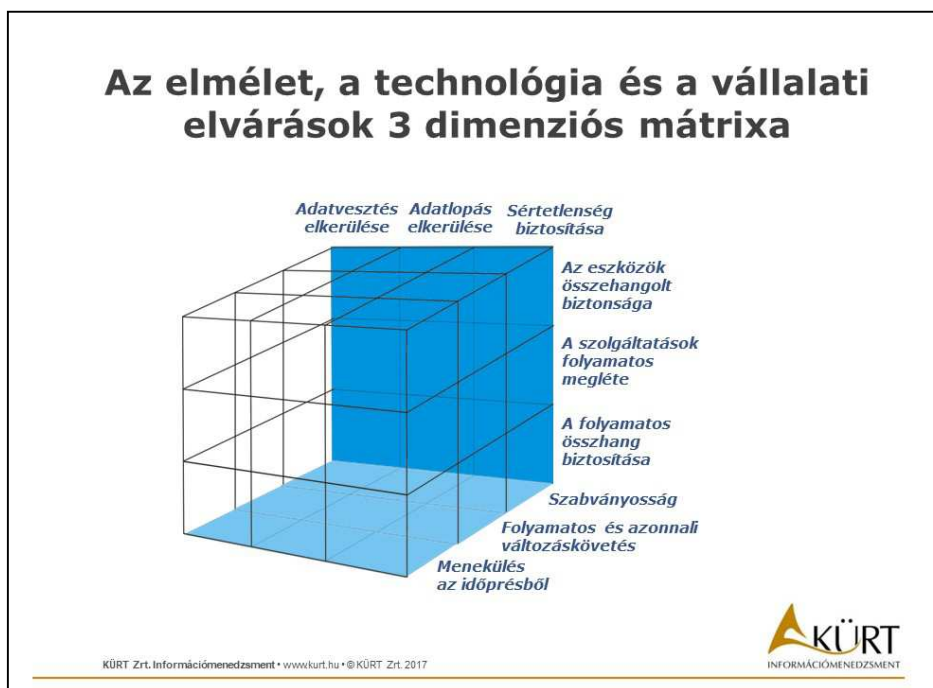
Fontos kritérium a szabályozottság, a szabványosság, a folyamatos és azonnali változáskövetés.

A közintézményekre különösen jellemző az időprézből való eszeveszett menekülés, amely arra vezethető vissza, hogy az informatikai problémák nap mint nap jelentkeznek, az erőforrások viszont csak szakaszosan állnak rendelkezésre (1. ábra).

Az információbiztonsági egyensúly tekintetében új nézőpontra kell helyezkedni:

- ki kell törni a technológia szorításából;
- a változáskövetést kiemelten kell kezelni;
- a humán oldalon komoly biztonsági tudatosságot kell tanúsítani;
- technológiai és humán oldalról is mérhetővé kell tenni a biztonságot.

Kertész Zoltán, a Kürt Zrt. adatmentési üzletágának igazgatója a „Mire bízunk adatainkat?” című előadásában elmondta, hogy a cég a hozzájuk

1. ábra **Az információbiztonsági elméleti és technológiai problémái, továbbá az intézményi elvárások 3D mátrixa**

kerülő adathordozóknak mintegy 80%-át tudja megmenteni. Ez az arány magasabb is lehetne, ha az ügyfelek a hibás eszközt azonnal a szakértők gondjaira bíznák. Sajnos, ehelyett inkább újraindítással és más beavatkozással próbálkoznak, pedig minden egyes laikus művelet ront az adatmentés esélyein.

Érdeemes tisztában lenni azzal is, hogy nincs olyan adattároló, amelyik örök időkre működőképes lenne. A merevlemezek (HDD-k) mintegy 10%-a előbb-utóbb meghibásodik; a hibák 32%-a emberi, 44%-a mechanikai okból következik be.

Az ún. flash adattárolók előnye, hogy kevés energiát fogyasztanak, nagy sebességre képesek, és nincs bennük mozgó alkatrész. Ezzel szemben a megbízhatóságuk korlátozott, mert a töltések jelentős része 5 év alatt megsemmisül – emiatt ezek az eszközök nem alkalmasak hosszú távú adattárolásra.

Hogyan kezeljük jól az adathordozóinkat? A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy tökéletes adattároló nincs, jó módszer azonban van: az a jó megoldás, amelyik nem függ az adathordozótól. A legfontosabb, hogy legalább egy, de inkább kettő vagy több, különböző helyen őrzött, naprakész másolatunk legyen. A mentéseket időről időre ellenőrizzünk.

kell. Felhőben is lehet tárolni az adatokat, de csak azokat, amelyek mások számára nem értékesek.

Sándor Ákos, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának osztályvezetője az egyetemi könyvtár adatvédelmi gyakorlatáról és saját tapasztalatairól számolt be. Az egyetemi könyvtárakban általában hálózati meghajtókon és lokális gépeken is tárolnak különböző adatokat; a szolgáltató szervereken érhető el az adatbázisok és a digitalizált állományok, emellett működtetik az elektronikus levelezőrendszert stb. Egy kívülálló nem is hinné, hányféle feltételnek kell az egyetemi könyvtári rendszernek megfelelnie. Többek között személyes adatokat is kezelnek, ezekhez azonban csak az arra jogosultak férhetnek hozzá. Egyúttal ez azt is jelenti, hogy a helyi hálózaton vannak a külső behatolás ellen fokozottan védendő gépek és adattárolók.

Sokféle lokális berendezés működik a hálózaton: kliens gépek, mobil eszközök, hálózati aktív eszközök stb. Az épületen belüli wifire nemcsak laptopokkal, de mobil eszközökkel is föl lehet csatlakozni. Szegeden a publikus gépek számához képest kb. háromszor annyi lett az összes csatlakoztatott eszköz, de a hallgatók még tovább is osztják

a wifi kapcsolatot – és ez számos szolgáltatási problémát okoz.

A publikus kliens gépeken minden művelet naplózna, és bizonyos szituációkat elemeznék. Előfordult már, hogy valaki adathalász szoftvert akart telepíteni. A rendszergazdák számára távoli bejelentkezésre is kell lehetőséget biztosítani, hogy szükség esetén be tudjanak avatkozni. Volt olyan eset, hogy péntek délután egy óra alatt ezer bejelentkezési kérés futott be. Közvetlen kárt ugyan nem okozott, de az erőforrásokat nagyon lekötötte.

A sok éves tapasztalat alapján néhány gyakorlati tanács: a jelszócsere nagyon fontos, ezt be kell tartatni a kollégákkal. Folyamatosan vizsgálni kell a szervereket és az adattárolókat. A külső támadások ellen egy lehetséges megoldás a „gép a gépben” – ez esetben kívülről, a megfelelő jogosultság nélkül csak egy konténerbe lehet bejutni.

Meg kell határozni a védendő adatok és eszközök körét, szabályozni kell a védelmet biztosító személyek hozzáférési jogosultságát, definiálni kell a hálózat adta lehetőségeket, illetve a használatból fakadó veszélyeket. Biztosítani kell a problémák megelőzésére szolgáló időt és energiát, a rendelkezésre álló tudást, a szabályozási és ellenőrzési mechanizmust. Elemezni kell a felmerült biztonsági problémákat, ezek okát és megoldását. Fel kell készülni a jövőbeli problémák időben történő felismerésére, lehetőleg megelőzésére. Folyamatosan monitorozni kell a rendszert, cselekedni a biztonságért – emellett nagyon fontos a mindenre kiterjedő dokumentálás.

1. Első helyen az adatvédelmi tudatosság erősítése áll: biztosítani kell a szervezeten belüli szakmai felkészültséget.
2. Az adatkezelés kritériumainak felülvizsgálata során át kell tekinteni az adatkezelés célját és szempontrendszerét, a személyes adatkezelés koncepcióját, továbbá a kezelt adatok tárolását, időtartamát stb.
3. Fontos az érintett(ek) megfelelő tájékoztatása, melynek keretében biztosítani kell az információs önrendelkezési jog érvényesülését, tekintettel az érintett(ek) jogaira.
4. Az érintett(ek) jogaira és a jogok érvényesítésére vonatkozó szabályok tisztázása.
5. Az adatkezelés jogalapja: tekintsük át a szervezetben zajló adatkezelési tevékenységet, majd az új szabályozás által meghatározott jogalapokhoz igazodva biztosítsuk az információs önrendelkezési jog érvényesülését.

6. A gyermekek jogainak kiemelt védelme: amennyiben szervezetünk gyermekek személyes adatait is kezeli, kiemelt figyelmet kell fordítani az adatvédelmi rendeletben az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokra megállapított, a gyermekek adatainak kezelésére vonatkozó szabályokra.
7. Az adatvédelmi incidens bejelentése: az új szabályok értelmében a személyes adat jogellenes kezelése vagy feldolgozása esetén az intézmények kötelesek az incidenst 72 órán belül bejelenteni a felügyelő hatóságnak, vagyis a NAIH-nak. A bejelentési kötelezettség elmulasztása jelentős bírsággal jár.
8. Beépített adatvédelem, előzetes adatvédelmi hatásvizsgálat: az új szabályok értelmében bizonyos esetekben az adatkezelőnek az adatkezelést megelőzően adatvédelmi hatásvizsgálatot kell lefolytatnia, és tovább erősödik a beépített adatvédelem követelménye is.
9. Új szabályok lépnek életbe, amelyek meg szabják, hogy mely adatkezelőknek és adatfeldolgozóknak, mely esetekben kell adatvédelmi tisztviselőt kijelölniük.
10. Az új uniós rendelet meghatározza a személyes adatok harmadik országba történő továbbításának a feltételeit.
11. Az egy tagországon belül működő intézmények a nemzeti adatvédelmi felügyeleti hatóság illetékessége alá tartoznak. A több országban működő szervezetek esetében tisztázni kell, melyik hatóság felügyelete érvényes rájuk nézve.

Sziklay Júlia, a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) főosztályvezetője „Az új uniós adatvédelmi rendelet – kihívás és lehetőség” címmel tartott előadásában először arra a kérdésre adta meg a választ, hogy miért volt szükség az Unióban a legmagasabb szintű szabályozásra, az új uniós rendeletre?¹ A cél az adatvédelmi gátak lebontása volt; a korábbi szabályozás ugyanis korlátozta az uniós termékekhez és szolgáltatásokhoz való szabad hozzáférést. 2018.

¹ General Data Protection Regulation (GDPR), az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>

május 25. után kötelező lesz alkalmazni a tagországokban a szilárd, következetesebb jogi keretet biztosító uniós rendeletet, amelyet nem kell implementálni a nemzeti jogszabályok közé.

Valamennyi intézménynek, vállalkozásnak fel kell készülnie az uniós adatvédelmi rendeletben foglaltak teljesítésére. Az előadó pontokba szedve ismertette a szempontokat:

Kérdezhetnénk, mi közülük van a könyvtáraknak az új adatvédelmi rendelethez? A válasz egyértelmű: ezek az intézmények is kezelnek személyes adatokat – saját munkavállalóik, illetve a könyvtárlátogatók adatait kezelik; ezen túlmenően esetleg még felhasználói profilokat is készítenek stb. Az iratok digitalizálása és a tartalomszolgáltatás során is gyakori a személyes adatok kezelése – bár ez inkább a levéltárakra jellemző.

Fontos tudni, hogy a bizonyítási és megfelelési teher az adatkezelőre hárul. Alapvető követelmény: biztonságos, jogszerű módon kell kezelni az adatokat, és az érintetteket megfelelő módon kell tájékoztatni arról, hogy milyen jogcímen, mely adataikat, mennyi ideig tárolják, esetenként kinek, milyen feltételekkel továbbítják.

A NAIH lehetőséget ad arra, hogy egy konzultáció keretében az adatkezelők előre tisztázzák a kérdéseket, pontosítsák a rájuk háruló kötelezettségeket.

Dancs Szabolcs, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) E-szolgáltatási Igazgatói Titkárság főtanácsosa „A hiteles digitális másolat a könyvtáros szemével” című előadásában arra fókuszált, hogy milyen szerepet kap az adatmegőrzés a kulturális örökség átmentése során, mit jelent a digitalizálás kérdéskörében a hitelesség, a hiteles adatszolgáltatás és -megőrzés, illetve milyen technikai lehetőségek vannak a hiteles információszolgáltatás biztosítására.

Viktor Mayer-Schönberger, a „Big data” című könyv egyik társszerzője szerint a jelenlegi, posztfaktuális korban különösen fontos szerep jut a könyvtáraknak, amelyek a tényeken alapuló, valódi tudást szögeznek szembe az alternatív (kreált) valósággal. Ennek következtében a könyvtárak legfontosabb versenyelőnye a hitelesség.

A könyvtárak számára célként fogalmazódik meg a hiteles forrásanyag nyújtása a tudományos igényű kutatás számára – ehhez járul a reprodukálhatóság követelménye.

2. ábra Az IFLA az álhírek ismérveiről

A hitelességet a következőképpen lehet megfogalmazni: az eredeti (analog) objektumok tulajdonságait a lehető legnagyobb mértékben tükröző, a bennük lévő tartalom közvetítése szempontjából helyettesíteni képes digitális korpusz létrehozása, amely magában foglalja a teljes tipográfiai (vagy egyéb technológiával történő) kivitelezést (szöveg, illusztrációk, az egyes elemek külalakja és elrendezése stb.) is. A másodlagos cél a hiteles digitális korpuszra épülő, az általános társadalmi információigény kielégítését célzó egyéb szolgáltatások kialakítása: példányok és/vagy gyűjtemények virtuális rekonstrukciója stb.

Létezik egy kvázi szabvány, a digitális hasonmás elismerő pecsét (Digital-Surrogate Seal of Approval – DSSOA), amely azt jelzi, hogy a digitális változat pontos és teljes értékű helyettesítője az eredeti statikus, analog objektum tartalmának és külalakjának. Alapkövetelmény a teljesség – vagyis az, hogy az eredeti dokumentum minden oldalát teljesen és tökéletes minőségben reprodukálták, továbbá a pontosság – vagyis, hogy a másolat megőrizte az eredeti elrendezést és külalakot. Azokra a digitális másolatokra, amelyek megfelel-

nek a követelményeknek, kiadható egy megfelelő-ségi igazolás.

Az USA-ban a legnagyobb könyvtárak, az *Igazságügyi Minisztérium*, a *NASA* és további szervezetek részvételével kidolgozták az ún. FADGI-irányelveket (Federal Agencies Digital Guidelines Initiative) a kulturális örökség körébe tartozó objektumok digitalizálására. Az irányelvek három eleme:²

- műszaki irányelvek és paraméterek;
- jó gyakorlatok;
- a digitális képek megfelelőségének értékelése (Digital Imaging Conformance Evaluation – DICE).

A metaadat-szolgáltatás feladata a hiteles, ellenőrizhető információk nyújtása. A digitális megőrzéshez szükséges metaadatok *Dappert* és *Enders* szerint:

- a *leíró metaadat* az intellektuális entitást írja le (pl. szerző és cím);
- a *strukturális metaadat* a fizikai relációk leírására szolgál;
- a *technikai metaadatok* tartalmazzák a műszaki információkat;
- az *adminisztratív metaadatok* közé tartoznak a történeti kontextusra vonatkozó ún. proveniencia-adatok, a hozzáférési jogok és engedélyek stb.

A PREMIS (Data Dictionary for Preservation Metadata), a digitális objektumok megőrzésének és hosszú távú használhatóságának támogatására fejlesztett nemzetközi metaadatszabvány az adminisztratív és technikai adatokra fókuszál és szorosan kapcsolódik az *Open Archival Information System* szabványhoz.

Dancs Szabolcs végezetül ismertette azt az új szemléletű bibliográfiai leírási szabályzatot, amelyet a jövőben az OSZK használni fog. Az FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) előnyei a jelenleg használatos HUNMARC szabványhoz képest: a strukturált, jelentést hordozó/jelentéstartalommal bíró, szemantikus adatok megfelelő algoritmusokkal összegyűjthetők és megjeleníthetők.

Drucker György, az OSZK E-szolgáltatási Igazgatói Titkárság projektmenedzsere az „Adatvédelmi kihívások az Országos Könyvtári Rendszer fejlesztésében” című előadását a globális tendenciák elemzésével kezdte, majd áttért az informatikai szektorban lejátszódó paradigmatisztikus változásokra – köztük a robotizációra. A könyvtárosi szakma valahol a középmezőnyben van a tekintetben, hogy egyszer majd robotok váltják föl a könyvtári

munka bizonyos részét, például a raktári kiszolgálást vagy az adatfeldolgozás egy részét.

A növekedés és a hálózatosodás legnagyobb motorja – nemzetközi szinten is – a munkamegosztás és az együttműködés erősödése. A fejlesztések során kollaboratív platformban, nem pedig elkülönült rendszerekben kell gondolkodni. A digitális korszak kulturális javait ne az analóg korszakból származó adatstruktúrákkal akarjuk leírni. Használni kell az új koncepciókat, amelyekkel hatékonyabban megvalósítható a webes korszak és a digitális jószágok nyilvántartása és kereshetősége.

A nemzeti könyvtár régóta igen nehéz körülmények között működik. A legnagyobb gondot a széttagolt és alig fenntartható adatbázisok tömege, a nem szabványos és nem támogatott alkalmazások sokasága, az erősen amortizált infrastruktúra, illetve az általános intézményi konszolidáció égető szüksége jelenti. Több mint 80 elkülönült adatbázist működtetnek, az átlagos eszközelettartam 8 év, de vannak 15 éves gépek is a hálózaton.

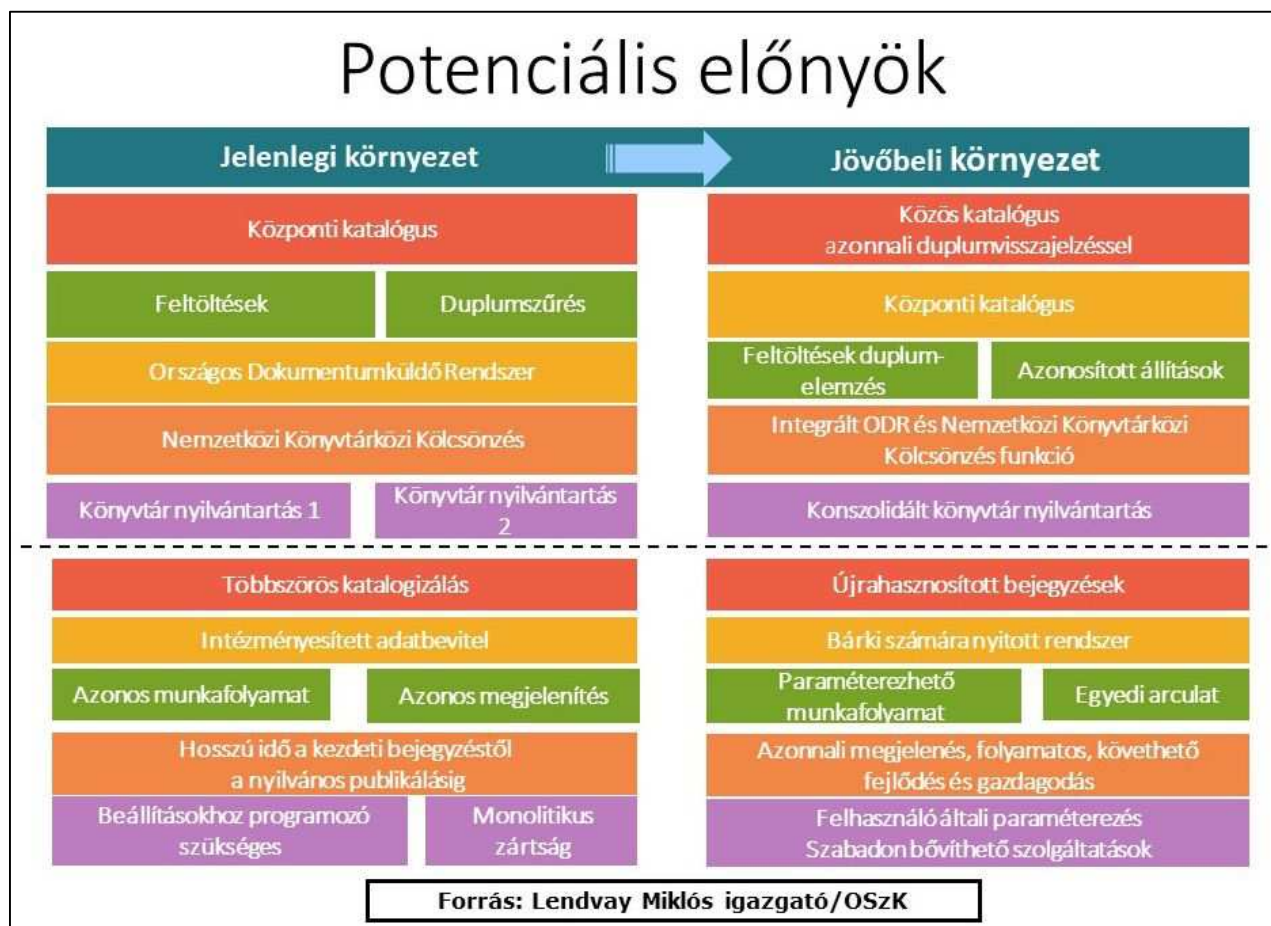
Az *Országos Könyvtári Platform* (OKR) projekt (3. ábra) eddig soha nem látott ígéretekkel kecsegtet. Az OKR célja egy több könyvtár által használható rendszer, illetve szolgáltatási platform kialakítása, amely alkalmas arra, hogy:

- egyes könyvtárak saját könyvtár-automatizálási rendszereként működjön,
- biztosítsa az adatbázisok, a katalógusok és a központi szolgáltatások kezelését,
- biztosítsa az analóg és digitális objektumok adatainak egységes kezelését,
- a dokumentumokat a használók az integrált szolgáltatások keretében vehessék igénybe,
- a különböző névtér-rendszerekkel, kiemelten a Magyar Nemzeti Névtérrel együttműködjön,
- nem partnerkönyvtárak is használhassák a rendszer bizonyos szolgáltatásait.

Az OSZK-ban egy digitalizáló üzem alakítanak ki, ahol a 30 telepített eszközzel 40-60 munkatárs fog dolgozni. A digitalizálást támogató keretrendszer az egész országban folyó könyvtári digitalizációs projekteket is ki fogja szolgálni. A műhelyben állományvédelmi szempontú és szolgáltatási célú digitalizálás egyaránt folyik majd.

A nagy érdeklődés mellett tartott rendezvény prezentációi elérhetők az [EKE honlapján](#).

² A FADGI-irányelvekről bővebben ld. Dancs Szabolcs cikkét a 3K 2017. októberi számában.

3. ábra Az OKR-ben tervezett együttműködés potenciális előnyei

Tószegi Zsuzsanna PhD
(c. egyetemi docens
ELTE BTK Könyvtár- és
Információtudományi Intézet)

A könyvtárak és az emberközpontú tudomány

A Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III. című könyvtár- és információtudományi konferencia

A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében tartotta meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézete és Könyvtártudományi Doktori Programja a „Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III.” című konferenciáját 2017. november 27–28-án. A 2017. évi Magyar Tudomány Ünnepe mottója az „Emberközpontú tudomány”, ezért a rendezvénysorozat programjai az embereket szolgáló tudományról és a tudományt művelő emberről szóltak.

A szervező intézmény a kétnapos program összeállítása során kiemelten fókuszált arra, a könyvtári információs szolgáltatások mennyire nélkülözhetetlenek a tudomány fejlődésében, továbbá arra, hogy az életminőség javítása terén milyen fontos szerepet tölt be a tudomány és a társadalom könyvtári eszközökkel támogatott együttműködése.

A konferencia célja lehetőséget adni a szakmai közösség hazai és határon túli képviselőit egyaránt foglalkoztató kérdések megvitatására: a könyvtárak valós és virtuális szerepének, lehetőségeinek elemzésére, a könyvtárak információkövetítő és tudományos kutatómunkát támogató küldetésének több aspektusú feltárására, a könyvtár- és információtudomány jövőbeli feladatainak széles körű vizsgálatára.

A konferencia résztvevőit Szalay Péter, az ELTE tudományos ügyek rektorhelyettese, Borsodi Csaba, az ELTE BTK dékánja és Kiszl Péter intézetigazgató, a doktori program vezetője köszöntötte.

Először tudósok személyes hangú beszámolóit hangzottak el az általuk ismert valós és virtuális könyvtárakról, majd a szakma prominens képviselői számoltak be a könyvtárak és a platformok különböző aspektusairól. A második nap első felében

az intézet oktatói, majd doktoranduszai adtak számot kutatásaikról. A konferencia a digitális bölcsészet szekció előadásával ért véget. Beszámolónk a kétnapos rendezvényen elhangzott 40 előadást elhangzásuk időrendjében ismerteti.

A plenáris ülés

A plenáris ülés Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója elnökletével zajlott. A „Tudósok a valós és virtuális könyvtárakról” témában az ELTE két kiemelkedő szerepet betöltő oktatóját hallhatta a nagyszámú közönség.

A nyitó előadást Sepsey Tamásné Vigh Annamária, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közgazdasági Főosztályának vezetője tartotta. Előljáróban kiemelte: döntő jelentősége van annak, hogy milyen szellemiségű képzésben részesülnek a jövő könyvtárosai a felsőoktatásban. Nem véletlenül áll a konferencia középpontjában a könyvtáraknak a valóságos és a virtuális térben betöltött, változó szerepe. Egy erős, jól működő egyetemi könyvtár kitörési pontot jelenthet az egyetemisták számára, akiknek a könyvtár nélkülözhetetlen segítséget nyújthat tanulmányaikhoz, műveltségük elmélyítéséhez. A minisztériumban folyik annak a szakmai stratégiai dokumentumnak az előkészítése, amely az új körülmények között újra fogalmazza a felsőoktatási könyvtárak szerepkörét. A kormányzat nagy erővel támogatja a könyvtári fejlesztéseket. Megkezdődött a nemzeti könyvtár megújítási programja. A „modern városok program” keretében több város – köztük Eger, Tatabánya, Szekszárd, Hódmezővásárhely – vagy új könyvtárápületet kap, vagy a jelenlegi létesítményt újíttják föl. A minisztériumban fontos jogszabályi változásokat készítenek elő, amelyek többek között érintik a szerzői jogi védelem kérdéskörét. Az elkészült digitalizálási stratégia céljainak végrehajtása érdekében min-

den erőforrást a magyar kulturális örökség digitalizálására fordítanak.

Klaudy Kinga professzor emeritus, az MTA doktora, az *ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Programjának* vezetője „Egy új tudományág születésének könyvtári vonatkozásai” című előadásában saját életútja eredményeiről számolt be. A fordításelmélet vagy fordítástudomány (Translation Studies) új tudományág, amely nem elsősorban szépirodalmi fordításokkal, hanem a legtágabb értelemben vett nyelvi közvetítés eredményével, folyamatával és funkciójával foglalkozik, tehát kutatási tárgynak a tolmácsolástól a szakfordításon át az audiovizuális fordításig az interlingvális nyelvi kontaktusok legváltozatosabb területeit tekinti. Ez a meghatározás azonban csak napjainkban érvényes. Amikor 1973-ban Klaudy Kinga elkezdett az ELTE BTK frissen alakult Fordító- és Tolmácsképző Csoportjában fordítástechnikát oktatni, az új szakterület „válófélben” volt az irodalomtudománytól; az első fordítástudományi művek abban az évtizedben születtek meg. A tanszéki könyvtár fejlesztésének első szakaszában, 1973–1990 között a szótárakon és enciklopédiákon kívül elsősorban nyelvészeti könyveket, főleg összehasonlító stilisztikákat, kontrasztív nyelvészeti munkákat vásároltak. A második korszak (1990–2000) során világszerte sikerült bizonyítani a fordításelmélet fontosságát. A tanszékké vált szervezeti egység számára a harmadik korszak 2001-ben kezdődött, amikor a Trefort-kertben kaptak helyet, ahol gyönyörű könyvtári környezetben zajlik a Fordítástudományi Doktori Program hallgatóinak élete. A több mint ezer, állandóan használatban lévő szakkönyvnek köszönhetően a szakkönyvtárat belengi a fordítástudomány légköre.

Körmendi Tamás, az *ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszékének* egyetemi docense, az *MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténeti Kutatócsoport* tagja a középkorkutató szemével láttatta napjaink könyvtárát. A közfelfogás szerint a történettudomány művelői a könyvtárak csöndjében végzik kutatómunkájukat – és ha ez maradéktalanul nem is igaz, annyit mindenképpen leszögezhetünk, hogy *Clio* mesterségének műveléséhez valóban nélkülözhetetlenek a gazdag könyvgyűjtemények. A történészek között a medievisták sajátos csoportot alkotnak. Mivel a történeti kutatás szempontjából meghatározó jelentőségű európai könyvtárak és levéltárak még szerencsés esetben is legfőlőbb a középkor első századaitól kezdődően tartalmazznak anyagot, a digitalizálást pedig a legtöbb esetben a legértéke-

sebb és legrégebbi dokumentumok felől szokták kezdeni, a medievisták munkájában nemcsak megjelent, de a többi korszak kutatóihoz képest mára döntő fontosságúvá vált a digitális adatbázisok használata. Körmendi Tamás ismertette külföldi könyvtári tapasztalatait, majd a felhasználó szemével összehasonlította azokat az adatbázisokat, amelyeket munkája során naponta használ, élükön a *Magyar Nemzeti Levéltár középkori Magyarország Digitális Könyvtárával*. Végezetül megfogalmazta a medievista számára ideális könyvtárat: legyen nagy múltú, anyaggazdag, széles gyűjtőkörű, könnyen hozzáférhető, szakszerűen ségítletezett.

A plenáris ülés „Könyvtárak és platformok” című részének fókuszába fontos szakmai kérdések kerültek.

Káldos János, az *Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Országos Könyvtári Rendszer (OKR)* projekt szakmai vezetője „A (nemzeti) könyvtár állandósága és változása” címmel tartott előadásában kifejtette: a könyvtár a múlt megőrzésének egyik intézményesült központja, a társadalmi emlékezetrendszer része. A könyvtár adatokat őriz, amelyeket az olvasók értelmeznek, miáltal számukra az adatok információvá válhatnak. A könyvtár feladata, hogy a társadalom adat- és információszükségletéhez biztosítsa a feltételeket, ezért a könyvtár az információközvetítő mediarendszerek közé tartozik. A könyvtár olyan hely, egyben rendszer, ahol megőrizhetők és hozzáférhetők az adatok. A digitális korban megváltozik az adathordozó, a kód, az adatrögzítés, a megőrzés és a hozzáférés módja. A könyvtár alapvető feladatai változatlanok, azonban a hely és a rendszer változik. A nemzeti könyvtár fejlesztési terveinek segítségével jól szemléltethető a könyvtár állandósága és változása. Az OSZK célja egy új, komplex könyvtári platform megvalósítása. Az OKR jellemzői: komplex, moduláris felépítésű, nyílt, robusztus, dinamikus, önkéntes csatlakozáson alapuló hálózat, amely biztosítja a könyvtárak önállóságát és együttműködését, szemlélete szolgáltatásközpontú, a szoftverek főleg nyílt forráskódúak. A közgyűjtemények számára rendelkezésre áll majd a nemzeti névtér. A könyvtárak munkáját közös katalógus, integrált ODR és nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési rendszer segíti. A digitalizálást támogató keretrendszer a hosszú távú digitális megőrzést is szolgálja. Kifejlesztenek adatkonverziós eszközöket, kidolgozzák a központi felhasználó azonosítást, szabályozzák a hozzáférést. A módszertani támogatás körében e-learning keretrendszert, benne

tananyagokat, ajánlásokat dolgoznak ki. Testreszabott szolgáltatásokat fognak nyújtani úgy az üzleti szféra, mint a felhasználók számára.

Fehér Miklós, az *Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet* igazgatója „Tudomány, tudás – szerep és tevékenység” című előadását a következő alapvetéssel kezdte: a megfigyelés, a megfigyelés eredményeinek rögzítése és az e tevékenység révén felállított elméletek a tudományos gondolkodás és tevékenység alapját képezik. A tudományos megismerés célja megegyezik a könyvtárosságéval: mindkettő az embert szolgálja. Ősi szakmánk az első pillanattól fogva együtt él az emberiséggel, és sohasem fog eltávolodni tőle, hiszen a gondolatok megőrzése, feldolgozása és feltárása, valamint célzott átadása az egyetlen lehetséges út a jövőbe, a jövőben bekövetkező helyzetek, kihívások kezelésére. Az ismeretek birtoklása, a trendek tudása ennél többet ígér szakmánk művelőinek: olyan társadalmi szerep betöltését, mely csak a kovászéhoz hasonlítható a kenyérsütés folyamatában. A Könyvtári Intézet ehhez hasonló szerep betöltése érdekében tevékenykedik; saját tennivalóit partnerei szükségleteiből vezeti le. Az előadó az intézet tevékenységi fókuszába kerülő célcsoportokat a következőkben határozta meg: a hazai társadalom, a nemzetközi szakma, a hazai és a határon túli magyar könyvtárosok, a közkönyvtárak, a szak- és tudományos könyvtárak, a felsőoktatási és az egyházi könyvtárak, a kulturális alapellátás társszereplői, a fenntartó, a nemzeti könyvtár és a szakmai szervezetek.

Ramháb Mária, a *Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár* igazgatója, az *Informatikai és Könyvtári Szövetség* elnöke a *KönyvtárMozi* közösségteremtő erejéről számolt be. Két évvel ezelőtt született a *KönyvtárMozi* – amely azonban nem mozi! A kulturális alapellátás részeként indított új kezdeményezés az ötezer lakosnál kisebb településeken élők számára teszi hozzáférhetővé – és egyúttal közösségi élménnyé – a magyar mozgóképkultúra értékeit. Az elmúlt években nagyon jelentős változások történtek a kistelepüléseken, ahol a lakosság könyvtári ellátását a megyei könyvtárak biztosítják. A kiskönyvtárak előnye, hogy valódi közösségi helyként tudnak működni, mert néhány perc alatt átrendezhetők a korszerű filmvetítéshez szükséges számítógéppel, projektorral, nagy méretű vászonnal rendelkező belső terek. A *KönyvtárMozi* programot kezdeményező Informatikai és Könyvtári Szövetség egyrészt – a megyei könyvtárakat bevonva – koordinálta az új szolgáltatás bevezetését, másrészt megállapodott az együttműködő partnerekkel

(*Magyar Művészeti Akadémia, MANDA, Dunatáj Alapítvány, Kecskemétfilm Kft.*), amelyek támogatásuk jeleként több száz filmet ajánlottak fel vetítésre. A szolgáltatás a *Nemzeti Audiovizuális Archívum* és a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár infrastruktúrájában működik. A program legfőbb támogatója a *Nemzeti Kulturális Alap*, amely pályázati úton biztosítja a forrásokat a szükséges fejlesztésekhez, egységes promóciós anyagok előállításához, képzésekhez. Már több mint 400 kistelepülés csatlakozott a *KönyvtárMozi* programhoz, ahol a filmvetítéseket érdekes foglalkozások, beszélgetések, játékok követik.

Redl Károly, az *Országgyűlési Könyvtár* igazgatóhelyettese, a *Magyar Könyvtárosok Egyesületének* alelnöke a *Könyvtár, ami összeköt* elnevezésű ösztöndíjprogram eredményeit ismertette. Az *Országgyűlés* elnöke által kezdeményezett programot 2011-ben hirdették meg első ízben. Az *Országgyűlési Könyvtár* menedzselte projekt célja a Kárpát-medencében élő fiatal magyar könyvtárosok szakmai együttműködésének elősegítése. Az elmúlt hét évben jelentős eredményeket sikerült elérni a kijelölt cél megvalósítása terén, nevezetesen, hogy jöjjön létre a könyvtárosok körében egy olyan személyes kapcsolatokon alapuló, a Kárpát-medencét átölelő szakmai hálózat, amely – emellett, hogy ápolja az anyanyelvi kultúrát – alkalmas különböző szakmai kérdések megoldására. A kisebbségben élő magyar közösségek tapasztalatai egyértelműen bizonyítják, hogy a magyar identitás vállalása és a magyar anyanyelv használata szoros összefüggést mutat. Köztudott, hogy az anyanyelvi kultúra megőrzésében kitüntetett szerepe van az olvasásnak. A kisebbségi közösségek megtartása szempontjából tehát rendkívül fontos az anyanyelv ápolása, a magyar nyelvű művek olvasása, amelyhez az intézményi háttérrel részben a könyvtárak és a könyvtárosok biztosítják.

Nagy János Ádám, az *NJA Zrt.* ügyvezetője az *Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem* könyvtárának modernizálásáról szóló esettanulmányban a könyvtári állományok rendezésének újszerű módszereiről beszélt. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem könyvtárát 1877-ben alapították; gazdag gyűjteménye alapján előkelő helyet foglal el a világ hebraisztikai gyűjteményei között. A különleges értéket képviselő, heterogén összetételű állomány egy hányadát néhány évvel ezelőttig ládákból, minden rendszerezés nélkül őrizték. Az előadó bemutatta azokat a módszereket, amelyekkel a rendezetlenből egy minden korszerű követelményt kielégítő, rendszerezett gyűjtemény hozható létre.

A folyamat elején a leltározás áll, a végén pedig a kiadványok a végleges helyükre, az adataik az integrált könyvtári rendszerbe kerülnek. A feldolgozás során matematikai, informatikai, logisztikai, ellenőrzési metódusokat alkalmaztak. A tartalmi feltárás során új technológiákat használtak, az adatok beszerzése, az erőforrások optimalizálása és a költségek minimalizálása terén a legjobb megoldásokra törekedtek.

Barátné Hajdu Ágnes, az ELTE BTK KITI tanszék-vezetője, a *Magyar Könyvtárosok Egyesületének* elnöke „Kompetenciafejlesztés – érdekérvényesítés. Eszközök és módszerek az aktuális IFLA stratégiákban” címmel tartott előadást. Az *IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions)*, a *Könyvtáros Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szervezete* az utóbbi stratégiai időszakokban (2006–2009, 2010–2015, 2016–2021) kiemelt figyelmet fordított és fordít a kompetenciák, a képességek, valamint a teljesítmény fejlesztésére. A célkitűzések elsősorban a következő területekre irányulnak: a könyvtáros egyesületek megerősítése, a fiatal vezetők nemzetközi szinten történő kinevelése, egyes nemzeti és nemzetközi programok segítése, a könyvtárosok szakmai kompetenciáinak fejlesztése, a könyvtárak és könyvtárosok érdekképviselete nemzetközi szinten stb. Ebbe a körbe tartozik a könyvtárak népszerűsítése az *ENSZ 2030 Fenntartható fejlődés* programjában. Nagy sikert könyvelhet el a nemzetközi szervezet azzal, hogy a kulturális vonatkozások szerepelnek az ENSZ fenntartható fejlődési céljai között, továbbá azzal, hogy a program egyik elérendő céljaként megfogalmazódott az információhoz való hozzáférés. A legújabb időszakban a regionális és szektorális kapacitásainak megerősítése érdekében az IFLA külön erőfeszítéseket tesz az afrikai kontinens könyvtárainak támogatására, módszertani segítségére. A szervezet az összes rendelkezésre álló felületet és módszert kihasználja törekvéseinek megismertetésére és népszerűsítésére: jelen van a közösségi médiában, számos tájékoztató anyagot ad ki, korszerű infografikákkal látatja az eredményeket, megismerteti a jó gyakorlatokkal.

Kiszl Péter, az ELTE BTK KITI intézetigazgatója, a doktori program vezetője „A pénzügyi kultúra fejlesztése a könyvtárosképzésben” című előadásában fölhívta a figyelmet arra, hogy egy ország polgárai pénzügyi tudásának elmélyítése stratégiai feladat, hiszen a lakosság és a vállalkozói szféra – ezáltal az egész nemzetgazdaság – számára kiemelt jelentőséggel bírnak a kellő körültekintéssel

meghozott pénzügyi döntések. Különösen igaz ez hazánkban, ahol a különböző felmérések és a gyakorlati tapasztalatok tanúsága szerint a lakosság pénzügyi ismeretei jócskán fejlesztésre szorulnak. Kiszl Péter – a történeti kitekintés és a nemzetközi projektek bemutatása után – ismertette a pénzügyi tudatosság előmozdítására indított jelenlegi magyarországi projekteket, köztük a 2017-ben kidolgozott, a pénzügyi tudatosság fejlesztését szolgáló kormánystratégiát. A pénzügyi alapismeretek elsajátítása szerepel a felsőfokú könyvtárosképzés képzési és kimeneti követelményeiben (KKK). Az ELTE könyvtártudományi oktatási programjában jelentős hangsúlyt kap a szervezetfejlesztési, illetve a gazdasági és vezetési ismeretek átadása. Az előadó bemutatta az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének a témába vágó, modellértékű kezdeményezéseit, amelyek során szem előtt tartják a könyvtárak és a gazdasági szektor elmélyítésre szoruló kapcsolatainak katalizálását, a könyvtárosok szerepének hangsúlyozását a vállalkozásfejlesztésben, illetve a leendő intézményvezetők gazdálkodási és forrásszerzési kompetenciái fejlesztésének jelentőségét a közgyűjtemények hatékony működtetésében.

Csík Tibor egyetemi adjunktus, az ELTE BTK KITI intézeti titkára, a *Könyv és Nevelés* főszerkesztője „Könyvtár és oktatás – a könyvtárak oktatási tevékenysége” című előadásában az 1950-es évektől napjainkig adott áttekintést a könyvtárak oktató munkájáról. Az 1980-as években a digitális technológiában végbement váltás, majd a 90-es évektől a nagyközönség számára online hozzáférhető információk gyarapodása a könyvtárak tevékenységét is átformálta. Az angolszász országokban a felsőoktatási könyvtárak jártak az élen a könyvtárak oktatási tevékenységének megújításában. Az 1980-as években a képzési tevékenységük középontjában a könyvtári és a bibliográfiai ismeretek átadása állt. Az iskolai könyvtárak a különböző dokumentumtípusok megismertetését és a könyvtárhasználat elsajátíttatását tekintették elsődleges oktatási feladatuknak. Az utóbbi évtizedekben végbement szemléletváltást jól mutatja, hogy a könyvtárak a hagyományos, szakirodalmi tájékozódást és az online információkeresést egységbe foglalták, illetve hogy az információk értékelése, kritikája, valamint a felhasználás kulturális és jogi vetülete is a képzés részévé vált. Az iskolai könyvtárak tevékenységének újradefiniálásában meghatározó jelentőségű az IFLA és az UNESCO közös kiáltványa (2000) és a végrehajtási irányelvek (2002). Az 1980-as évektől a magyar közoktatásban

is bekerült a könyvtárhasználat oktatása. A használóképzés területén a felsőoktatási könyvtárak nagy hagyományokkal rendelkeznek. Az 1995-ben bevezetett Nemzeti Alaptantervbe bekerült a "könyvtári ismeretek" tematikája; amelyet 2010-től a digitális írástudási készségeket előtérbe helyező könyvtári informatika oktatása váltott föl. A téma jelentőségét mi sem igazolja jobban, mint hogy 2012-ben kormányrendelet intézkedett a könyvtárostánár szak megindításáról. Az oktató könyvtárak szerepe határozottan növekszik: fontos feladatuk van a tudástranszferben, az információs műveltség átadásában, a tanulás, önképzés támogatásában.

Farkas Csenge – Móring Tibor – Pataki Fruzsina, az ELTE BTK KITI könyvtártudomány mesterszakos hallgatói a BOBCATSSS 2018. évi, rigai konferenciájának szervezéséről számoltak be. 1993-ban kilenc egyetemi város (nevük kezdőbetűiből áll össze a BOBCATSSS mozaikszó) kezdeményezett egy vándorkonferenciát, amelyet azóta évente megrendeznek. A januárban *Lettországra* megtartandó konferenciára 80 előadás-kivonat érkezett be a három fő témakörben: olvasási készségek, szokások, kommunikáció; technológiai megoldások; közgyűjtemények. A konferencia társrendezői szerepét az ELTE vállalta. A tényleges szervezési feladatokat hét informatikus könyvtáros MA szakos hallgató nagy lelkesedéssel teljesítette.

Az Oktatóink kutatásaiból szekció

A konferencia második napja a Könyvtár- és Információtudományi Intézet oktatóinak előadásaival kezdődött. A szekció levezető elnöke *Bényei Miklós*, az MTA doktora, a *Debreceni Egyetem* címzetes egyetemi tanára volt.

Bibor Máté egyetemi tanársegéd „Soltész Zoltánné Juhász Erzsébet (1921–1997). Vázlatok egy pályaképhez” című előadásában az ismert szakembernek állított emléket. *Soltész Zoltánné* neve nemcsak a muzeális anyagokkal foglalkozó „régikönyvesek”, hanem a legtöbb könyvtáros, sőt, a nagyközönség könyvtörténet iránt érdeklődő része számára is ismerősen cseng. Egy húsz éve elhunyt, csaknem egész életében egyazon munkahelyen dolgozó, zárkózott személyiségű szakember esetében ez az ismertség szokatlan jelenség; valószínűleg számos publikációjának, így szakkönyvei és tanulmányai mellett népszerűsítő cikkeinek és különféle hasonmás kiadásokat kísérő írásainak köszönhető. Az előadás apropója:

Berlász Piroska ajándékként az ELTE BTK KITI könyvtárába került Soltész Zoltánné Juhász Erzsébet számos publikációjának szerzői példánya, továbbá előadásai és egyetemi órái egy részének gépirata, személyes iratai. Az előadó, miután föl-vázolta Soltész Zoltánné életútját és áttekintette szakmai munkásságát, röviden ismertette az adomány részét képező dokumentumokat.

Tószegi Zsuzsanna címzetes egyetemi docens a *Digitális Irodalmi Akadémia* jeles évfordulójáról emlékezett meg. Húsz éve indult útjára a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA), amely – tudomásunk szerint – a világon egyedülálló a tekintetben, hogy a tagok szerzői jogi védelem alatt álló, teljes életművét teszi közzé az interneten, szabad hozzáférést biztosítva a művekhez a nagyközönség számára. A szerzői jogdíjat a kezdetektől fogva központi támogatásból fedezik. A DIA a *Petőfi Irodalmi Múzeum* (PIM) és a *Neumann János Digitális Könyvtár* együttműködésében indult 1998 tavaszán; a honlap 2000. május 31-től vált elérhetővé. 2006-tól a programot teljes egészében a PIM gondozza. 2017 őszén – az újonnan választott egy élő és két posztumusz taggal együtt – a DIA-nak 30 élő, és 55 időközben elhunyt, vagy posztumusz-ként választott tagja van. A DIA adatbázisban jelenleg 416 000 oldalnyi szöveg férhető hozzá, az éves látogatottság 650 000 – 680 000 körül stabilizálódott. A DIA tanulságai több szempontból is érdekesek: a szövegfeldolgozás folyamán alkalmazott módszerek, a digitalizáláshoz kiválasztott szabványok, a szerzői jogi szabályok értelmezése és alkalmazása, a szolgáltatás összetettsége és sajátosságai – mind-mind érdemes a szakmai figyelemre.

Bella Katalin egyetemi tanársegéd „Az író olvas. Kortárs magyar szerzők olvasási szokásai és otthoni könyvtárak” című előadása irodalomszociológiai szempontból közelített a kortárs magyar írókhoz. Az előadó arra a kérdésre kereste a választ, hogy az író olvasmányainak beszerzése és otthoni könyvtárának kialakulása hogyan mutatja meg az alkotók mikroszinten megnyilatkozó társadalmi (társas) közegét, a kortárs irodalmi szcénát átszövő kapcsolati hálót, továbbá a mentalitástörténet irányából elemzi a szerzők és olvasmányaik viszonyát. A bevett társadalomtudományi eszközök mellett az előadó az irodalmi interjú műfaját választotta módszerül, amely egyfelől alkalmas annak azonosítására, hogy egyfelől milyen tényleges élményekkel, szellemi javakkal vértették fel olvasmányai az írókat, másfelől felfedi az írói önstilizálást, a mindenkori fikciót a narratív identitás meg-

konstruálásában. Az előadó a nagyközönség szempontjából is vizsgálta a kérdést: kitért a kultuszképződés és a kultusz természetére is.

Dippold Péter egyetemi adjunktus „A Long Tail és a könyvtárak. Hogyan kapcsolódhatunk az új üzleti modellhez?” című előadását az új üzleti modell keletkezésével kezdte. A *Wired Magazin* főszerkesztője, *Chris Anderson* 2004-ben publikálta a saját megfigyelései alapján leírt *Long Tail* („hosszú fark”) jelenséget, amely azóta közgazdaságtani fogalomává vált. Az internetes kereskedelem sajátosságait tükröző üzleti modell: amíg a hagyományos kereskedelem nagy tömegben értékesít kis számú terméket, addig az online kereskedésben az egyenként kis mennyiségben eladott áruk is tisztas hasznot hoznak. Az adatok azt igazolják, a legkeresettebb sikertermékek nagyságrendjét eléri az egyenként kicsi eladási számban elkélő, de jóval nagyobb sokféleséggel rendelkező áruk kereskedelme. A Long Tail jelenség különösen jól megfigyelhető az online könyvforgalmazóknál: a dokumentumok 98%-a évente legalább egyszer vevőre talál – különösen igaz ez a digitalizált termékek esetében. A hosszú fark jelenség az elektronikus dokumentumok esetében felülírja a fizikai világ eddig felismert eloszlási rendszereit (pl. *Pareto-eloszlás* – a jövedelmek 80%-át a népesség 20%-a birtokolja, vagy *Derek de Solla Price* felismerése – a tudományos szerzők 25%-a felelős a megjelent cikkek 75%-áért). A könyvtárak több ponton csatlakozhatnak a Long Tail jelenséghez. Dokumentumforgalmuk nagy részét a népszerű művek adják, ugyanakkor a kölcsönzési statisztikákban jól követhető a ritkábban forgalmazott, de összességében nagy tömeget kiadó ún. „niche” kölcsönzések nagyságrendje. Az előadó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kölcsönzési statisztikáival támasztotta alá az elmondottakat. Az *Országos Dokumentumellátó Rendszer* statisztikai elemzése is igazolja a ritkábban keresett, kereskedelmi forgalomban már nem található dokumentumok fontos szerepét. A Long Tail jelenség a könyvtári világban az e-könyvek szolgáltatásba vonásával, illetve a tömeges digitalizálással nyeri el valódi helyét.

Kerekes Pál címzetes egyetemi docens „Self-publishing: a könyv-önmenedzselés irodalmi és kiadói modelljének főbb jellemzői” című előadását azzal a megállapítással kezdte, hogy a digitális szöveg és a „bibliofil könyvromantika” nem ellenségek. Amennyiben elfogadjuk, hogy az informatikai eszközök kijelzői művelődési potenciállal is rendelkeznek, tudomásul kell vennünk, hogy egyre

inkább meghonosodnak a tradicionálistól eltérő alkotói és szövegfelhasználói struktúrák, mint például a self-publishing irodalmiasság. A magyarra könyv-önmenedzselésnek fordított angol kifejezés egy olyan új szövegalkotói lehetőség, amelynek a tanulmányozására – méretei és gyors terjedése miatt – az irodalmi, kiadói és könyvtári területeken világszerte nagy figyelmet fordítanak. A vizsgálódás egyik célja a sokszor ellentmondásosan rokonított publikációs technikák – mint a magánkiadás, self-publishing, open access, blog, kommentszéria, web elő- és utóközlés – közös vonásainak, illetve különbözőségeinek azonosítása, elkülönítése. Az előadó bemutatta a self-publishing jelenséget, annak digitális és nyomtatott leágazásait, és figyelemre méltó adatokkal támasztotta alá a világszerte egyre jelentősebb kiadói tevékenység előretörését.

Fodor János egyetemi adjunktus „Tér, idő, tartalom. Kor- és helytörténeti webprojektjeink újabb tanulságai” címmel a hallgatók körében népszerű intézeti műhely eredményeiről számolt be. Korunk könyvtári fejlesztései kettős innovációt igényelnek: a technológiai lehetőségek és a korszerű könyvtári szemlélet adekvát interpretálását. Az ELTE BTK KITI tartalomszolgáltatás-kutató műhelyben folyó munka alapján az előadó több innovatív szemléletű projektről számolt be, amelyek technológiai rálátást és kreatív jártasságot biztosítanak az intézetben tanuló szakemberjelölteknek. A könyvtárak Facebook-jelenlétével kapcsolatos kutatás azt bizonyította, hogy a legsikeresebb bejegyzések a térrel és idővel kapcsolatos, tovább olvasható, gondosan kidolgozott információegyüttesek. Leghatékonyabban az identitás közös nevezőjére alapozva, a hely- és kortörténet – mint a „legkisebb közös nevező” – témájában lehet példát mutatni: a közösségi oldalakon megosztott történetekkel, hozzáadott tudományos háttér-információkkal, továbbá a témát tovább tágító linkekkel lehet kedvet teremteni az elmélyülésre, a hasonló gyűjtemények önálló föl kutatására. Az egyetemi műhely érdeklődésének középpontjában olyan részgyűjtemények, dokumentumegyüttesek – például: *Neon Budapest*, *Könyvtárbusz*, *KönyvMegálló*, *iTTiVoTT*, *1xBolt* stb. – webes kidolgozása áll, melyek hely- és kortörténeti kontextusa sikeresen integrálható az oktatás keretei közé.

Németh Katalin egyetemi adjunktus a „Többnyelvű keresési lehetőségek az online könyvtári katalógusokban” című előadásában hazai és nemzetközi példákon keresztül mutatta be a nem latin írásrendszerű dokumentumok feldolgozásának alapel-

veit és gyakorlatát. Számos magyarországi könyvtár rendelkezik jelentős idegen nyelvű gyűjteménnyel, melyek között különböző írásrendszerű dokumentumok is megtalálhatók. Az integrált könyvtári rendszerek nyújtotta lehetőségek megkönnyítik e dokumentumok feldolgozását és visszakeresését, így az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár multiszkript rekordjai, melyek elsősorban a *Távolkeleti Intézet* és a *Konfuciusz Intézet* kötetének bibliográfiai leírásait teszik elérhetővé és kereshetővé az eredeti kínai, japán és koreai írásrendszerben is. A legelterjedtebb hazai gyakorlat azonban a leggyakrabban keresett adatelemek, például a szerzői nevek utalókkal való kiegészítése, amely jellemzően a transliterálás szabványai alapján létrehozott egységesített adat mellé rendel egyéb, latin betűs névformákat. Az előadó sorra vette az idegen nyelvű dokumentumok feltárásának és megjelenítésének lehetőségeit, különös tekintettel a felhasználói igényekre.

Murányi Péter egyetemi docens a magyar könyvtár- és információtudományi folyóiratok adatbázisokban való feldolgozottságát és teljes szövegük hálózati elérhetőségét ismertette. A vizsgált folyóiratok: *Könyvtári Figyelő*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtáros*, *Könyv és Nevelés*, *Könyvtári Levelező/lap*, *Magyar Könyvszemle*; az adatbázisok: a MANCI két változata, a HUMANUS, a MATARKA, a nemzetközi adatbázisok közül a LISA, a LISTA és az INSPEC. Az adatbázisokat megelőző időszakokra vonatkozóan a felmérés a nyomtatott szakbibliográfiákra (pl. MAKSZAB és elődei) is kiterjedt. Az előadó ismertette egyes adatbázisok sajátos, kevesek által ismert keresési sajátosságait, illetve a nemzetközi adatbázisokban az utóbbi időben megfigyelhető furcsa mennyiségi és minőségi jelenségeket. A teljes szöveg elérhetőségének forrásaiként elsősorban az EPA-t, a folyóiratok saját archívumait és az egyes adatbázisoknak a cikkek teljes szövegéhez vezető linkjeit vizsgálták. A vizsgálat alapján leírták a hosszú időn át folyamatosan megjelenő, illetve a kisebb-nagyobb szünet után újra induló, illetve a jelen állás szerint megszűnt lapok között tapasztalt különbségeket. Elhangzott egy javaslat a korábbi időszak kurrens bibliográfiáinak digitalizálására vonatkozóan. Az előadó véleménye szerint a könyvtárosoknak saját szakfolyóirataik feldolgozásával példát kellene mutatniuk az egységességben és a kereshetőségben.

Bognárné Lovász Katalin egyetemi adjunktus előadásának témája: „Társadalmiasítás és a könyvtárak: hogyan vonják be a megyei könyvtárak közös-

ségüket az intézmény működésébe?” Küldetésük alapján a könyvtárak mindig a társadalom érdekében, a társadalomban lezajló folyamatokra reagálva működtek. Mitől lehet más egy társadalmiasított könyvtár? A különbség talán abban áll, hogy nem az intézménynek van közössége, hanem a közösségnek van intézménye, amely igyekszik egy természetes módon működő, támogató közösséget építeni a könyvtár köré. A közösség tagjai magukénak érzik az adott intézményt, felelősséget éreznek iránta, tevékenyen kapcsolódnak be az intézmény mindennapi munkájába. Ezek a körüzetükre igényes emberek nemcsak a társadalmiasított könyvtár, hanem az egész helyi társadalom munkájában felelős állampolgárként vesznek részt. Az intézmények társadalmiasítása nagyban növelheti a társadalmi tőkét. A társadalmiasított intézmények munkatársai nem ad hoc módon, hanem előre tervezetten konzultálnak a helyi lakossággal. Az előadó a kaposvári, szombathelyi, tata-bányai és győri megyei könyvtárak jó gyakorlata mellett arra is kitért, mely intézmények hogyan próbálják a könyvtárhasználóikat megszólítani és bevonni a tevékenységük alakításába. Kritikaként fogalmazódott meg: a lakosság könyvtárba nem járó részét gyakorlatilag nem sikerül elérni.

Senkei-Kis Zoltán egyetemi adjunktus a „Társadalmi felelősségvállalás a könyvtárakban” című előadását a fogalom tisztázásával kezdte, majd elmondta: a társadalmi felelősségvállalás (social responsibility) tudatosítása, elméleti és gyakorlati alkalmazása a fejlettebb országok után hazánkban is a mindennapok fontos tényezőjévé válik. Az e fogalom alá tartozó problémák köre szerteágazó: pl. környezetvédelem, emberi jogok, jótékonykodás, egészséges életmód, esélyegyenlőség stb. A kulturális intézményeknek, így a könyvtáraknak számos lehetőségük nyílik az e területeken való szerepvállalásra. Érdekes vizsgálati terep a könyvtár, hiszen az elvégzendő, elvégezhető feladatok révén egyrészt kötelezettje, másrészt támogatható közintézményként haszonélvezője is lehet a társadalmi felelősségvállalásnak. Az előadó a téma kutatójaként arra kereste a választ, a hazai könyvtárak mely területeken aktívak, és az adott területen milyen hatékonysággal tevékenykednek. A vizsgálat másik vonulata arra terjedt ki, milyen segítséget, támogatást kapnak ezek az intézmények (adományok, 1%-os támogatás stb.). A felsőoktatás sokat tehet a szemléletváltozás érdekében. Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete a mesterképzésben (MA) elindította a Társadalmi felelősségvállalás kurzust.

Kosztayné Mátrai Rita egyetemi tanársegéd: „MEK hallgatva – a Magyar Elektronikus Könyvtár láthatatlan oldala” címmel egy fejlesztésről számolt be. Egy weboldalnak nem csak látható tartalma van: olyan elemeket is tartalmaz, amelyeket hallhatóvá lehet tenni a látás képességével nem rendelkező felhasználók számára. Léteznek képernyőolvasó szoftverek, amelyek felolvassák a weboldal tartalmát, illetve annak értelmezhető részeit. A weboldalon több, szemmel nem látható információt el lehet rejteni, amelyeket a képernyőolvasó program felolvas vagy értelmez. Ezekkel az információkkal a vakok számára is kényelmesen használhatóvá lehet tenni a weboldalakat. A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) központi weboldala mellett létezik egy egyszerűsített felület is, a VMEK, melyet kifejezetten a vakok és gyengénlátók számára fejlesztettek, előtérbe helyezve az általuk használt formátumokat, kiemelve a számukra fontos információkat. A MEK Egyesület 2014-ben támogatást nyert a VMEK oldal felújítására. Az előadó önkéntesként vett részt a speciális oldal korszerűbbé tételében. A munkálatok során figyelembe vették a fogyatékkal élő tesztelők észrevételeit. Az elhangzott előadás kitért a weboldalak kialakításánál kulcsfontosságú irányelveire, amelyek betartásával nemcsak láthatóvá, hanem hallhatóvá is válnak a weboldalak egyes részei.

A Doktoranduszaink kutatásaiból szekció

A szekcióban a Könyvtártudományi Doktori Program hallgatóinak előadásait hallgathatták meg az érdeklődők; a levezető elnök Tóvári Judit ny. főiskolai tanár (*Eszterházy Károly Egyetem, Eger*) volt.

Orbán Anna, a bécsi *Deloitte Services Wirtschaftsprüfungs GmbH* könyvtárosa Divéky József könyvillusztrációs tevékenységének kezdeteiről tartott előadást. A XX. század első felének egyik legjelentősebb magyar (illetve sokak által magyaroknak tartott) könyvillusztrátorának tevékenysége Bécsben kezdődött az 1910-es években. Az előadó arra a kérdésre kereste a választ, hogy abban a korban a *Monarchia* fővárosában egy elhivatott fiatalembernek milyen lehetőségei voltak művészsé válni: melyek voltak a művészeti képzés intézményei, kik voltak az oktató mesterek. A tanárok hatása mellett érdemes megvizsgálni a diáktársak egymásra gyakorolt befolyását is. A nagy művészeti mozgalmak közül Divéky számára a *Wiener Werkstätte* meghatározó jelentőségű, ehhez a csoporthoz szoros kapcsolat fűzte. Az előadó bemutatott az ebből az együttműködésből

fakadó, a művészettörténetben máig számon tartott, nagy jelentőségű Divéky-alkotásokat. Az első általa díszített könyv – vélhetőleg 1906-ban – Kölnben jelent meg, de hamarosan bécsi kiadóktól is kapott munkát, majd 1916-ban már a magyarországi könyvkiadók is felfedezték: ekkor a gyomai *Kner Nyomda* megbízásából illusztrált könyvet. Számos ex librisét ismerjük ebből a korból, és az 1910-es években készült munkáinak lezárásaként az I. világháborús, litografált plakátjait sem hagyhatjuk említés nélkül.

Hubay Miklós Péter, a *Petőfi Irodalmi Múzeum* humáninformatikusa „Könyvtári ontológiák és működésük a 21. században” címmel tartott előadást. Napjainkban a közgyűteményi információszolgáltatás világában paradigmaváltás zajlik: az internet és a keresőszolgáltatások térhódításával egyre növekszik a kihívás. Annak érdekében, hogy a használók figyelméért zajló versenyben továbbra is versenyben maradhassanak, a közgyűteményeknek át kell formálniuk másfél évszázados katalogizálási gyakorlatukat. A *Tim Berners-Lee* által 2006-ban lefektetett „linked data-konceptióra” épülő bibliográfiai adatfeldolgozás módszerével keletkező adatok nem zárt, kereshetetlen „silókba”, hanem a *World Wide Webre* kerülnek; ezáltal a felhasználók a *Google*, a *Yahoo!* és más szolgáltatások segítségével megtalálhatják a hiteles, pontos információkat. A XXI. században a keresést elősegítik a különféle szókészletek, ontológiák, amelyek építéséhez alapvető emberi gondolkodási, következtetési sémákat használnak fel. A könyvtártudomány területén a 2000-es évek második fele óta használnak olyan szótárakat, amelyek a dokumentumok, erőforrások leírásához szükséges legfontosabb relációkat tartalmazzák. Az előadó a legismertebb ontológiák, különösképpen az amerikai *Kongresszusi Könyvtár* által fejlesztett *BIBFRAME* (*Bibliographic Framework*) keretrendszer felhasználásával mutatta be az alapvető tudásmodellezési elveket és lehetőségeket, amelyeket az *RDFS* (*Resource Description Framework*) és az *OWL* (*Ontology Web Language*) leíró nyelvek biztosítanak számunkra, és amelyekkel a számítógép számára könnyedén, ugyanakkor összetetten modellezhető az emberekre jellemző, következtető gondolkodás. A szókészletben lévő fogalmak így a gépi feldolgozás számára is jelentést nyernek, amelyek összességéből végül megszületik a szemantikus web.

Vass Anna Johanna, a *Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet*, *Dokumentációs Központ* és *Szakkönyvtár*

könyvtárvezetője az RDA-ról (*Resource Description and Access*) és a szemantikus elemkészletekről tartott előadást. A szemantikus webbel kapcsolatban – bár még messze van attól, hogy általános, mindennapi tapasztalattá váljon –, annyit már olvashattunk, hallhattunk, hogy nem az ember, hanem a gép számára olvasható módon fogjuk tárolni az adatokat. Hogyan lesz ebből mégis „emberközpontúság”, milyen módon tudja szolgálni a szemantikus web technikájának látszólagos eltávolodása az „ember által olvasható adatoktól” „a gépek által olvasható adatok felé” az emberi megismerést? Paradox módon az információknak a weben láthatóvá tételével. A kulturális gyűjtemények adategyüttese jellemző módon „saját” szabályok által, „saját” szerkezetben, a webes keresőmotorok számára azonban nehezen megközelíthető, nehezen elérhető módon tárolódnak. Így viszont az emberi tudás legjava, annak legrelevánsabb része marad rejtve, hiszen a tudásvagyon letéteményesei – még mindig – a kulturális tartalmakat őrző közgyűjtemények. Az előadó a gyakorlatból – zeneművek, régi könyvek, digitális könyvtárak, színház- és előadó-művészet, jazzfelvételek, videomegosztó alkalmazás stb. – hozott példákat. A különböző típusú dokumentumok feltárására kifejlesztett újabb eszközök az FRBR (*Functional Requirements for Authority Data*) és az azt követő, ún. FR modellek, illetve a legújabban mindezek „konszolidált” változata, az IFLA LRM (*Library Reference Model*), vagy éppen az RDA.

Bilicsi Erika könyvtáros (*Magyar Tudományos Művek Tára*) a „Nyílt tudomány – közösségi kutatás” témával jelentkezett a konferenciára. A nyílt tudomány (open science) napjaink egyik legdivatosabb témája. Első megjelenési formájának talán az igen gyorsan fejlődő open access (nyílt hozzáférés) mozgalom tekinthető. Az open access feltételekkel megjelent közlemények a nagyközönség számára díjfizetés nélkül olvashatók az interneten. Az elmúlt 30 évben a természettudományos folyóiratkiadásban rohamosan terjedt ez a publikációs módszer. A kutatásfinanszírozók felismerték a nyílt hozzáférésből származó előnyöket és ma már intézményi mandátumok, pályázati előírások, nemzeti open access politikák írják elő minden kutató számára az open access publikálást, amely a bölcsész- és társadalomtudományok, illetve a könyvkiadás területén még csak most kezd bevett szokássá válni. A természettudományok terén azonban már nemcsak a nyílt hozzáférésű publikálás a cél, hanem az adatgyűjtéstől kezdve (open data) a teljes kutatási folyamat megosztása. A könyvtárosok ebben a folyamatban kulcsszerepet

játszanak: kutásmenedzseri szerepet töltenek be, és az is rajtuk múlik, hogy a repozitóriumokban ne csak tárolják a tartalmakat, hanem hozzáadott értékű szolgáltatásokat építsenek rájuk. A nyílt tudomány témakörében kibontakozni látszik egy újabb mozgalom (citizen science), melyben amatőr kutatók járulhatnak hozzá megfigyeléseikkel, ismereteik megosztásával a szervezett keretek közt folyó tudományos kutatásokhoz. A nagy bejövő-adat-igényű tudományokban – pl. a csillagászatban vagy az ornitológiában – régóta felhasználják a „hobby tudósoktól” származó adatokat, de jó példa erre a helytörténeti kutatás is, melyben a lakosság bevonása nélkülözhetetlen.

Winkler Bea, az *Állatorvostudományi Egyetem, Hutya Ferenc Könyvtár, Levéltár és Múzeum* könyvtárigazgatója a mesterséges intelligencia és a könyvtárak kapcsolatát vizsgálta. Napjaink egyik népszerű kifejezése, a mesterséges intelligencia egy ideje megjelent a könyvtári szakterületen is. Az előadó a téma könyvtári vonatkozású szakirodalmát a *Library & Information Science Collection* és a *SciTech Premium Collection (ProQuest)* adatbázisokban elvégzett keresés alapján jellemezte. A találati listán 1978-tól napjainkig több mint 600 publikáció szerepel. Az előzetes elvárásoknak megfelelően a találatok mennyisége évtizedenként folyamatos emelkedést mutat. 2017-ben az eddig megjelent publikációk száma már meghaladja a korábbi legmagasabb éves értéket. Azt, hogy mely témák foglalkoztatták leginkább egy-egy évtized szerzőit, a tízévenként csoportosított találati listák tárgyszavai alapján határozták meg. Egy kifejezés: a „szakértői rendszerek” a vizsgált négy időszakban mindig szerepelt az első hat legtöbbet használt tárgyszó között. Két olyan kifejezést találtak, amely 1980 és 2009 között még az első 6 hely valamelyikén volt, de 2010 után már nem: a „tudásbázis” és a „matematikai modellek”, és szintén kettő, amely csupán 2000 után lett népszerű: az „algoritmusok” (2017 után: 18%; 2000–2009: 12,4%) és a „digitális könyvtárak” (mindkét időszakban: kb. 10%).

Kovácsné Koreny Ágnesnek, a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* általános főigazgató-helyettesének kutatási témája „A közösségvezérelt könyvtár elmélete és gyakorlata”. A Kanadában megszületett közösségvezérelt könyvtár (community-led library) modelljének alapeszméje: a könyvtár által szolgált közösséget meg kell kérdezni arról, hogy milyen szolgáltatásokat várnak az intézménytől. A cél elérése érdekében azonosítani kell a célközönséget, majd a kapcsolatok erősítése révén meg kell

határozni a szolgált közösség szükségleteit annak érdekében, hogy ezeknek a könyvtár meg tudjon felelni. A modellben tehát a fő eszköz a kapcsolat, a partnerség, az együttműködés. Az új igényként fölmerülő szolgáltatások a kooperáció eredményeként alakulnak ki és azok alapján működnek. Tehát a közösségvezérelt szolgáltatástervezésben a könyvtár kapcsolatokat teremt a potenciális könyvtárhasználókkal, akikkel a könyvtárosok beszélgetéseket kezdeményeznek. A szakemberek az eszmecserék során gyűjtik össze azokat az ötleteket, amelyek az új szolgáltatások alapjait képezik. A könyvtár működése, a szolgáltatások biztosítása a partnerségen alapul, s a folyamatot közös értékelés zárja: a könyvtárosok és a könyvtárhasználók együtt tárják fel a pozitív és a negatív aspektusokat, és megfogalmazzák az esetleges módosításokat. A közösségi visszacsatolásnak a szolgáltatástervezés teljes folyamatában meg kell jelennie. Az értékelés nem a folyamatot lezáró elem, ellenkezőleg: lehetővé teszi a közösség tagjai számára, hogy véleményükkel, javaslataikkal hatással legyenek a szolgáltatások alakulására, így – közvetlenül vagy áttételesen – befolyásolják saját életminőségüket.

Sörény Edina, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltár főigazgatója előadásának témája az „Emberközpontú könyvtár – a közszolgáltatások támogatásáért” volt. Megújul a Nemzeti Közszerológiai Egyetem információszolgáltatási rendszere, amelynek egyik fontos eleme az Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltár fejlesztése. A 2020-ig szóló egyetemi fejlesztési stratégia megvalósulását támogató KÖFOP 2.1.2 projekt keretében számos új innováció valósul meg 2019-ig, amelyek hatást gyakorolnak a könyvtár szolgáltatási rendszerére, az ott folyó tartalomszolgáltatás intézményen belüli és kívüli reprezentálására. A digitális világban központi szerepet kap a könyvtári gyűjtemény különböző mélységű és minőségű, gyors hozzáférhetősége. Az egyetemi könyvtár a következő kérdésekre keresi a választ: Milyen új igények jelentkeznek a felsőoktatási könyvtár használói részéről? Mi tartozik ma egy felsőoktatási könyvtár alapszolgáltatásának körébe? Milyen kritériumai vannak az emberközpontú könyvtárnak a felsőoktatásban? A smart eszközök és laborok kialakítása milyen hatással lehet a könyvtár szolgáltatásaira?

Juhász Éva, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár, Levéltár és Művészeti Gyűjtemény könyvtárosa „Akiket a hitelkártya és a könyvtár összeköt: a CRM a Hyundai Card Libraries gyakorlatában” címmel tartott előadását a Samsung ko-

*rábbi vezetőjének, Kim Young Soo-nak egy figyelemre méltó kijelentésével indította: „Nincsenek természetes forrásaink. A technológia az egyetlen módja a túlélésnek.” A XXI. század elején a délkelet-ázsiai régió egyes országaiban ténylegesen felismerték a könyvtár szerepét az élethosszig tartó tanulásban, a kulturális örökség közvetítésében, a közösség formálásában. A *Koreai Köztársaságban* a kormányzat és a gazdasági szereplők számára egyértelmű, hogy az oktatás, a kultúra, azon belül a könyvtárak alapvető szerepet játszanak az ország gazdasági fejlődésében, továbbá hozzájárulnak a pozitív országimázs kialakításához. A dél-koreai *Hyundai Motor Group* leányvállalata, a *Hyundai Card* a közösségépítésre és a kultúra támogatására helyezi a hangsúlyt. A vállalat célja, hogy mély bizalmat építsen ki a fogyasztóban, amely hosszú távon megtérül a tartós bevétel biztosító fogyasztói elégedettségben és hűségben. Ennek érdekében hozták létre a Hyundai Card könyvtárakat, amelyek ugyan nem nyilvánosak, de szolgáltatásaik kedvező feltételekkel vehetők igénybe. A vállalat ügyfelei teljes jogú tagok, akik hitelkártyájukat használják olvasójegyként és kölcsönzőjegyként egyaránt. A példák közül lesűrhető, hogy a vállalat igyekszik megszólítani a lehető legszélesebb fogyasztói kört, akiket összeköt a hitelkártya és a könyvtár.*

Nemes László, az Apertus Közszerológiai Oktatásfejlesztési Központ Szolgáltató Nonprofit Kft. tudásmenedzsment szaktanácsadója „Elektronikus platformok az oktatásban és a könyvtárak megváltozó szerepe” című előadásában kiemelte, hogy a felsőoktatási szektorban egyre terjednek a távoktatási formák. Az elektronikus tananyagok és az e-learning keretrendszerek több mint másfél évtizede vannak jelen az oktatásban, az utóbbi években jelentős technikai fejlesztések történtek a szakterületen. Az előadó áttekintette az elektronikus tananyagok típusait és struktúráit, ismertette a könyvtárak szerepét az e-learning folyamatában, továbbá bemutatott néhány folyamatban lévő, vagy a jövőben induló fejlesztést.

A Digitális bölcsészet szekció

A konferencia történetében újdonságként szerepelt a „Digitális bölcsészet” szekció, amely az ELTE Bölcsészettudományi Karán létrejött *Digitális Bölcsészet Központ* feladatkörébe tartozó projektek eredményeit gyűjtötte csokorba. A szekció levezető elnöki feladatait Fodor János egyetemi adjunktus (ELTE BTK KITI) látta el.

Virág Gabriella, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Informatikai és Fejlesztési Osztályának EDIT központi adminisztrátora „A hosszú távú megőrzés és hozzáférés biztosítása: az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár szolgáltatásai” című előadásában egy fontos egyetemi projekt eredményeit mutatta be. Az *ELTE Digitális Intézményi Tudástárának* (EDIT) létrehozásáról egy 2012. évi rektori utasítás rendelkezik. Az EDIT célja a kutatási eredmények nyilvánosságának növelése, a tudományos publikációk nyilvántartása és archiválása, az egyetem együttes tudásvagyonának reprezentálása, az oktatás támogatása. Az intézményi repozitórium az egyetem munkatársainak publikációit archiválja és teszi hozzáférhetővé, teljes szövegükkel együtt. Az EDIT üzemeltetését és központi koordinációját az Egyetemi Könyvtár látja el. A tudástár a nyílt hozzáférés (open access) eszméjére épül, ezzel összhangban a repozitóriumi elhelyezés a mindenkor szerzői jogi és kiadói elvárásoknak eleget téve történik. Az EDIT-ben elhelyezett dokumentumok egyedi *Handle-azonosítót* (ún. *Universal Resource Identifier – URI* címet) kapnak, amely lehetővé teszi a tartalmak hosszú távú elérését. Emellett az Egyetemi Könyvtár a digitális dokumentumok egyedi azonosítására szolgáló *DOI (Digital Object Identifier)* azonosítók rendelkezésre bocsátásával támogatja a kiadók, szerkesztőségek, az ELTE bármely szervezeti egysége munkáját az általuk kiadott online közlemények DOI-regisztrációjával.

Garamvölgyi László osztályvezető-helyettes (ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Informatikai és Fejlesztési Osztály) előadásának témája az „Open Access folyóirat publikálása ingyenes eszközzel az Eötvös Loránd Tudományegyetemen” volt. A konferencián többször is elhangzott, hogy napjainkban kulcsfogalomként vált a nyílt hozzáférés a tudományos publikálás területén. Megfelelő közzétételi eszköz alkalmazásával az open access tartalmak a nemzetközi keresőszolgáltatások látókörébe is bekerülnek, és így a publikációk rövid idő alatt a tudományos világ online vérkeringésének részévé válhatnak. Az Egyetemi Könyvtár tesztjelleggel 2015 végén tette elérhetővé a nyílt forráskódú szoftverre épülő folyóirat-menedzsment rendszerét, amely kifejezetten az open access folyóiratok publikálását támogatja. Az eltelt idő alatt a szoftver számos változáson esett át; jelenleg már átlátható felülettel, rugalmas folyamatkezeléssel, automatikus DOI-azonosító kiosztással büszkélkedhet. Az Egyetemi Könyvtár minden egyetemi folyóirat-

szerkesztőségnek javasolja a rendszer használatát, melyet ma már több, a Bölcsészettudományi Karhoz köthető folyóiratnál alkalmaznak.

Kozák Dániel egyetemi adjunktus (*ELTE BTK Latin Tanszék*) „Digitális szövegtörzsek mint az intertextuális értelmezés eszközei a klasszika-filológiában”. Az 1990-es évek elejétől kezdve széles körben rendelkezésre állnak a klasszika-filológusok számára olyan adatbázisok, melyek az antik irodalmi szövegek túlnyomó többségét egységes felületen teszik elérhetővé és kereshetővé. Azon túl, hogy több adat gyorsabb összegyűjtését teszik lehetővé, ezek az eszközök mélyrehatóan alakíthatják a filológia kérdésfeltevéseit, módszereit és mindennapos praxisát – a klasszika-filológia azonban mindeddig meglepően csekély mértékben reflektált ezekre a változásokra. Az előadó a jelenleg elérhető digitális korpuszokat főként az intertextuális értelmezés eszközeiként mutatta be, majd felvázolt néhány lehetőséget az ELTE BTK Latin Tanszéke és a Digitális Bölcsészeti Központ együttműködésében indítható digitális klasszika-filológiai projektekre, és/vagy arra, hogy csatlakozzanak valamely létező nemzetközi projekthez.

Horváth Sándor tudományos főmunkatárs (*MTA BTK Történettudományi Intézet*), *Micsik András* csoportvezető (*MTA SZTAKI*) és *Scheibner Tamás* tudományos kutató (*MTA BTK Történettudományi Intézet*) közös előadásának címe: „A COURAGE adatbázis digitális szempontból”. A COURAGE projekt az ellenzéki kultúrát kutatja a volt szocialista országokban az *Európai Bizottság Horizont 2020* programjának támogatásával. A kultúra 1989 előtt sem csupán a szocialista realizmust vagy a lapos propagandát jelentette a kelet-európaiak számára. Bár szűkebb keretek közt, de virágzott egy másik, alternatív szféra, amely a legkülönbözőbb mozgalmakat és műfajokat ölelte föl. A kulturális ellenzéki hagyományának emlékét számos – csak szétszórtan fellelhető – dokumentum és műalkotás őrzi. A kutatók e gazdag kulturális örökség felfedezését a témába vágó köz- és magángyűjtemények számbavételével és virtuális hálózatba kapcsolásával kezdték. Nemzetközi online adatbázist (digitális regisztert) építenek, amelybe a kulturális ellenállás történetével és formáival kapcsolatos, különféle léptékű és státuszú köz- és magángyűjtemények kerülnek be. Az előadás egyrészt a COURAGE nemzetközi történelmi kutatás digitális vetületét, másrészt az adatbázist mutatta be.

Palkó Gábor, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ társvezetője, a *Petőfi Irodalmi Múzeum* tudományos titkára „Digitális bölcsészet az Eötvös Loránd Tudományegyetemen” című előadásában először a központ létrejöttéről, majd az eddigi eredményekről és a közeljövő terveiről tájékoztatta a jelenlévőket. A digitális bölcsészet napjainkban az egyik legdinamikusabban fejlődő interdiszciplína, a bölcsészettudomány területén a leggyorsabban intézményesülő új szakterület. A világ szinte minden nagy egyeteme kínál graduális vagy posztgraduális szinten vagy egyéb formában digitális bölcsészeti képzést. Az ELTE Bölcsészettudományi Kara számára stratégiai fontosságú, hogy a jelen összefüggésben is lépést tartson a globális trendekkel, és hozzon létre egy stabilan működő központot a digitális bölcsészet fejlesztésére, oktatásának elősegítésére. A Digitális Bölcsészeti Központ (ELTE.DH) 2017 szeptemberében kezdte meg működését. Több nemzetközi hálózattal – köztük szerepel a világ legnagyobb digitális bölcsészeti hálózata, a *DARIAH* –, illetve szervezettel sikerült együttműködési megállapodást kötni. November folyamán nemzetközi ülést rendeztek, melynek célja a *DARIAH Central European Hub* létrehozása volt. Az ELTE Egyetemi Könyvtárral együttműködve megkezdődött a bölcsészeti adatok feldolgozását és közzétételét lehetővé tevő, szemantikus alapon működő adatrepozitórium kialakítása. Több külföldi digitális bölcsészeti központtal együttműködve megalapították a *Digital Scholar* című nemzetközi szakfolyóiratot, amelynek most készül két tematikus száma. 2018 tavaszán nemzetközi konferenciát rendeznek Budapesten.

Halász Dávid, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ projekt munkatársa a *Literary Exploration Machine* (LEM) stilometriai alkalmazásáról tartott előadást. A szövegekkel foglalkozó kutatások során az elemzések utáni következtetések levonására a szükséges időnél többet vehetnek igénybe a megelőző munkálatok: a szövegekben található apróbb és egyszerűbb adatok összegyűjtése. Ez a megállapítás akkor igaz, ha ehhez a feladathoz manuálisan fognak hozzá. A számítógépes technológia elvben lehetővé teszi, hogy mindezeket a feladatokat automatikusan hajtsa végre egy erre kidolgozott célszoftver. A gyakorlatban azonban még nincs olyan alkalmazás, amely megfelelően ki tudná elégíteni ezen igényeket. Ez a hiány két okra vezethető vissza, vagy arra, hogy az alkalmazás – amelynek nincs felhasználói felülete – használatához alapszintű programozói tudás szükségeltetik, vagy az, hogy a funkcióik tárháza olyan minimális, hogy a legtöbb potenciális felhasználó igényeinek

nem felel meg. Az előadó bemutatott egy, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ által integrált applikációt, amely a folyamatosan bővülő, felhasználóbarát, webes felületével teljesíteni szándékozik a fent említett igényeket.

Maróthy Szilvia, az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola doktorandusza az elektronikus szövegkiadások katalógusát ismertette. A tartalmilag és technikailag is összetettebb tudományos elektronikus kiadások (pl. kritikai vagy forráskiadások) csak ritka esetben állnak kapcsolatban a könyvtári rendszerekkel. Gyűjtésükkel, feldolgozásukkal a könyvtárak kevésbé foglalkoznak, így a könyvtári katalógusokban alig akadhatunk a nyomukra. A kiadások szolgáltatását a készítőik saját feladatuknak tekintik, a könyvtárak pedig távoli hozzáférésüként regisztrálják (ha egyáltalán regisztrálják) őket. A digitális filológiai közösség két, a tudományos elektronikus kiadásokat gyűjtő „katalógust” tart számon: *Patrick Sahle* inkább annotált bibliográfiának nevezhető gyűjtését és *Greta Franzini* készülő részletesebb katalógusát, mely rögzített szempontrendszert alkalmaz ugyan, de használatban lévő metaadatszabványt nem. E két regiszter mindössze egyetlen magyar tételt tartalmaz, ezért az előadó jelenleg a magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású kiadások jegyzékének összeállításán dolgozik az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központtal együttműködésben. Az előadás a tudományos elektronikus kiadás definícióira és azok könyvtári metaadatszabványoknak megfelelő feldolgozására is kitért.

Smrcz Ádám, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ projekt munkatársa a *Magyar Filozófiai Tudástár* létrehozásának tervezetéről számolt be. A Tudástárat egyrészt egy repozitórium alkotja, mely a magyar filozófia története szempontjából releváns tartalmakat (szövegeket, hang- és videofelvételeket) tárol. Egyes elemek már hozzáférhetőek, és az állomány folyamatosan bővül. A Tudástár másik fő komponense egy hiánypótló adatbázis, aminek célja a fentnevezett szövegek közötti eligazodás lehetővé tétele. A projekt célja a magyar filozófiatörténeti kánon körvonalainak megrajzolása, illetve az abba tartozó tartalmak pozícionálása az európai és egyetememes filozófiatörténetben. Az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy a kutatóknak a jövőben nagyobb figyelmet kell szentelniük a magyar filozófiatörténet-írás jövője szempontjából meghatározó jelentőségű tartalmaknak.

A konferencia zárásaként *Sebestyén György* professor emeritus (ELTE BTK KITI) kiemelte a téma-választás aktualitását és jelentőségét, megköszönte a szervezőbizottság áldozatos munkáját, méltatta az előadók felkészültségét és a hallgatóság kitartó türelmét, majd kifejezte abbéli reményét, hogy az immár hagyományossá váló konferencia két év múlva újra jelentkezik, a mostanihoz hasonlóan időszerű, izgalmas tematikával.

A Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III. konferencia sikeréhez most is nagyban hozzájárult a szervező bizottság, melynek elnöke Kiszl Péter, tudományos programkoordinátora Barátné Hajdu Ágnes, titkára Csik Tibor, technikai programkoordinátora *Boros Tibor* volt. A regisztrált résztvevők megkapták az összes előadás tartalmi kivonatát is

magába foglaló és az intézet 2015–2017 között megtartott legfontosabb szakmai rendezvényeit felsoroló programfüzetet.¹ Az előadások szerkesztett szövegét tartalmazó konferenciakötet megjelenése 2018 nyarán várható.

Beszámolóink végén jelezzük a Tisztelt Olvasónak, hogy a [konferencia weboldaláról](#) letölthető a részletes program és az absztraktfüzet, továbbá megtekinthetők a konferencián készült fényképek.

¹ Csik Tibor, Kiszl Péter (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III.: Konferenciaprogram az előadások tartalmi összefoglalóival. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2017. 47 p.

A konferencián készült fényképek közül:

1. Megnyitó

2. Plenáris ülés I.

3. Plenáris ülés II.

4. A konferencia közönsége

5. Oktatóink kutatásaiból szekció

6. Digitális bölcsészet szekció

7. Doktoranduszok kutatásaiból szekció

8. A szervező ELTE BTK KITI oktatóinak egy csoportja

Tószegi Zsuzsanna PhD
(c. egyetemi docens
ELTE BTK Könyvtár-
és Információtudományi Intézet)

Megjelent az ArchívNet legfrissebb száma

2017.12.14.

Megjelent a *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának* 20. századi forrásokot bemutató online folyóirata, az ArchívNet 2017. évi ötödik száma. A tematikus összeállítás címe: I. világháború, forradalmak, Trianon. Szerzőink: Bojtos Gábor, Kiss András, Völgyesi Zoltán, Schmidt Anikó, *Keresztes Csaba*.

„Mire a falevelek lehullanak, győztes katonáim itthon lesznek” – nyilatkozta magabiztosan, a gyors győzelem reményében *II. Vilmos* német császár 1914 nyarán. A háború kitörésének híre Magyarországon is osztatlan lelkesedést váltott ki. A harctérre induló katonákat a diadalmas hazatérés reményében zászlókkal, rezesbandával, ünnepélyes szónoklatokkal búcsúztatták. A lelkesedést azonban a háború elhúzódása, a harctereken elszenvedett vereségek és a végső győzelembe vetett hit szertefoszlása nyomán egyre inkább a kiábrándulás, a csalódás érzése váltotta fel. A súlyos anyagi és emberveszteségek mellett a háború a hátszágot sem kímélte. A lakosság életkörülményei jelentősen romlottak, és 1917-től rendszeressé váltak a tüntetések, sztrájkok.

A társadalmi elégedetlenség fokozódása mellett a nemzetiségi ellentétek is kiéleződtek. A nemzetiségek politikai elitjei egyre inkább az önálló állam megteremtését, illetve az anyaországhoz való csatlakozást tekintették fő céljuknak. Az emigráns cseh és horvát politikusok a Monarchia teljes feldarabolását követelték. E programot az antanthatalmak képviselői kezdetben erős fenntartásokkal fogadták, 1918 tavaszától azonban már támogatták. A környező kisállamok – Szerbia, Románia –

irredenta tevékenysége erősödött Magyarország irányába. Az 1918. október végi őszirozsás forradalom nyomán hatalomra került antantbarát és pacifista Károlyi Mihály kormánya nem lépett fel a világháborúból vesztesként kikerült ország területére minden irányból benyomuló szerb, cseh és román hadseregekkel szemben. *Károlyi* úgy vélte, hogy ezzel csak rontaná Magyarország esélyeit az eljövendő békekonferencián.

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés előírásai igazságtalanok, kirívóan durvák és elvszerűtlenek voltak: Magyarország területének több mint kétharmadát és lakosságának közel kétharmadát veszítette el úgy, hogy az elcsatolt részeken több mint 3 millió magyar is élt, egy részük közvetlenül az új határ közelében. Az ország nem várt szétदारabolása sokkhatást váltott ki a magyar lakosság körében, és ennek következményei mind a mai napig érezhetőek.

Az *ArchívNet* idei 5–6. összevont számának fő témája tehát: „I. világháború, forradalmak, Trianon”. „Technikai” okok miatt az összeállítást két önálló részre kellett bontanunk. Így az első öt írást tartalmazó 5-ös szám 2017. december 14-én, míg a szintén öt dokumentumközlésből álló 6-os 2017. december 28-án jelenik meg.

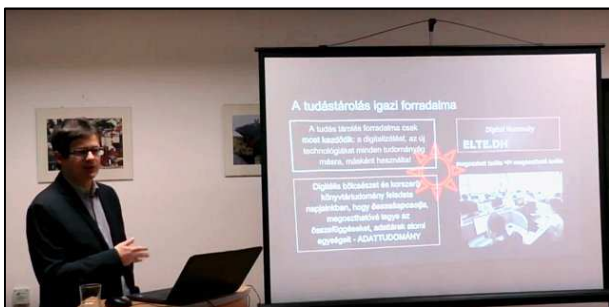
Budapest, 2017. december 14.
A szerkesztők

Forrás:

http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/megjelent_az_archivnet_legfrissebb_szama_10

Válogatta: Fonyó Istvánné

A jövő könyvtára felé... Fodor János webinárium

A vetített prezentáció

Drótos László (OSZK, E-könyvtári szolgáltatások osztálya, MEK-könyvtáros) meghívására Fodor János adott elő „A jövő könyvtára felé” című webinárium-sorozat 13. adásában *Közvetítő jelen-*

lét – a könyvtári tartalomszolgáltatás szereplehetőségei címmel. A Miskolci Egyetemi Könyvtár, Levéltár, Múzeum – tanácsterméből 2017. november 23-án 13:00-tól online közvetített – streamelt – másfél órás felvétel diasorozattal összevágott változatát december 12.-én adta közre a webinárium-sorozat videókönyv-archívumának szerkesztője, Ambrus Attila József (PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont).

Az előadás videófelvetele: Az előadás-sorozat archívuma

Képek az eseményről galériánkban.

Forrás: <http://elte-lis.blogspot.hu/2017/12/a-jovo-konyvtara-fele-fodor-janos.html>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Akik elől nagyon nehéz elbújni a világhálón

Bitport2017.12.15.Közösség & HR

A Ghostery adatai alapján két olyan online szolgáltató van, aki gyakorlatilag a publikus web minden szegletében lapátolja a felhasználók viselkedését. Senki nem fog meglepődni, hogy melyik kettő.

A személyes adatok védelmét segítő mobilos alkalmazásokat és biztonsági bővítményeket fejlesztő Ghostery december elején tette közzé saját statisztikáit *Tracking the Trackers*, vagyis körülbelül *A nyomkövetők nyomkövetése* címmel. Az eddig sem volt titok, hogy a net tele van a felhasználók viselkedését és aktivitását figyelő trackerekkel, de ezt a mostani kutatás számszerűsíti is: a Ghostery adatai alapján négyből három weboldal valamilyen módon kémkedik a látogatói után.

Aki felmegy a netre, azt követni fogják

A cég szakemberei egy tucatnyi országban gyűjtött, 144 milliós minta elemzése után megállapították, hogy az esetek 77,4 százalékában legalább egyféle tracker felbukkant az oldalletöltések során. Ezek később folyamatos jelentéssel szolgálnak a felhasználó tevékenységéről, legtöbbször statisztikai célú vagy a hirdetéskiszolgálóknak hasznos információt gyűjtve – a dolog elemi példája, amikor egy online bolt böngészése után a webes levelezőben azonnal megjelennek a tematikus hirdetések.

A Ghostery ugyanakkor megállapítja, hogy a weboldalak csaknem negyedénél tíz vagy több trackert azonosított, ami nem csak önmagában sok, de még erősebben felveti a személyes adatok védelmének kérdését. A trackerek működése ugyanis az átlagos felhasználó számára láthatatlan, sőt nem is igazán értik a működésüket – még érdekesebb, hogy sokszor a lapok üzemeltetői sincsenek vele tisztában, hogy pontosan milyen scriptek vagy pixelek működnek a weboldaluk kódjába ágyazva.

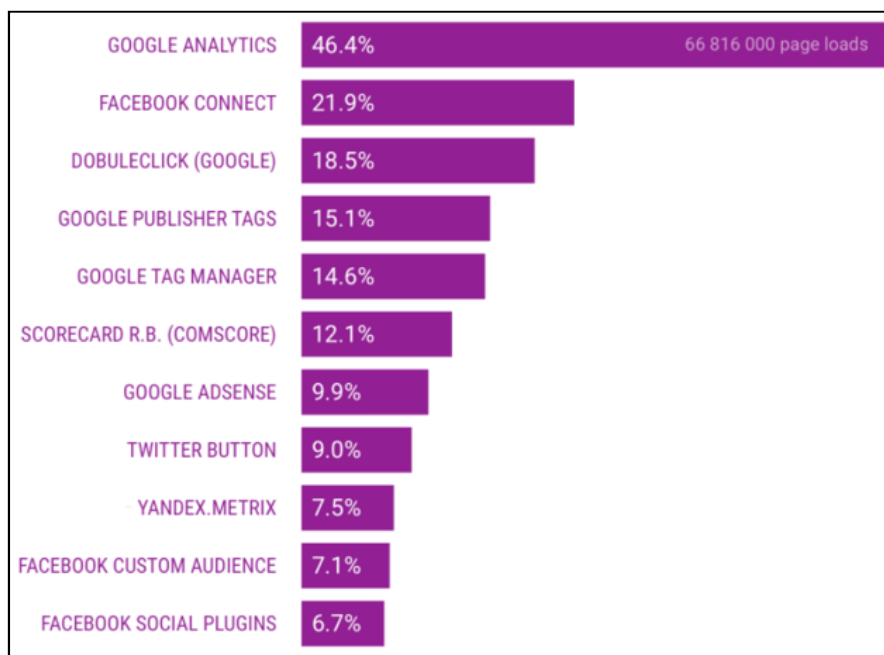
Hogy messzebbre ne menjünk, tavasszal idehaza is kiderült, hogy a kormány nemzeti konzultációs oldalán is az orosz Yandex kódja futott, orosz szerver felé továbbítva a kitöltők adatait. Ezt utóbb arra hivatkozva távolították el, hogy az elemző eszköz rosszindulatú félremagyarázásokra adhat lehetőséget. Sőt másra nem is nagyon, tehetnénk hozzá, de ettől még érdekes kérdés, hogy ha az oldalak világszerte tele vannak szórva trackerekkel, akkor pontosan kihez is áramlik a sok információ.

Akik szó szerint mindent tudnak rólunk

A Ghostery szerint alapvetően két nagy piaci szereplőhöz, még hozzá minden meglepetés nélkül a Google-höz és a Facebookhoz. Előbbi az összes publikus weboldal 60, utóbbi pedig közel 30 százalékán van jelen. A leggyakoribb tizenegy tracker közül a Google-höz öt, a Facebookhoz három kapcsolható, de jelentős szereplő a Comscore (11,4 százalék), a Twitter (10,5 százalék) és a korábban említett Yandex (9,5 százalék) is:

Ahogy a szoftvercég ábráján látható, a Google Analytics önmagában is az oldalletöltések 46,4 százalékánál felbukkan, a Facebook Connectet pedig 21,9 százalékon mérték.

A trackerek nem csak elvi értelemben veszélyeztetik a felhasználók privát adatait. Bár elméletileg arra is alkalmasak, hogy a működtetőjük megszeresse mondjuk egy online banki felületre való belépéshez szükséges információt, a veszélyek nem ilyen jellegűek: egyszerűen arról van szó, hogy a

forrás: Ghostery – Tracking the Trackers, 2017 december

trackerek a naplózott felhasználói tevékenység alapján egy igen mélyre ható képet rajzolnak a felhasználóról, a vásárlási szokásaitól és anyagi helyzetétől kezdve egészen a politikai vagy szexuális preferenciáikig.

A felmérés szerint a világon működő weblapok 15 százaléka egészen egyértelműen személyes jellegű adatokat oszt meg a trackereken keresztül legalább 10 operátorral, arról pedig, hogy az adatokat később mire használják, legfeljebb az érintett szervezetek elvi állásfoglalására támaszkodhatunk. Mivel a kutatást az anti-tracking eszközöket fej-

lesztő Ghostery készítette, nem egy rendkívüli megállapítás, hogy a cég az anti-tracking eszközök használatát javasolja. Annyi azonban biztos, hogy a felhasználóknak nem ártana legalább tisztában lenniük vele, hogy ki és hogyan követi minden lépésüket, hiszen a saját döntések meghozatalának ez lenne a legegyszerűbb feltétele.

Forrás: <http://bitport.hu/ok-figyelnek-meg-minket-a-vilaghalon>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Budapesten okostelefon helyett zsebkönyvet adnának az utazók kezébe

B. Kovács Gergely

2017. december 21., csütörtök 22:50,
frissítve: péntek 07:31

Lépést tehetünk afelé, hogy az olvasás újra kulturált kikapcsolódás és közösségépítő tevékenység legyen

Fotó: Székelyhidi Balázs / Magyar Nemzet

Fölfigyelhet valami gyanúsra a külföldi turista, ha a közeljövőben Budapestre látogat. Más országokkal ellentétben a magyar fővárosban tömegközlekedő fiatalok hamarosan nem az okostelefonjukat fogják nyomkodni, hanem hasonló méretű könyveket bújnak.

Ez persze utópia; azért kis lépést tehetünk afelé, hogy az olvasás újra kulturált kikapcsolódás és közösségépítő tevékenység legyen. Merthogy 2018 tavaszától az automatából nemcsak kóla, BKV-jegy, kávé vagy csokiszelet pottyanhat elénk, hanem könyv is.

Vecsei H. Miklós Junior Prima díjas színésszel és Grecsó Krisztián József Attila-díjas költővel, íróval az élen a *Sztalker Csoport* olvasás-népszerűsítő programjának keretében márciusban legalább hat automatát helyeznek ki tömegközlekedési gócpontokon, illetve remélik, hogy az anyagi források lehetőségeihez mérten nyárig már a fesztiválokat is megelőzhatják kezdeményezésükkel.

„A naptár kiszorítja az életünkől Istent”

Vecsei H. Miklós A Pál utcai fiúkról, a segítségnyújtásról, Ferenc pápáról és a földre szegezett tekintetekről.

Kérdésünkre Vecsei H. Miklós elmondta, elsődleges célcsoportjuk a városban tömegközlekedő, illetve az elővárosból ingázó fiatalok. Úgy érezték, tenniük kell valamit az ellen, hogy manapság mindenki az okostelefonján lóg utazás közben. A színművész hangsúlyozta, a céltalan nyomkodásnak szeretnének alternatívát kínálni azzal, hogy a Poket névre keresztelt automatákból telefonméretű zsebkönyvet szerezhet be bárki 990 forintos áron.

Mint fogalmazott, annak ellenére, hogy mindenki telefonozik, sokan úgy vélik, ez ciki. Ám a könyveknek közösségteremtő erejük lehet: akik látják egymás kezében őket, tudhatják, hogy hasonlóan gondolkoznak a világról.

Kortárs és klasszikus magyar írók kötetei jelennek meg a sorozatban Vecsei H. Miklós és Grecsó Krisztián válogatásában; de terveik szerint a későbbiekben az olvasóközönség, vagy ahogyan ők nevezik, az olvasóközösség is tehet javaslatot szerzőkre és címekre. Az ötletgazdák olyan értékálló irodalmat szeretnének kínálni, amely rövidebb utazás során is emészthető.

Több kiadó is beállt a kezdeményezés mögé. Szívesen hozzájárulnak, hogy egy-egy kortárs kötet is megjelenhessen a válogatásban. A színművész szeretné, ha menő dologgá válna a zsebkönyvek olvasása, közösséggé az olvasók köre; s ezzel

TMT 65. évf. 2018. 1. sz.

együtt a fiatalok hajlandók volnának kicsit félretenni a telefont.

Kezdeményezésükre fordított innovációként tekint, azaz a kérdés úgy vetődik föl: lehet-e innovatív egy könyv? Ha a válasz igen, az már sikernek nevezhető. Hamarosan érkeznek az automaták!

Ennek a cikknek a nyomtatott változata a Magyar Nemzetben jelent meg. A megjelenés időpontja: 2017.12.21.

Forrás: <https://mno.hu/konyveshaz/budapesten-okostelefon-helyett-zsebkonyvet-adnanak-az-utazok-kezebe-2435373>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Európai Örökség címre jelölték a Dohány utcai zsinagógát

A Miniszterelnökség közleménye szerint Európa legnagyobb zsinagógája az integrációt és a nyitottságot jelképezi

MH/MTI – 2017.12.05.

A *Dohány utcai Zsinagóga* is szerepel az *Európai Örökség* címre jelölt idei kilenc helyszín között – közölte a *Miniszterelnökség* kedden az MTI-vel.

A zsinagógát a hozzá tartozó – a múzeumot, a levéltárat, az I. világháborúban elesett magyar zsidó katonák tiszteletére elhelyezett emlékművet, a holokauszt áldozatainak maradványait őrző keretet, valamint a Raoul Wallenberg Emlékparkot is magában foglaló – komplexummal együtt jelölték az elismerésre. Ezzel Magyarországnak a *Páneurópai Piknik Emlékpark* és a *Zeneakadémia* mellett már három helyszíne szerepelhet az emblemikus helyszínekből álló listán.

Az Európai Örökség cím idei várományosai között szerepelnek Lipcse zene-történeti helyszínei (Németország), a Cadinai erőd (Olaszország), a Javorcai kápolna (Szlovénia), a Natzweileri koncentrációs tábor és altáborai (Franciaország és Németország), a Máramarosszigeti emlékmű (Románia), a Bois du Cazier (Belgium), Schengen falu (Luxemburg) és a Maastrichti Szerződés (Hollandia) is.

A Miniszterelnökség közleménye szerint a Dohány utcai Zsinagóga Európában a legnagyobb, a világon pedig a második legnagyobb zsinagóga, Eu-

rópa történelmében az integrációt, az emlékezést és a párbeszédre való nyitottságot jelképezi.

Az Európai Örökség cím azzal a céllal jött létre, hogy előtérbe helyezze a közös európai örökséget, erősítse a közösségi identitást és megszilárdítsa a kultúrák közötti párbeszédet. 2017-ben 19 állam nyújtott be pályázatot a címre, ezek közül 25 helyszín jutott tovább az előválogatáson. Az elismerésre jelölt kilenc helyszínt az Európai Bizottság által felállított független szakértői testület választotta ki. Az idén jelölt kilenccel együtt harmincnycolcra emelkedhet az Európai Örökség címmel kitüntetett helyszínek száma. A Bizottság 2018 februárjában ítéli oda hivatalosan a címet a helyszíneknek, a díjátadó ünnepséget 2018 márciusában Bulgáriában rendezik meg – olvasható a közleményben.

A *Mazsichisz* az MTI-hez eljuttatott közleményében úgy fogalmazott, hogy a Dohány utcai zsinagóga a magyarországi zsidóság magyarrá válásának legfontosabb, legnagyobb szabású emlékműve, „egyszerre ihleti a zsidó hagyomány, a magyar nemzeti ébredés és az európai felvilágosodás öröksége”. A jelölést – amelyhez a dokumentációt a *Budapesti Zsidó Hitközség* állította össze és juttatta el a magyar kormányhoz – *Navracsics Tibor*, az *Európai Bizottság* oktatásért, kultúráért, ifjúságért és sportért felelős biztosa jelentette be hétfő este Brüsszelben, a kulturális örökség európai éve 2018 programsorozat megnyitóján.

Forrás:

http://magyarhirlap.hu/cikk/104911/Europai_Orokseg_cimre_jeloltek_a_Dohany_utcai_zsinagogat

Válogatta: Fonyó Istvánné

Makovecz Imre hazatért

2017. 12. 17.

Több mint hatszáz terv, több ezer fénykép, számtalan írás, rajz, levél és dokumentum. Ez Makovecz *Imre* életműve, legalábbis annak tárgyasult öröksége. Az általa képviselt szellemiségből pedig megérezhetünk valamit a januártól látogatható *Makovecz Központ és Archívumban*, melyet a Kossuth- és Ybl Miklós-díjas építész eredetileg saját családi házának épített. Beköltözni azonban már nem maradt ideje.

Egy hatalmas közösségi tér, benne búbos kemen-ce fogadja a látogatót abban a svábhegyi családi házban, amelyet Makovecz Imre eredetileg magának és feleségének épített néhány száz méterre három gyermekétől. Bár valóban saját otthonaként tekintett a készülő épületre, az már a nappali nagyságából is látszik, hogy mégsem csupán önmagára gondolt. Talán már látta maga előtt azokat a kisebb-nagyobb baráti összejöveteleket, ahol az eszmecserék jóval túlmutatnak az építészet kere-tein, ahol szóba kerül majd mindaz, ami fontos a magyar nemzet, a magyar szellem és kultúra jövő-je szempontjából. A ház ugyan még Makovecz Imre életében elkészült, sőt, már az őszi beköltö-zést tervezgette, amikor 2011 szeptemberében váratlanul meghalt. A kész épület azóta üresen várt a sorsára.

Először 2013-ban beszéltem *Balog Zoltán* minisz-ter úrral a ház jövőjéről, és már akkor felvettem, alkalmas lenne arra, hogy egyfajta szellemi köz-pontként és archívumként működjön – mondja *Makovecz Pál*, az építész fia, a *Makovecz Imre Alapítvány* kuratóriumának elnöke. – Hiszen édes-apám olyan hihetetlen méretű örökséget hagyott ránk, amit szisztematikusan kezelni szükséges.

Szellemiségének égető jelenlétét mindenki érezte, mindenki képes volt felfogni belőle valamennyit. De az egész csak együtt, közösen tudjuk értel-mezni és olyan képpé formálni, amellyel megidéz-hetővé és életben tarthatóvá válik számunkra. Miközben szeretnénk a tárgyasult örökséget úgy kezelni, hogy az jól kutatható, áttekinthető és hoz-záférhető legyen, kíváncsiak vagyunk a Magyar Művészeti *Akadémia* minden tagozatának a véle-ményére is, arra, hogy mit jelent számukra a makoveczi szellemiség, amely jelentősen túllépi az építészet határait.

A minisztérium és a kormány szándéka a kezdektől fogva egyértelmű volt, amelyet egy 2015-ös kormányhatározat nevesített is. Ennek értelmében pedig a Makovecz Imre Alapítvány szerződést kötött a Magyar Művészeti Akadémiával, és a 2017. november 20-án megnyílt Makovecz Központ és Archívum működtetését az *MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete* látja el.

– Maga a kutatóintézet ugyan a Hild-villában működik, de a Makovecz Imre Alapítvánnyal közösen fogjuk üzemeltetni a házat, amely 2018 januárjától a nagyközönség számára is látogathatóvá válik – beszél a központ működéséről *dr. habil. Kocsis Miklós*, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének igazgatója. – Mivel a házban állandó kutatómunka folyik, korlátozott nyitvatartásunk lesz, ami azt jelenti, hogy hétfő, szerda és péntek délutánonként bejelentés nélkül bárki bejöhethet, és megtekintheti Makovecz Imre egykori dolgozószobájának rekonstrukcióját, illetve a munkáiból készült időszaki kiállításainkat. Emellett természetesen várjuk majd az iskolai csoportokat és az építészhallgatókat is, valamint lesznek különböző összművészeti rendezvényeink, és olyan rendszeres szellemi fórumokat is szeretnénk tartani, amelyek a makoveczy szellemiség feldolgozását, értelmezését segítik.

Valószínűleg sokan tudják, hogy Makovecz Imre irodája eredetileg az óbudai Kecse utcában volt. Ám az, hogy egy ma is működő építési irodában tartsanak fenn egy olyan szobát, amelyet sem használni, sem pedig látogatni nem lehet, az alapítvány számára nem tűnt optimális megoldásnak. Ezért született meg az a döntés, hogy az egykori irodát elemeire lebontják, a benne lévő személyes holmikat pedig, így a bútorokat, a könyveket, a művészekről ajándékba kapott különböző használati és dísz tárgyakat felhozzák a központba, ahol a lehetőségekhez mérten újra felépítik a helyiséget.

Aki járt valaha a Kecse utcában és ismerte az irodát, az felismeri majd itt is. Persze formáját és méretét tekintve nem ugyanaz, de a hangulatát sikerült visszaadni. Különösen megindító, hogy az íróasztalon ott van a mester ceruzája és utolsó vázlata is, amelyről már soha nem tudjuk meg, hová és kinek készült. Az egyik pénteken még dolgozott rajta, hétfőn már nem érezte jól magát, kedden pedig meghalt.

Az iroda mellett látogatható lesz egy kicsiny kiállítási szoba is, melynek falain Makovecz Imre néhány ötletszerűen válogatott terve és vázlata függ. Jelenleg láthatjuk többek között a meg nem valósult népliget kápolna és a Krisztinavárosba megálmodott Szent Mihály-templom rajzát is. A sarokban pedig ott pihen az úgynevezett Makovecz-zászló, feltűzve rá a kapott vagy megírt, de el nem küldött levelek, kósza gondolatok, újságcikkek tömkelege.

– Ezen a lobogón ott van minden olyan dokumentum, amelyet édesapám az 1970-es években fontosnak tartott megőrizni. Aztán egyszer csak fogta magát, összetekerte az egésztestet, becsomagolta és

feldobta a padlásra. Borzalmas állapotban találtunk rá, gyakorlatilag minden lapot restaurálnunk kellett – meséli Makovecz Pál, majd kihúz egy kincses fiókot, amelyben újabb meglepetés vár ránk. – Egyik kedvenc szórakozása volt, hogy saját maga, és ahogy szokta volt mondani, a Jóisten szórakoztatására, cigarettatokokat gyártott a belső fóliából, hogy rá lehessen húzni a dobozra és ne lássa az elborzasztó feliratokat. Ebből válogattunk ki néhány érdekesebbet a kiállításra, illetve egy általa spirálisan kibontott narancshéj segítségével bemutatjuk azt az univerzális népművészeti alapotívumot is, amely földrészekről függetlenül minden nép művészetében jelen van, és ami kiindulópontként szolgált számos általa tervezett épülethez.

Makovecz Imre tárgyi és szellemi öröksége tehát állandó otthonra talált. Az azt kezelők feladata azonban óriási. A megőrzés, így a digitalizálás mellett van csaknem kétszáz olyan meg nem valósult Makovecz-terv, amelyek jó részét ma is fel lehetne építeni. Kezdhetnénk mindjárt a Szent Mihály-templommal, a szentek és a kárhozottak templomával, hiszen „a Sátán gonosz kísértései ellen oltalomra, megerősítésre van szükségünk. Ehhez a teremtő ereje kell, amelyért ebben a templomban fohászolni lehet, megrendülve attól a harctól, amely körülöttünk és bennünk dúl.”

Barta Boglárka

Fotók: Vermes Tibor/Demokrata

Forrás:

<http://www.demokrata.hu/hir/kultura/makovecz-imre-hazatert>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Más világ jön a könyvtárakban

Szepesi Anita, 2018. január 1. hétfő

Január elsejétől változik az előadóművészeti, a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló, valamint a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló törvény. Az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény hatályba lépésével emellett egyszerűsödik több, a kulturális ágazat hatáskörébe tartozó hatósági eljárás is.

Könyvtári területen a nyilvános könyvtári jegyzék vezetésével kapcsolatos ügyek ezentúl hatósági eljárásnak minősülnek, valamint egyszerűsödik a felkerülés a jegyzékre, és a törlés rendje is. Kormányrendelet rögzíti a muzeális intézmények működési engedélyének kiadásával, módosításával, visszavonásával kapcsolatos kérdéseket, valamint a muzeális intézményekben őrzött kulturális javak kölcsönzési díjáról és a kijelölési eljárásról szóló szabályokat is.

Kormányrendelet szabályozza a kulturális szakemberek szakmai továbbképzéseinek nyilvántartásba vételét is. A folyamat egyszerűbbé vált: a korábbi rendelet szerinti akkreditálás helyett az eljárás középpontjába a nyilvántartásba vétel került. A továbbképzések megszervezésére vonatkozó szabályokat új miniszteri rendelet rögzíti - írta az MTI.

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) szervezetében működő Könyvtári Intézet feladatai kiegészülnek a könyvtári minőségirányítási tevékenység koordinálásával, valamint a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj adományozásának szakmai előkészítésével. A módosítás megerősíti a nemzeti könyvtár stratégiaalkotásban

betöltött szerepét, valamint vezető szerepét a képzések terén.

Az előadóművészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló törvény eddigi szabályozása szerint azokat a szervezeteket lehet nemzeti előadóművészeti szervezetnek minősíteni, amelynek foglalkoztatott művészeinek legalább 70 százaléka szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Kiemelt minősítés esetében 60 százalékban határozza meg a törvény ugyanezt a korlátot.

A hatályos jogszabály értelmében január 1-től valamennyi ilyen szervezetnek teljesítenie kell a törvényi rendelkezéseket. A feltétel teljesítése alól a bábművészeti szervezetek mentesülnek.

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló törvény módosítása a lakosságszám függvényében határozza meg a települési önkormányzatok számára a biztosítandó közművelődési alapszolgáltatások számát. A módosítás pontosítja a nyilvános könyvtárak alapkövetelményeit és alapfeladatait, az ötezer fő feletti települések esetén rögzíti a települési könyvtár esetén minimálisan szükséges nyitva tartási időt.

A módosítás a minőségelvű működés jegyében előírja a nyilvános könyvtárak számára az éves szakmai munkaterv és beszámoló elkészítését is.

Forrás:

https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/mas_vilag_jon_a_konyvtarakban.654018.html

Válogatta: Fonyó Istvánné

Google: Már az utazási appokat is gépi tanulás segíti

Dátum | 2017.12.18 08:01

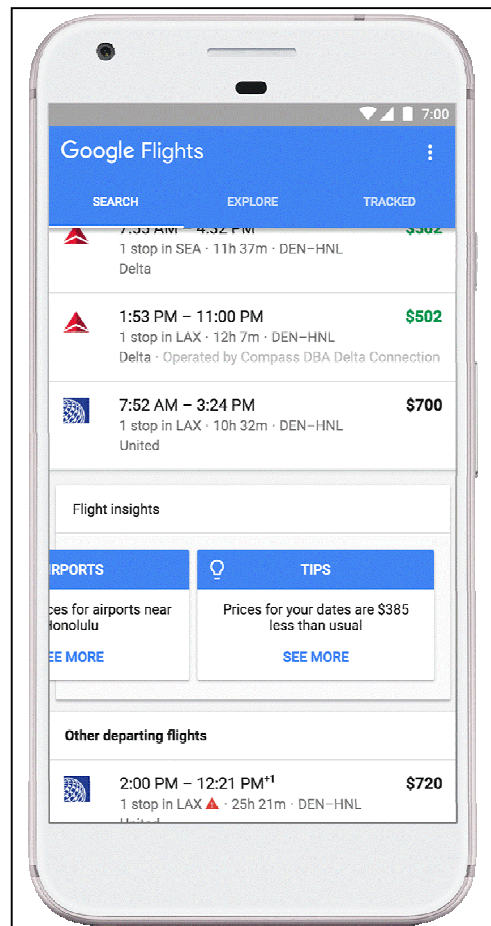
Szerző | [DemonDani](#)

Csoport | MOBILTELEFON

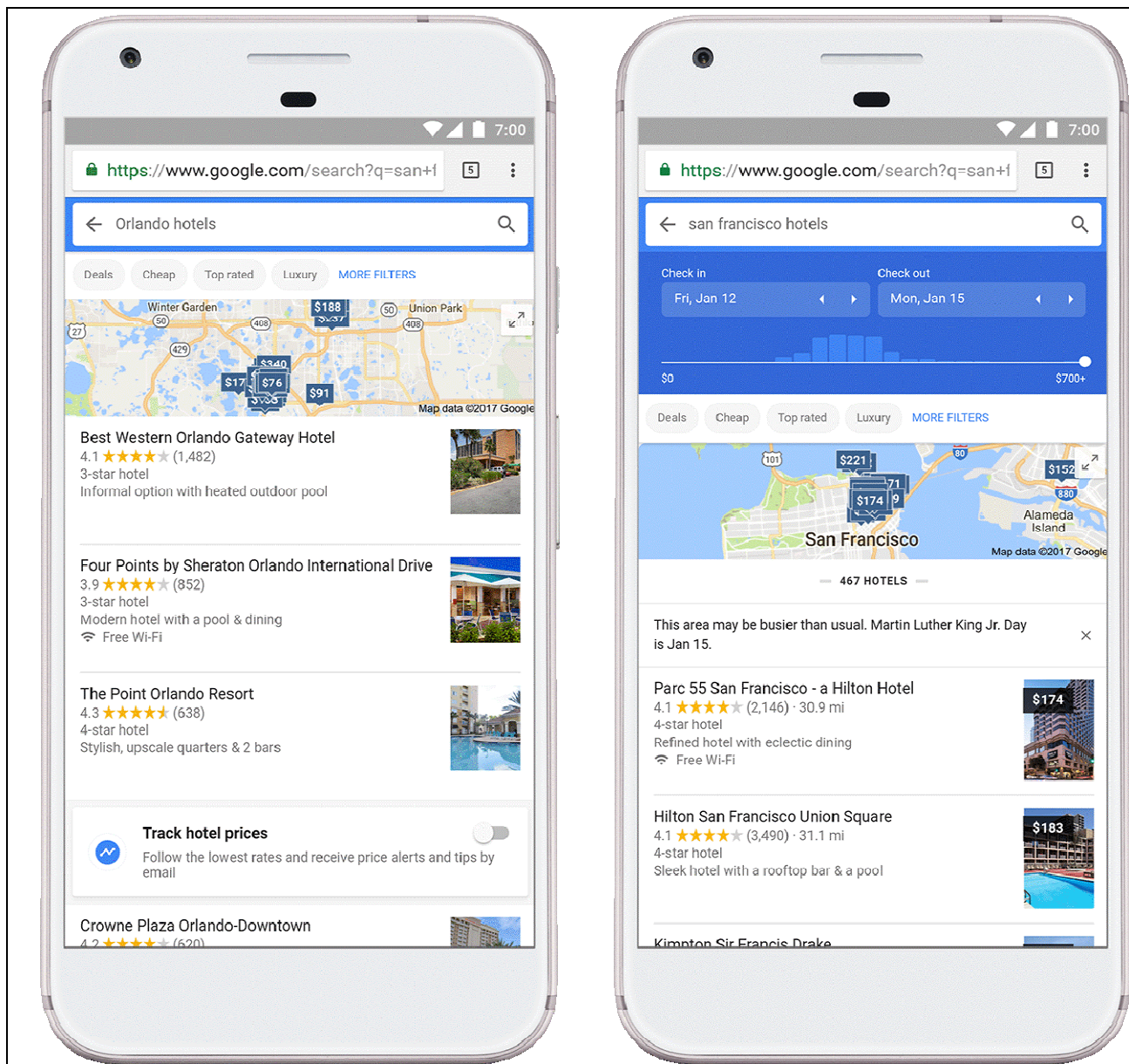
A gépi tanulást a Google a lehető legtöbb területen szeretné hasznosítani, és mostantól kezdve már az utazásban és az üdülésszervezésben is segítségül hívja ezt. A vállalat reményei szerint ennek köszönhetően hatékonyabban és kényelmesebben tudják majd az emberek használni a kapcsolódó felületeket.

A keresőóriás a Google Trips alkalmazás és a Flights szolgáltatás esetében döntött a machine learning kiaknázása mellett. Mindkét esetben arra fognak törekedni a vállalat megoldásai, hogy a felhasználók a lehető legolcsóbb utakat és szállásokat vehessék igénybe. A vállalat olyan funkciókat készített, amelyek az árak mozgását fogják figyelemmel kísérni, és a legjobb ajánlatokról értesítik a felhasználót.

A Google gépi tanulási és statisztikai elemzési technikákat használva analizálja a korábbi adatokat, és következtetéseket von le azokból. A rendelkezésére álló információk alapján jelzi, amikor eljön a megfelelő pillanat, javasolja a felhasználóknak, hogy akkor érdemes lefoglalni a szükséges jegyeket. Mikor a felhasználó repülőjegyet keres a Google Flights használatával például Budapestről Berlinbe, akkor a kiemelkedő ajánlatoknál a rendszer olyan tippeket fog mutatni, mint például „az árak alacsonyabbak a megszokottnál”. Amennyiben az algoritmus azt észleli, hogy annyira kedvező összegbe kerül a jegy, amilyen szinten korábban nem, vagy csak nagyon ritkán volt, és az előrejelzése szerint valószínűleg nem is mozdul már lentebb, akkor pedig olyan tippet mutat a jegyárra, hogy „nem fog tovább csökkenni”. Ezekkel a körítésekkel nemcsak hasznosnak, hanem felhasználóbarátnak is érződik az új funkció.

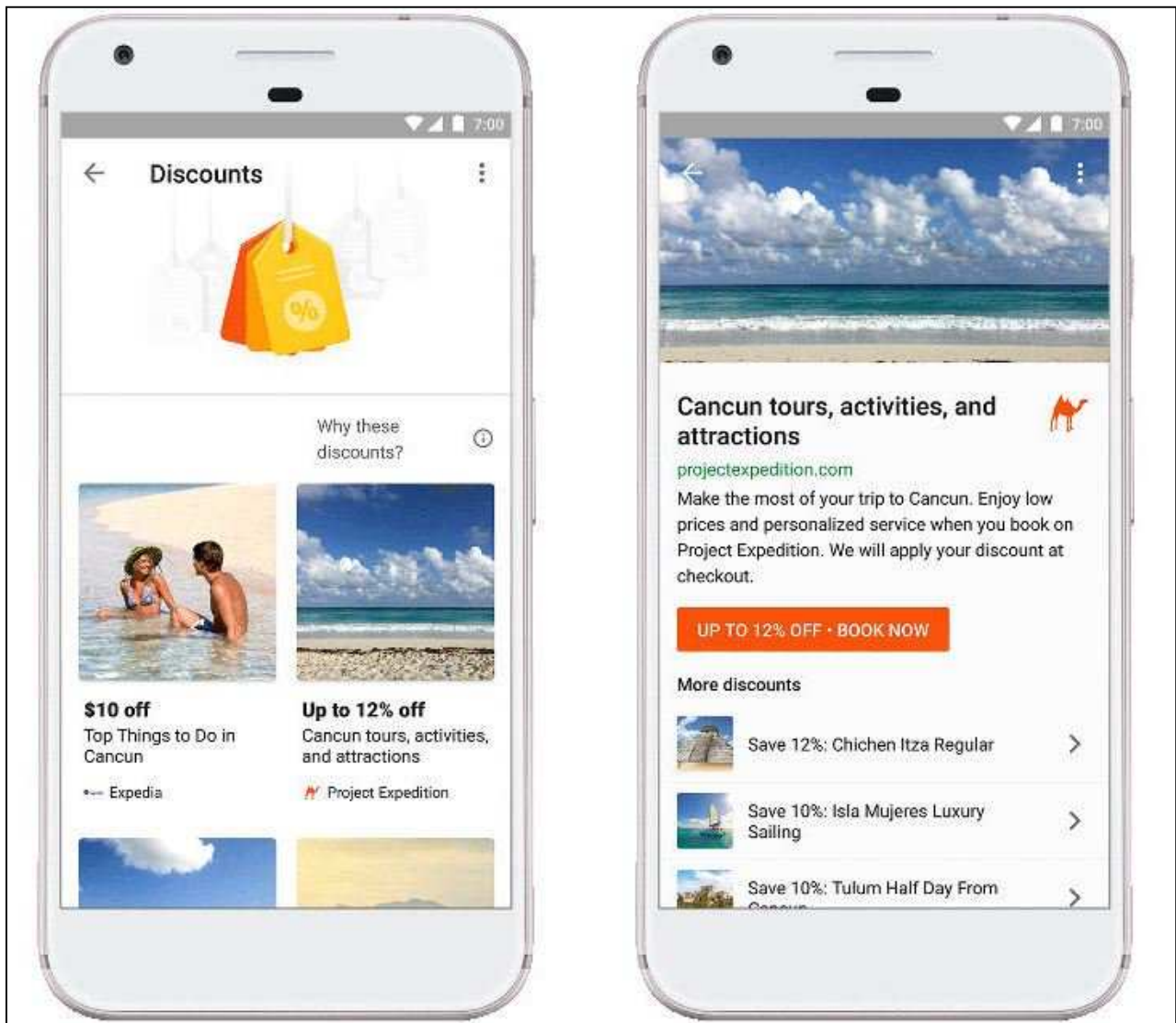

Szálláskeresésnél ugyanezt az eljárást alkalmazza majd a Google. Szóval a rendszer az árak alakulásából következtetni fog arra, hogy mikor érdemes hotelszobát foglalni, van-e rá esély, hogy még lentebb megy az ár, vagy kár tovább várni. A hotel-foglalásnál ráadásul még azt is tudja a rendszer, hogy mely időszakok a zsúfoltak, és ezt is jelzi a felhasználó felé – mivel ilyenkor a szállásadók általában magasabb árakkal dolgoznak, vagy legalábbis nem kínálnak akciót, és a foglalás is körülményesebb. Ebben az esetben, ha olcsón keres szállást az ember, akkor talán érdemes más úti célt választani. A figyelemre méltó ajánlatokról a repülő és a hotelek esetében is kaphatnak akár e-mail értesítést is az emberek.

A Google Flights jegykezelő esetében megjelent újítás egyébként nem kizárt, hogy a későbbiekben más területen is kamatoztatható lesz. Egy vásárlásra szolgáló programnál például legalább olyan jó lenne, ha jelezné a rendszer, hogy érdemes-e lecsapni egy adott akcióra, mint a foglalásoknál. Továbbgondolva pedig a felhasználó beállíthatná például, hogy milyen termékek érdeklík, és akkor akár konkrét vásárlási ajánlatokkal is képes lehetne szolgálni a gépi tanúlással megtámogatott rendszer. De más területeken is biztosan akadna potenciál az árak analizálásban.

Végül még egy egyedi újítása a Google Tripsnek a „Discounts” részleg megjelenése, ahol kedvezményes ajánlatokat fog összegyűjteni az alkalmazás. Itt a meglátogatott helyhez kapcsolódó akciós dolgok jelennek majd meg, így olcsóbban tudnak részt venni az utazás során az emberek különböző túrákon, múzeumi látogatásokon. És eleve jó programokat fedezhetnek fel, olyanokat, amikre talán nem is gondoltak. Pozitívum itt az is, hogy a foglalás azonnal, az applikáción keresztül elvégezhető, így nem kell a felhasználónak a helyszínre érkezve a fizetéssel bajlódnia.

Forrás:

https://ipon.hu/hir/google_mar_az_utazasi_appokat_is_gepi_tanulas_segiti/42950/

Válogatta: Fonyó Istvánné

Építeni kezdik a világ MI-fővárosát Pekingben

Bitport 2018.01.03. [Cloud & big data](#)

Kína már néhány éven belül megtörné az amerikai dominanciát a mesterséges intelligencia fejlesztésében, itt a legújabb nagyszabású állami beruházás.

Pekingben 13,8 milliárd jüanos, vagyis körülbelül 2,12 milliárd dolláros beruházás keretei között épül a mesterséges intelligencia fejlesztésére fókuszáló ipari park. A Csinhua hírügynökség tájékoztatása szerint a projektet gondozó, állami tulajdonban lévő vállalat ezúttal külföldi egyetemeket is bevonna a főváros nyugati részére tervezett, „nemzeti szintű” MI-fejlesztő központ beindításába.

Alig néhány év múlva már tarolnának

A Csinhua a Mentugu nevű pekingi kerület illetékeseire hivatkozva arról számol be, hogy az elkészült létesítmény akár négyszáz vállalkozásnak is otthont adhat majd, éves szinten 50 milliárd jüan összesített forgalommal. Ennek érdekében olyan intézményeket vonzana magához, amelyek a big data, biometrikus azonosítás, a mély tanulás vagy a cloud technológiák területén végeznek kutatásokat.

A kínai kormányzat az előző évben ambiciózus terveket fogalmazott meg a mesterséges intelli-

gencia fejlesztésével kapcsolatban: már 2025-re vezető szerepet érnének el a meglehetősen szerteágazó iparágban, ami 2020-ra 150 milliárd jüanos, 2025-re pedig már 400 milliárd jüanos piacot eredményezne. Mindehhez a magáncégekre ugyanúgy támaszkodnának, mint az állami, sőt katonai szervezetekre.

Nyugaton is kelendő a kínai szakértelem

A mesterséges intelligencia technológiák kompetitív katonai alkalmazása egyébként is meghatározza a két versengő nagyhatalom, Kína és az Egyesült Államok viszonyát. Az amerikai CNAS think tank év végi figyelmeztetése is arról szólt, hogy már korántsem egyértelmű az USA technológiai felsőbbrendűsége, és Kína rendelkezik mindazzal a képességekkel, amelyek révén akár felül is kerekedhet a versenyben.

A rohamosan fejlődő kínai MI-ipar mindenesetre a nagy tengerentúli techvállalatok érdeklődését is felkeltette. Legutóbb 2017 végén a Google-Alphabet jelentette be, hogy MI-kutató részleget állít fel Pekingben – annak ellenére, hogy a társaság keresőszolgáltatása továbbra is állami feketelistán van Kínában, és blokkolják annak felhasználását.

A tehetségekre persze oda-vissza vadásznak: ahogy a mostani kezdeményezés mutatja, Kína is mindent megtesz a nyugati szakemberek magához csábításáért, ráadásul nem is sikertelenül. Ezzel párhuzamosan a kínai (elvileg) magáncégek is nyomulnak az Államokban, a Pentagon szerint az elmúlt hat évben 51 amerikai cégbe nagyjából 700 millió dollárt fektettek a kínai vállalatok.

Forrás: <http://bitport.hu/epiteni-kezdik-a-vilag-mi-fovarosat-pekingben>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Irodalmi levelek nyomában

Forgách Kinga – 2018.01.08.

„Olvasd el szigorú szemekkel cikkemet” – Konfliktusok és kompromisszumok a Nyugaton: Hogyan szerkesztette Babits Mihály és Gellért Oszkár a legendás folyóiratot?

Megjelent *Babits Mihály* és *Gellért Oszkár* dokumentumokkal kiegészített Nyugat-levelezése az 1929 és 1941 közötti időszakból. A *Petőfi Irodalmi Múzeumban* tartott bemutatón a minap elhangzott: az olvasók megismerhetik, hogy miként szerkesztette a két irodalmár a lapot, hogyan viszonyultak a harmadik vezetőhöz, Móriczhoz. A levéltári források segítségével pedig még a lap anyagi helyzetébe is belepillanthatunk.

Az 1908-as indulását követően a Nyugat folyóiratot számos jelentős szerkesztő gondozta, köztük Ignó, Osvát Ernő és Móricz Zsigmond. Babits Mihály és Gellért Oszkár megismerkedése is a lapnak köszönhető, hiszen a kezdetektől mindketten ott voltak a szerzők között (ahogy Ady, Kosztolányi, Hatvany vagy Karinthy is). Akkor még nem sejthették, hogy két évtizeddel később ők fogják átvenni a főszerkesztői feladatokat, s közös munkájuk fogja meghatározni a Nyugat harmadik nemzedékének, egyben a lap utolsó tizenkét évének arculatát.

Arról, hogy milyen volt ez az időszak, hogyan működött együtt a két szerkesztő, és mi alapján döntötték el, hogy milyen írásokat közölnek, izgalmas kötet jelent meg a Gondolat Kiadónál. A dokumentumokat és személyes levélváltásokat tartalmazó könyvet péntek este mutatták be a Petőfi Irodalmi Múzeumban, ahol az anyag két sajtó alá rendezőjével – Buda Attila és Pataky Adrienn irodalomtörténésszel – Kelevéz Ágnes Babits-kutató beszélgetett.

Az „...olvasd el szigorú szemekkel cikkemet” – Babits és Gellért Oszkár Nyugat-levelezése 1929–1941 című könyvről Pataky Adrienn elmondta: céljuk az volt, hogy a két szerző levelezésének azt a szeletét mutassák be, amely viszonylag folyama-

tos volt. Mint rámutatott, a harmincas évek második feléig szinte postafordultával üzent egymásnak a két szerkesztő, főleg a nyári hónapokban, amikor Babits a feleségével, Török Sophie-val Esztergomban lakott. Az irodalomtörténész azt is elárulta, hogy a levelek elsősorban szakmai jellegűek voltak, így betekintést engednek a Nyugat szerkesztésének folyamatába. Buda Attila hozzátette, a levelek mellett közöltek más levéltári forrásokat is, amelyek azért izgalmasak, mert rávilágítanak a Nyugat anyagi körülményeire, valamint a szerkesztők politikai helyzetére is.

Kelevéz Ágnes arról beszélt, hogy a témában érdemes két másik könyvet is elolvasni, amelyek jól kiegészítik ezeket az információkat. Az egyik Gellért Oszkár Egy író élete a Nyugat szerkesztőségében című kötete, a másik pedig a Móricz Zsigmond, a Nyugat szerkesztője című kiadvány. Buda Attila ennek kapcsán elmondta, valóban érdekes összevetni Gellért Oszkár önéletírását más dokumentumokkal, hiszen sok mindent elhallgatott, például azt, hogy az első világháború előtt a kormánypárti sajtóban volt újságíró. Arra is felhívta a figyelmet: Gelléltre egész életében jellemző volt, hogy a fennálló politikai hatalom mellé állt, az ötvenes években például – sok más íróhoz hasonlóan – Sztálin-ódákat is írt.

A folyóirat szerkesztési mechanizmusa kapcsán Pataky Adrienn elárulta, hogy Babits és Gellért közel sem voltak egyenrangúak, amikor döntésekről volt szó. Gellért Oszkár hatáskörébe szerinte inkább az anyagi döntések tartoztak, illetve a próza rovat szerkesztése, amellyel társa nemigen szeretett foglalkozni. Kelevéz Ágnes úgy vélte, kifejezetten izgalmas arról olvasni, hogyan osztotta fel egymás között a Nyugatot a három szerkesztő, Babits, Móricz és Gellért, illetve, hogy milyen konfliktusaik voltak. Az látszik a szerződésekből, hogy Móricz és Gellért Oszkár ki akarták játszani egymást a Nyugattól származó anyagi haszon reményében – fűzte hozzá Buda Attila, aki szerint a lap lejtmenetét a harmincas évektől Móricz üzletileg megalapozatlan döntései okozhatták.

Mint az irodalomtörténészek rávilágítottak, a három szerkesztő közti egyensúlyt nagyon nehéz volt fenntartani, s Gellért Oszkárnak ebben a felállásban elsősorban adminisztratív és közvetítő feladatai voltak. Buda Attila úgy vélte, nagy megkönnyebbülést jelenthetett, amikor Móricz 1933-ban elhagyta a Nyugatot, s ezt követően főleg Babits hozta meg a döntéseket. Pataky Adrienn hangsúlyozta, érdekesek a honoráriumlisták is, amelyekből kitűnik, hogy személyenként eltérően súlyozták a díjazás összegét, s figyelembe vettek szociális szempontokat is. Ahogy az is izgalmas, milyen bonyolult volt akkoriban nyomdába adni egy lapszámot, s a kis létszámú szerkesztőségnek mennyi feladatot kellett ellátnia. Kelevéz Ágnes hozzá-

tette, arról is jó olvasni, hogy mikor és hogyan született meg Babits egy-egy jelentős írása, például a Jónás könyve vagy az Elza pilóta. Buda Attila pedig kiemelte, bár sokan úgy tartják, hogy a Nyugat első korszaka volt a legjelentősebb, s a folyóirat elszűrte Ady halála után, ezekből a levelekből kitűnik, hogy a kevésbé ismert utolsó időszak – amelyet Babits szellemisége határozott meg – sem kevésbé fontos.

Forrás:

http://magyarhirlap.hu/cikk/107438/irodalmi_levelek_nyomaban

Válogatta: Fonyó Istvánné

Nő a települési önkormányzatok közgyűteményi feladatainak támogatása

2018. január 7.

A megyei hatókörű városi múzeumok és könyvtárak működésükhöz, valamint állami feladataik ellátásához, a települési önkormányzatok muzeális intézményi feladataikhoz 2018-ban összesen közel 7,2 milliárd forint támogatásban részesülnek. Ez az összeg több mint 10%-kal, 754 millió forinttal haladja meg a 2017. évi keretösszeget.

A támogatás felosztása reflektál az egyes intézmények kulturális alapellátásban betöltött szerepére és az elért eredményekre, valamint – a megyei hatókörű városi könyvtárak esetében – a szolgáltatással érintett lakosság nagyságára.

A megyei hatókörű városi könyvtárak esetében a fenntartó város, illetve a megye lakosságszáma, valamint a megyei feladatellátás képezi a finanszírozási döntés alapját. A megyei hatókörű városi múzeumok támogatása a szakmai munkát megha-

tározó mutatók vizsgálatára, illetve az abból számított kulturális alapellátás indikátorra épül.

A települési önkormányzatok muzeális intézményi feladatainak támogatása szintén a szakmai szempontokra figyelemmel határozta meg a tárca. A támogatásban részesült önkormányzatok, illetve múzeumok száma a tavalyi évhez képest tizenötöt emelkedett: az önként vállalt feladatként múzeumot fenntartó önkormányzatok 3–3 millió forint egyszeri működési támogatásban részesülnek.

A támogatás felosztására vonatkozó miniszteri döntés elérhető:

<http://www.kormany.hu/hu/dok?page=1&source=2&type=207#!DocumentBrowse>

(EMMI Kultúráért Felelős Államtitkárság)

Forrás: <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/no-a-telepulesi-onkormanyzatok-kozgyujtemenyi-feladatainak-tamogatasa>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Apple az Apple ellen: elég a telefonfüggőségből!

Szilágyi Szabolcs 2018.01.12. Mobilitás

Végső soron rossz az okostelefon-függőség a gyártóknak, az eladásokat pörgető jelenség hamarosan csúnyán visszaüthet. Nyílt levél az Apple befektetőitől az Apple vezetőinek.

A héten zajló *Consumer Electronics Show*-n két Apple részvényes bejelentette, hogy kampányt kezdtek a műszaki eszközöktől való függőség ellen, a gyerekek egészségének érdekében. Furcsa, hogy pont az ebből hasznot húzó vállalat befektetői lépnek fel a jelenséggel szemben, de állításuk szerint az elmúlt években a részvényárakat és bevételeket pörgető addikció már a közeljövőben is nem kívánt hatásokat fog eredményezni. Úgy vélik, hogy a fiatalok és a társadalom hosszú távú egészségügyi kilátásai elválaszthatatlanok az olyan vállalatok, mint az Apple hosszú távú életképességétől.

Elidegenedés, depresszió, romló eredmények

Különös volt a bejelentés időzítése és helyszíne is, hiszen a CES a technikai vívmányok bemutatkozásának fellegvára, a műszaki cikkekért rajongók Mekkája, ahol gyakorlatilag mindent az elmúlt egy év alatt elért fejlődés demonstrálásának rendelnek alá. A digitalizációtól való függés nem az a téma, ami eddig bármekkora hangsúlyt kapott volna a kiállításon. Pedig a háttérben már eddig is megbújt a jelenség. Közismert, hogy számos nagy cég

vezetője (például *Bill Gates*) hozott korlátozó döntést családjában azért, hogy gyerekeit megvédje a káros hatásoktól.

Ugyanakkor érthető, hogy kényes helyzetben vannak a vállalatok, hiszen nem buzdíthatják a termékeiket, szolgáltatásaikat vásárlókat arra, hogy a szokottnál kevesebbszer használják azokat. Ez pedig nem csak a gyártással foglalkozó techcégeknek vagy a szoftverfejlesztőknek, de a telkő szolgáltatóknak is nagyon megnehezíti a probléma kibeszélését.

Noha a gyártók tisztában vannak a jelenséggel, mégis hiányzik egy könnyen alkalmazható kontroll lehetősége a készülékekből. Átlátható és egyszerűen hozzáférhető megoldásokra lenne szükség. Ezt a hozzáállást indítványozta az a nyílt, Apple-nek írt levél, melyet a *Jana Partners* és a *California State Teachers' Retirement System* jegyez. Érdeklenség, hogy a két szervezet együttesen nagyjából 2 milliárd dollárt tudhat magáénak az Apple részvényeiből, tehát ez alapján a minél jobban pörgő eladásokban lennének érdekeltek.

Ennek ellenére arra mutatnak rá, hogy egyre nő a bizonyítékok száma, amelyek szerint a fiatalok körében az okostelefonok és a közösségi média használata nem várt negatív következményekkel járhat. Elvonja figyelmüket a tanulástól (ami ellen az oktatási intézmények nehezen tudnak védekezni), alvási nehézségeket és depressziós tüneteket okoz, ráadásul az érintett korosztály körében érezhetően csökken az empátia, a mások helyzetébe való beleélés képessége. A levelet írók által idézett tanulmány szerint egészen nagy a baj: az amerikai tinédzserek nagyjából fele már függőnek tekinthető.

Nem lehet kitörni az ördögi körből?

A fentiek alapján azt hihetnénk, hogy a fiatalokat érinti leginkább ez a jelenség, holott a felnőttek sincsenek biztonságban. Igenis valós az eszköz-függőség, mutatott rá *Tony Fadell*, az Apple egyik korábbi vezetője. Okosórák és -telefonok,

Facebook, Twitter – mindegyik termék nagyon ügyes abban, hogy rávegye a felhasználót a következő kattintásra vagy érintésre. Ez aztán némi dopaminnal jutalmazza az agyat, ami arra készíti az embert, hogy ismét megjutalmazza magát. Az ördögi kör bezárult, amiből az időnkénti elvonókúra is csak rövid menekülést ígér.

A techvállalatok felelőssége vitathatatlan, állítja Fadell, aki szerint a megoldás is az ő kezükben van. Ha az emberi természetet változtatni nem is tudnak, abban mindenképpen segíthetnek, hogy a felhasználók figyelmét felhívják a jelenségre, és eszközöket adjanak kezükbe, hogy nyomon követhessék és kezelhessék digitális függőségüket. A férfi szerint néhány éven belül ugyan megszülethet a politikai szabályozás, ami korlátok közé szoríthatja ezt az addikciót, de annál gyorsabb és hatékonyabb beavatkozásra lenne szükség. Ezt pedig csak a nagy IT-vállalatok tudják megtenni.

Szinte azonnal reagált az Apple, közölve, hogy mindig is törődött a gyerekek sorsával és többek között ezért is kínál operációs rendszerébe épített szülői felügyeleti eszközöket. Emellett azonban azt is elismerte, hogy valóban lenne még tennivaló: „új lehetőségek bevezetését és a már meglévők továbbfejlesztését tervezzük a jövőben, hogy kibővíthessék a már meglévő eszközök tudása”.

Voltak persze, akik kiálltak termékeik társadalomra gyakorolt hatásai mellett. *Cristiano Amon* például az autók vagy az elektromosság megjelenéséhez

hasonlította az okostelefonok közösségformáló erejét. A legtöbb okostelefonba chipeket szállító Qualcomm elnöke úgy vélte, hogy az általa szerzhető előnyök bőven kompenzálják a felmerülő hátrányokat, ugyanakkor elismerte, hogy utóbbiak megértése és kezelése nem elkerülhető feladat.

Hasonlóképp vélekedett a kínai elektronikai ipar óriásának feje is. A Lenovo egyik vezetője, *Jang Jüancsing* (*Yang Yuanqing*) szerint az okostelefonok határozottan könnyebbé és kényelmesebbé teszik életünket. Azt azonban ő is megerősítette, hogy rossz, akár az egészséget negatívan befolyásoló hatással is lehet a túlzott mobilhasználat.

Gondolkodásmódbeli változásra lenne szükség

A kérdés végső soron az, hogy mit lehet tenni a jelenség hatásának csökkentése érdekében. A gyártók felkérése arra, hogy még több technikai fejlesztéssel lépjenek fel, a háború elkerülését még több fegyver beszerzésére irányuló törekvésekkel analóg, azaz egyáltalán nem biztos, hogy közelebb visz a megoldáshoz. Bár számos app – Offtime, AntiSocial, Quality Time és így tovább – áll már ma is rendelkezésre a függőség idejének korlátozására, az igazi változást az jelentené, ha az egyének belső készletéből tekintetenek el az időrabló, tulajdonképpen felesleges nyomkodástól.

Nyilván egyszerűbb az okostelefont korlátozás nélkül a gyerek kezébe nyomni, amitől csöndben és nyugton marad, ahogyan egy évtizede hasonlóan könnyű megoldás volt a televízió elé ültetni a kicsiket. Ennek következményeivel, az utódokkal való foglalkozás minimalizálásának eredményével azonban előbb-utóbb minden, ezt választó szülőnek (és végül a társadalomnak) szembe kell néznie – akkor, amikor az okozott kár helyrehozása már lehetetlennek fog tűnni.

Forrás: <http://bitport.hu/apple-az-apple-ellen-eleg-a-telefonfuggosegbol>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Elhunyt Votisky Zsuzsa, a Typotex Kiadó alapítója

Közzétéve 2018-01-10

Fájdalommal tesszük közzé a hírt: *Votisky Zsuzsa*, a *Typotex Kiadó* alapítója és vezetője január 5-én elhunyt – írja a Typotex Kiadó FB-oldalán.

Neve egybeforr a kiadóéval, hiszen az 1989-es alapítástól kezdődően 2015-ig önállóan, majd társigazgatóként vezette a céget. A magyar tudományos könyvkiadásban, illetve az elektronikus publikálás területén végzett munkája korszakos jelentőségű volt. Személye pótolhatatlan a számunkra, ám nagyságát az is mutatja, mindent elkövetett

azért, hogy a kiadó, ez a szellemi műhely nélküle is működőképes maradjon. Emlékéhez hűen folytatjuk az általa megkezdett munkát a továbbiakban is.

Votisky Zsuzsa 1948-ban született Budapesten. Az ELTE matematika–fizika tanári szakán végzett, néhány év tanítás után a Műszaki Könyvkiadó szerkesztője, majd az Országos Pedagógiai Intézet módszertani kutatója lett. Vezető szerepet játszott a TeX szedőprogram meghonosításában (ez a szó szerepel a kiadó nevében is), és lefordította az ehhez kapcsolódó szakirodalmat. A Typotex Kiadó részben az *Akadémiai Kiadó*, részben a *Matematikai Kutatóintézet* munkatársaiból alakult, és egészen új utat nyitott a rendszerváltás utáni magyar könyvkiadásban. Votisky Zsuzsa számos úttörő kezdeményezés kitalálója, megvalósítója volt: létrehozta a Books in Print nevű adatbázist, amely a forgalomban lévő könyvek teljes listáját tartalmazta, az elsők között vágott bele az e-könyvek hazai kiadásába az interkonyv.hu oldalon, megálmodta a Bábelmátrix elnevezésű projektet, ahol a világirodalom válogatott alkotásai olvashatók eredeti nyelven és fordításban, szabadegyetemmel felérő estsorozatokat indított, és kitartóan harcolt az áldatlan helyzetben lévő magyarországi tudományos könyvkiadás megmaradásáért, támogatásáért, felíveléséért.

Forrás: <https://librarius.hu/2018/01/10/elhunyt-votisky-zsuzsa-typotex-kiado-alapitoja/>

Válogatta: Berke Barnabásné

5%-ra csökkent az internetezés forgalmi adó kulcsa

Január elseje óta Európában Magyarországon a legalacsonyabb az internetezést terhelő általános forgalmi adó kulcsa, miután a kormány kezdeményezésére a parlament 18-ról 5 százalékra csökkentette azt - hangsúlyozta a Digitális Jólét Programért felelős miniszterelnöki biztos.

Deutsch Tamás közölte: tavaly év elején 27-ről 18 százalékra csökkent ez a közteher, ezzel 13 hónap alatt mintegy ötödével mérséklődtek az árak. „Na-

gyon jelentős digitálisrezezi-csökkentést sikerült végrehajtanunk” – jelentette ki. Ahogyan tavaly, úgy idén is „az áfacsökkentés az utolsó fillérig árcsökkentésben fog testet öltetni” – mondta. A miniszterelnöki biztos megjegyezte: 2017-ben, a négyszáznál több hazai internetszolgáltató ellenőrzésekor a *Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság* csupán két kisebb cég esetében észlelte azt, hogy ez nem történt meg.

Deutsch Tamás hangsúlyozta: a kormányzat célja az, hogy minden eddiginél gyorsabb, elérhetőbb, olcsóbb és jobb minőségű internetszolgáltatás legyen elérhető a polgárok, vállalkozások számára. Hozzátette, ezt szolgálja, hogy az esztendő végén minden településen legalább egy közintézményben és közterületen lesz elérhető ingyenes szélessávú wifi-szolgáltatás, és hogy az uniós célkitűzésnél két évvel korábban, 2018 decemberére lesz hozzáférhető valamennyi hazai háztartás számára a szupergyors, legalább 30 megabites internetkapcsolat.

A miniszterelnöki biztos szolt arról is: a kormányzat által elindított Digitális Jólét Alapcsomag programba bekapcsolódó szolgáltatók azt vállalják, korábbi legolcsóbb csomagjuknál legalább 15 százalékkal alacsonyabb árú megoldást kínálva segítik, hogy azok is internethasználóvá váljanak, akik korábban ezt anyagi okokból nem engedték meg maguknak. Mint mondta, mindezek eredményeként 2018-ban már 80 százalék fölötti, az európai uniós átlagot meghaladó lehet Magyarországon az internetet rendszeresen használók aránya.

Deutsch Tamás hangsúlyozta: a tavalyi internet-áfa-csökkentés 13–15 milliárd forintot hagyott a polgárok és vállalkozások zsebében, de a fogyasztók számának emelkedése szinten tartotta az internetezéshez kapcsolódó adóbevételeket. A politikai közlése szerint az újabb áfacskökkentés 22–23 milliárd forintos megtakarítást jelent a polgárok-

nak, a vállalkozásoknak, ezzel két év alatt összesen 35–40 milliárd forintos megtakarítást téve lehetővé.

Utalt arra is: Magyarországon nagymértékű mobilinternet-fejlesztések is zajlanak, ennek eredményeként pedig az ország sokkal jobban teljesít, mint az általános gazdasági fejlettség terén. Deutsch Tamás kiemelte: napjainkban az élet egyetlen területén sem lehet reális fejlesztési programokat megfogalmazni, végrehajtani anélkül, hogy az ne jelentené egyidejűleg a digitalizáció fejlesztését is, „a digitalizáció a gazdaságfejlesztés sikerességének záloga”.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128930/5-ra-csokkent-az-internetezes-forgalmi-ado-kulcsa>

Válogatta: Berke Barnabásné

A pendrive-használat a céges adatvédelem leggyengébb pontja

A Kingston kutatása szerint a vállalatoknál még mindig alulértékelt kockázati tényezőknek számítanak az USB-k adatkezelési szempontból.

A felmérés szerint a szervezetek mintegy kétharmada nem alkalmaz megfelelő biztonsági intézkedéseket annak érdekében, hogy biztonságosan tárolják az adatokat a pendrive-okon. A hazai vállalatok 34 százaléka, illetve az EMEA-térségben működő cégek fele nem is tervez semmilyen változtatást ezen a téren annak ellenére, hogy a mo-

bil adathordozók megfelelő titkosítása az új európai uniós adatvédelmi rendelet (General Data Protection Regulation – GDPR) előírásai miatt is fontos tényezőnek számít.

„A GDPR számos területen támaszt új követelményeket a vállalatokkal szemben. Az egyik legfontosabb elem, hogy az adatvédelmi incidenseket 72 órán belül kötelesek jelenteni. Sok szervezet nincs tisztában azzal, hogy még egy pendrive elvesztése is adatvédelmi incidensnek minősül, ha személyes adatokat tartalmaz és nincs titkosítva. Ha azonban olyan titkosított USB-meghajtón tárolták ezeket az információkat, akkor pusztán biztonsági incidensnek minősül a helyzet. Az ilyen jellegű eseteket pedig nem feltétlenül kell jelenteni, amivel komoly hírnévbeli és egyéb veszteségtől kímélhetik meg magukat a cégek, ráadásul az adataikat is nagyobb biztonságban tudhatják” – mutatott rá *Kaszál Norbert*, a *Kingston Technology* Magyarországért és Szlovéniáért felelős üzletfejlesztési menedzsere.

A probléma széles kört érint, hiszen a Kingston kutatása szerint rendkívül elterjedt az USB-k használata a szervezeteknél: szinte minden alkalmazott (84 százalék Magyarországon, 92 százalék az EMEA-országokban) és minden vállalat (94 százalék Magyarországon, 92 százalék az EMEA-régióban) használ pendrive-okat. Ráadásul a válaszadók több mint fele (52 százalék Magyarországon, 64 százalék az EMEA-országokban) vállalati és privát adatokat is tárol ugyanazon a USB-kulcsra. Bizalmas és érzékeny adatokat hazánkban a válaszadók 25 százaléka, az EMEA-régióban pedig 21 százalékuk tárol pendrive-okon, ami titkosítás nélkül kockázatosnak számít.

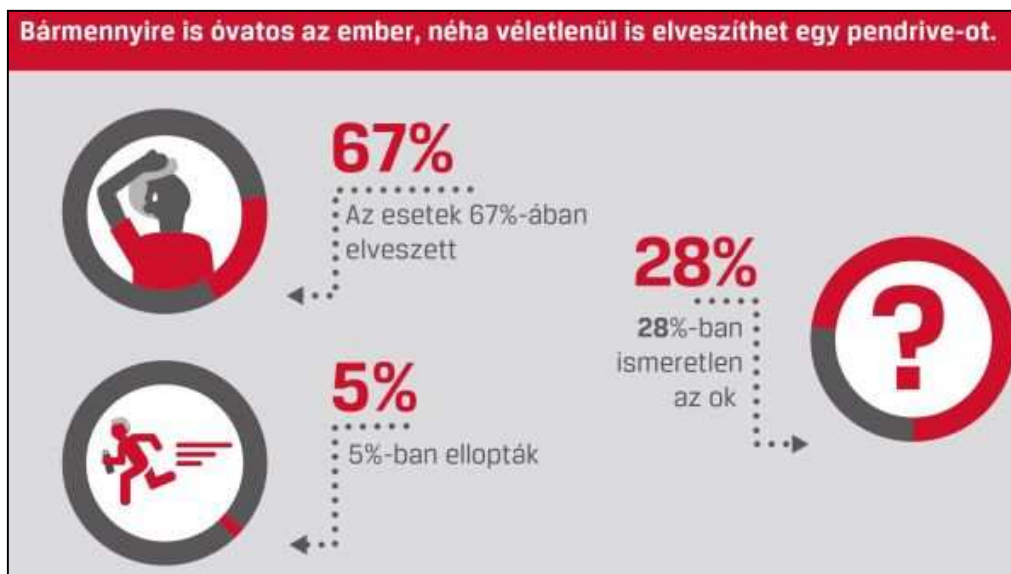
Ezeknek az eszközöknek gyakran lába kél: a magyar vállalatok 36 százalékánál és az EMEA-régióban működő vállalatok 44 százalékánál előfordult már, hogy valamilyen módon eltűntek pendrive-ok. Magyarországon az esetek 5 százalékában ellopták a pendrive-okat, míg ez a szám az EMEA-országokban 11 százalék. Az aggasztó trendek ellenére a hazai válaszadók mindössze 11 százaléka alkalmaz hardveralapú titkosítást ezen az eszközökön, a régióban pedig 6,7 százalék. Ez azt mutatja, hogy az USB-s adatbiztonság terén nincsenek felkészülve a szervezetek a GDPR követelményeire.

Bár a GDPR hivatalosan közel másfél éve érvénybe lépett, a magyar vállalatok megkésve, csak a kétéves felkészülési idő végéhez közeledve reagálnak rá, régióinkban azonban némileg jobb a helyzet. A PwC Magyarország 2017. nyári GDPR konferenciája után felmérést végzett a résztvevők

és ügyfelei között, melyből kiderült, hogy szeptemberig megközelítőleg csupán a cégek negyede tartott a megoldások megvalósításánál, másik negyede pedig azonosította már az érintett adatokat, de így a vállalatok fele nem tett még érdemi lépéseket. Legtöbbször csupán jogi problémaként kezelik az elvárásokat: az esetek több, mint 40 százalékában a jogi osztály vezeti a megfelelési projekteket, és csak fele ennyi esetben irányítja dedikált projektszervezet.

Az elvárások, bár jogi szempontból részletesebben meghatározottak, nem biztosíthatók megfelelő IT-biztonsági kontrollok nélkül. A nélkülözhetetlen biztonsági elvárásokon túl kulcsfontosságú a biztonság-tudatosság és a megfelelő védelmi, valamint kockázatcsökkentő technikai protokollok működtetése a vállalatoknál. „Alapvető IT biztonsági hiányosságok könnyen alááshatják a megfelelési törekvéseinket, ezt nagyon könnyű alábecsülni” – hívta fel a figyelmet Gyimesi Csaba, a PwC kiberbiztonsági szolgáltatásokért felelős vezető menedzsere.

Az új szabályozások értelmében egy incidens súlyosságát befolyásolja, hogy mekkora kockázatot jelent az érintettek jogainak sérülésére. Így a hiányos kontrollkörnyezet vagy ismeretek kiemelt szerepet játszanak, főként az adatok tárolásánál, kiadásánál vagy átvitelénél. „Projektjeink során gyakran segítünk a szervezeteknek meghatározni a szükséges lépéseket a titkosítatlan adatátvitellel, kontrollálatlan eszközök használatával vagy tudatossági hiányosságokkal kapcsolatban” – tette hozzá Gyimesi Csaba.

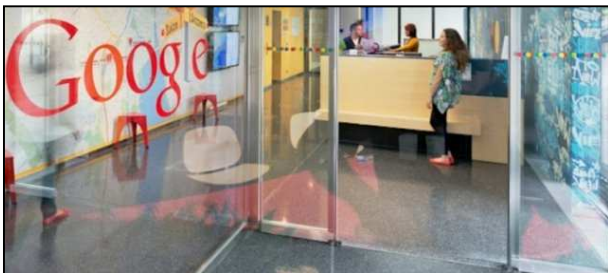
Az USB-n tárolt adatok biztonságát illetően a Kingston azt tanácsolja a vállalatoknak, hogy használjanak olyan titkosított pendrive-okat, amelyeket a legmagasabb szintű biztonságot igénylő adatok védelmére terveztek. Az USB-k különféle titkosítási szinteknek megfelelően széles választékban elérhetők, különálló vagy felügyelt megoldásként is. A megfelelő technológia használata mellett az is elengedhetetlen, hogy megtanítsák az alkalmazottakat a pendrive-ok helyes használatára, mivel a friss felmérés eredményei azt mutatják,

hogy sok vállalatnál hiányosak az ismeretek azok kezelésére vonatkozóan. A szervezeteknek ezenfelül célszerű biztonsági házirendeket bevezetniük a mobil adathordozók alkalmazásánál, mielőtt előfordulhatna valamilyen adatszivárgás.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128486/a-pendrive-hasznalat-a-ceges-adatvedelem-leggyengebb-pontja>

Válogatta: Berke Barnabásné

Erősíti európai jelenlétét a Google

Az amerikai technológiai konszern jobban támaszkodna a hardverüzletágra, mivel csak kiemelkedő mobilokkal és laptopokkal tudnak egységesen jó ügyfélményt nyújtani.

Sundar Pichai, a Google első embere növelni akarja cége európai jelenlétét. Jelenleg a kontinensen 40 városban 14 000 embert foglalkoztatnak, és ugyan 2,42 milliárd dolláros EU-bírság lebeg a fejük felett, egyre elkötelezettebbek Európa iránt és itt nem csupán a szoftverfejlesztésről van szó. Az általa bevezetett „Első a mesterséges intelligencia” szlogen tükrében minden ajánlatot módosítanak és újragondolnak, ugyanakkor az alapvető üzleti elgondolásuk változatlan marad. Szavai szerint a fő küldetésük továbbra is az, hogy segítsenek az embereknek az információk rendezésében a számítástechnikai tudományok által. Manapság ez utóbbi legerősebb eszköze a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás. Változatlan maradt az az elképzelésük is, hogy informatikát arra alkalmazzák, hogy a segítségével megoldják emberek milliárdjainak a problémáit.

A közeljövőt az új okostelefonok (Pixel), laptopok (Pixelbook) és egy digitális asszisztens (Google Home) piacra dobása jelenti majd. A vállalat arra törekszik, hogy ne csak a szoftverüzlettől függjenek, hanem a hardverekkel is sok pénzt keressenek. A HTC menedzsermentjével kötött megállapodás is megmutatta, hogy mely területre akarnak kiemelten összpontosítani, annak ellenére, hogy konkrét jövőbeli tervek nem szivárogtak ki. A vállalat 2000 új alkalmazottra és lényeges licencjogokra

tett szert. *Rick Osterloh*, aki a Motorolától egy éve érkezett a csapathoz és a hardverrészleget vezeti, megerősítette, hogy ezt a piacot egyértelműen nagyon komolyan veszik.

Pichai kitért arra, hogy miért annyira fontosak a hardverek. Meglátása szerint a mai modern világban az eszközöknek is fontos szerepe van abban, hogy az IT miként fejlődik. A mesterséges intelligencia fejlődése nem csupán a jobb algoritmusoknak köszönhető, hanem annak az összhatásnak, amelyet a szoftverek, az elérhető hatalmas adatt mennyiségek és az erősebb processzor-teljesítmények közösen generálnak. A menedzser végül leszögezte, hogy mindig a felhasználók érdekeire koncentrálnak és a termékeiket is úgy fejlesztik tovább, ami az embereknek a legjobb. Az, hogy mi a legjobb, az az elemzésekből és a felmérésekből derül ki.

Az óriáscég számos megoldásának megalkotásában játszottak komoly szerepet az európai szakemberek, és ez a jövőben még inkább így lehet. Európában korábban megalakult a Google gépi tanulási csoportja, amelynek székhelye Zürich lett. A centrum több mint 800 embert foglalkoztat és a vállalat legnagyobb USA-n kívüli fejlesztési központja. A csoport célja egy olyan környezet kialakítása, amely a szoftvermérnökök és a kutatók szá-

TMT 65. évf. 2018. 1. sz.

mára lehetővé teszi, hogy Európában alkossanak meg termékeket és folytassanak kutatótevékenységet. A dolgozók három területre összpontosítanak: gépi tanulás, a természetes beszéd felismerése és megértése, valamint a gépi észlelés, vagyis a szenzoradatok kielemezése.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128536/erositi-europai-jelenletet-a-google>

Válogatta: Berke Barnabásné

Felgyorsulhatnak a magyarországi mobilhálózat-fejlesztések

A kormány nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánította a magyarországi távközlési szolgáltatók nagy sebességű mobil hírközlési (4G, 4G+, 5G) hálózatfejlesztési beruházásait.

A most megjelent kormányrendelet a szolgáltatók 4G, 4G+ és 5G szélessávú mobil hálózati infrastruktúra beruházásait nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű beruházásokká nyilvánítja a még gyorsabb és hatékonyabb munkavégzés érdekében. A beruházások révén kiépülő 4G mobilhálózat infrastrukturális alapját képezi majd

közeljövőbeli ötödik generációs (5G) mobilhálózatok fejlesztésének is.

A kormány célja, hogy minden eddiginél olcsóbb, gyorsabb, elérhetőbb és jobb minőségű legyen az internet Magyarországon. A megfelelő színvonalú digitális infrastruktúra nélkülözhetetlen feltétel mind a digitális gazdaság, mind a polgárok és a vállalkozások digitális kompetenciáinak fejlesztéséhez, mind pedig az állami digitális szolgáltatások elterjedéséhez. A kormány mostani döntése komoly szabályozási előnyt jelent a fejlesztésekhez.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128992/felgyorsulhatnak-a-magyarorszag-i-mobilhalozat-fejlesztések>

Válogatta: Berke Barnabásné

Folytatódhat az észti csoda

A balti állam ambíciózus terveket sző. Önmagát finanszírozná, így nem lenne szükség adókra és hivatalos virtuális pénzt is kiadna.

Észtország jelenleg az Európai Unió Tanácsának soros elnöke. A balti ország nem gazdag, de mégis sikeres állam: az észti siker titka, hogy a döntéshozók a Szovjetunió széthullása után nem vissza, hanem előre tekintettek és jó döntéseket hoztak. Példa erre, hogy a '90-es években ugyanúgy mint Magyarországon, ott is csak keveseknek volt vezetékese telefonjuk, de ők ezt a lépcsőfokot átugorva egyből az egész országot mobiltelefonokra állították át. A digitális közigazgatásra való átváltás 18 évvel ezelőtt kezdődött, ma már az állampolgárok alig az 5 százaléka intézi az ügyeit papíralapú iratok segítségével.

A digitális állam rendszerének a legfontosabb eleme az elektronikus azonosítókártya és annak egyéni azonosítószáma. A digitális azonosítókártya egyszerre személyi igazolvány, jogosítvány, társadalombiztosítási kártya, könyvtári igazolvány és a szupermarketek hűségpont-kártyája. Néhány évvel ezelőtt bevezették a virtuális állampolgárságot. Aki kifizet egy meghatározott díjat, az hivata-

losan észti polgárrá válik és akár céget is alapíthat, ami által hozzáférést szerezhet az Európai Unió belső piacához. Jelenleg már 30 000 virtuális állampolgár van és azokhoz 4000 vállalat kapcsolódik. Az állam ezáltal a GDP 2 százalékára tesz szert, amely pontosan akkora összeg, mint a NATO-nak fizetett tagdíj. Vagyis Észtország a virtuális állampolgárságból finanszírozza a biztonságát.

Legújabb tervük egy digitális pénz bevezetése, Estcoin lesz a neve. Ez lesz a második próbálkozás a témában, az első *Mario Draghi*, az *Európai Unió Központi Bankjának* vezetője leállította arra hivatkozva, hogy egyetlen európai uniós tagország sem bocsáthat ki saját valutát az euró mellett. A helyiek viszont ragaszkodnak az elképzeléshez és három lehetőséget javasoltak: hűségpont-rendszer, digitális aláírást és egy az euróhoz kötött stabil virtuális fizetőeszközt. Ezeket egyenként vagy akár együtt is be lehetne vezetni és további bevételeket generálnának az államnak. A végeredmény az lehet, hogy az észteknek egy idő után nem kell majd adót fizetniük.

Ugyanakkor Észtországban sem minden tökéletes. Jó példa erre, hogy nemrég kiderült: egy hiba miatt PIN-kód nélkül is használható több százezer észti elektronikus azonosítókártya. A helyi álláspont ezzel kapcsolatban az, hogy hibák mindig előjöhettek, a lényeg az, hogy azokra milyen gyorsan sikerül reagálni.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128761/folytatodhat-az-eszt-csoda>

Válogatta: Berke Barnabásné

Harmadával nőtt az internetelérések sebessége

Erre a következtetésre jutott a Speedtest az éves összefoglaló jelentésében.

Ma már számos cég, köztük nagyon is jól ismert nevek, kínálnak sebességmérő szolgáltatást, a Speedtest azonban tulajdonképpen a szegmens létrehozójaként is felfogható, hiszen ők hozták létre annak idején először egy csak erre fókuszáló weboldalt. Most a 2017-es év eredményeit sorolják fel, országokra lebontva, legalábbis ami az elérések sebességének átlagos változását illeti.

Az összefoglaló jelentésből többek között az derül ki, hogy a kisebb, illetve fejlődő országok esetében volt tapasztalható a legnagyobb arányú eltérés, ami nem túl meglepő, hiszen itt adottak leginkább a körülmények a drámai változásokhoz. Amíg a globális letöltési sebesség a mobil és vezetékes elérések esetében 20, illetve 40 Mbps volt, addig a feltöltéseket gyakorlatilag fele ilyen gyorsan végezhetjük el, ám itt egyes országok kiemelkednek a mezőnyből, hiszen Laosz 250, Vietnam 188, Trinidad és Tobago pedig 133 százalékkal javított a mobilos eléréseknél az egy évvel korábbi adatahoz képest. A vezetékes területen szigetek és afrikai, latin-amerikai, valamint ázsiai országok gyorsultak a legjobban, itt azonban már 141 százalék volt a legjobb eltérés, míg egyes államokban

viSSzaesés következett be – Puerto Rico kapcsán a hurrikánok hatását, Iraq és Szíria esetében pedig a háborút emelhetjük ki legfőbb tényezőként.

	Download: November 2017 Average (Mbps)	Download: Year Over Year Increase	Upload: November 2017 Average (Mbps)	Upload: Year Over Year Increase
Mobile	20.28	30.1%	8.65	38.9%
Fixed	40.11	31.6%	19.96	25.9%

A legnépesebb államok közül India javított a legnagyobbat, ők gyakorlatilag másfélszer gyorsabb eléréseket kínáltak idén, de itt Kína mellett az USA és Japán is helyet kapott, mivel ők 20–30 százalék között tudtak gyorsulni. A cég közzétette a teljes globális indexet is, amiből jól látszik, hogy hazánk kifejezetten előkelő helyet foglal el az átlagsebesség tekintetében, hiszen a mobilos szférában 49 Mbps-os, a vezetékes területen pedig 92 Mbps-os letöltési átlagot mértek, amivel a hetedik, illetve a hatodik helyet szereztük meg. Persze mindez a Speedtest oldalán elvégzett mérések összegzéséből áll össze, vagyis némileg szűkebb a mérítési kör.

A mobilos eléréseknél 119 ország volt az átlag felett a letöltések tekintetében, 134 országot megelőzve. A vezetékes eléréseknél ez az arány 71-185, vagyis itt még bőven van min javítani.

Forrás:

<https://www.google.hu/search?q=hvg&og=&aqs=chrome.1.69i58j0i66i5.15730016j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Válogatta: Berke Barnabásné

Nagyon hiányzik a szenior programozói réteg

Az elvándorlás mértéke lassult, a bérek még jövőre is növekedni fognak, a munkáltatói kommunikáció szerepe hatványozódik.

Az állandósult informatikai munkaerőhiány problémája kikerülhetetlen téma az elmúlt években. A kormányzati és magánkezdeményezések, az oktatási reformkísérletek és az újfajta villámképzések enyhítettek a problémán, sok esetben megállították annak mélyülését, de a keresleti és kínálati oldal között még mindig nagy különbség van. Az IThon.info információs platform összegezte az elmúlt esztendő, valamint a piacra váró feladatokat.

A kínálati oldalon több dolog befolyásolta az informatikai állásokra jelentkezők számát. Egyrészt az idei esztendőben már tudatosan ismerkedett a villámképzések elvégzése utáni kezdő szakembergárdával a munkaerőpiac, másrészt kiegyenlítődni látszik a trend az el- és hazavándorlás területén, amely bővülést nem is jelent, de szerencsére a munkaerőhiány növekedését lassíthatja. Úgy vélik, a következő évi trendeknél ezeknek a folyamatoknak az erősödése várható, hosszabb távon pedig érezhető lesz az informatikai felsőoktatást

választó fiatalok növekvő száma is, amely idén az IVSZ közlése szerint +10%-os változást mutatott.

„Az IThon.info portál több idei kezdeményezésében mérte fel a szakemberek munkahely választásának vagy akár a külföldről való hazatérésének motivációját, amelyek eredménye egyértelműen a világos és tiszta munkáltatói kommunikáció jelentőségét mutatja. A munkaerőpiacra frissen belépő kollégáknak és a hazatérésen gondolkozóknak is információra van szüksége a vállalatot és projekteket bemutató alapoktól kezdve az ott használt technológiáig és fejlődési lehetőségeikig. Ezek az apró mozzanatok kulcsfontosságúak lehetnek a munkahely választásnál és alapvetően meghatározzák a keresleti és kínálati oldal sikeres találkozásának tényezőjét.” – nyilatkozta *Pulay Gellért*, a platform alapítója.

A keresleti oldal bővülése az idei és a következő években is erőteljes versenyre kényszeríti a piaci szereplőket. „A legnagyobb piaci szereplők hamar felszippantják a kezdő kollégák tömegeit, emellett azonban még mindig komoly küzdelmek folynak a tapasztaltabb, szenior kollégák megszerzéséért és megtartásáért. A hazai piacon ráadásul folyamatosan jelennek meg a nemzetközi kis és nagyvállalatok is, ahol a kezdetekben folyamatos a bővülés a munkavállalók létszámában. A nemzetközi trendekkel összhangban így a bérek emelkedésében sem várható érezhető tompulás a következő esztendőben.” – folytatta a vezető.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128725/nagyon-hianyzik-a-szenior-programozoi-reteg>

Válogatta: Berke Barnabásné

Az internet felerősíti a társadalmi egyenlőtlenségeket

A digitális korszak világszerte előnyöket biztosíthat a gyermekeknek, de egyúttal komoly veszélyeket is rejt magában.

Az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermekegyesége (UNICEF) aktuális jelentésében azt írta, hogy az internet felerősíti a meglévő társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeket, ezáltal folyamatosan nő a digitális szakadék. A digitalizálás a gyerekeknek világszerte egyszerre jelent esélyeket és kockázatokat, illetve veszélyeket.

Jelenleg háromból egy internetező 18 évesnél fiatalabb, ugyanakkor a 15 és 24 év közötti személyek 29 százalékának nincs internethozzáférése. Ez utóbbi elsősorban Afrikában és az arab államokban jellemző. Afrikában 5 fiatal közül 3 nem rendelkezik interneteléréssel, Európában ugyanez az arány 25-ből 1. Jelenleg világszerte 346 millió fiatalnak nincs internetkapcsolata. Azonban, ha egy gyermek tud csatlakozni a világhálóra, ott is veszélyek fenyegetik. Az internet ugyanis lehetővé teszi a fiatal lányok és fiúk szexuális kihasználását, ráadásul új utakat nyitott a gyermekkereskedelem előtt.

Ugyanakkor az internet különösen a távoli régiókban kiutat jelenthet a gyerekek és a fiatal felnőttek számára, akik a mindennapi szegénység, a krízishelyzetek elől akarnak elmenekülni. Mind ők, mind a tanáraik hozzáférhetnek a digitális könyvekhez. A digitális tanulás nagy segítséget jelent például az afganisztáni lányoknak, akik nem hagyhatják el az otthonaikat, miként a menekülttáborokban lévő gyermekeknek is, akik mobiltelefonon vagy számítógépen keresztül tanulhatnak.

A jelentés készítői kiemelték, hogy korábban soha nem volt ilyen könnyű a tudás megosztása és az együttműködés. Ugyanakkor szintén soha nem volt ennyire egyszerű gyermekpornográf anyagokat vagy más tiltott képeket és videókat előállítani, valamint terjeszteni. A gyerekek gyakran szembesülnek erőszakos vagy gyűlöletkeltő tartalmakkal, illetve akár ismeretlen személyekkel is kialakíthatnak potenciálisan veszélyes kapcsolatokat.

Anthony Lake, az UNICEF ügyvezető igazgatója azt nyilatkozta, hogy a jövőben egyre több gyermek nő majd fel úgy, hogy csatlakozni fog a világhálóra és az határozza majd meg az életüket. Egy digitális világban kettős kihívás van, hiszen egyrészt mérsékelni kell a veszélyeket, másrészt minden gyerek számára növelni kell a világháló hasznosságát. A fiatalokat a digitális politika központi elemévé kell tenni és a termékekben is vissza kell tükröződniük az igényeiknek.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128616/az-internet-felerositi-a-tarsadalmi-egyenlotlensegeket>

Válogatta: Berke Barnabásné

Elfogadták a HDMI 2.1 specifikációját

További távlatokat nyithat az új szabvány, a kompatibilis termékekre viszont még várni kell.

A HDMI Forum nyilvánosságra hozta az új HDMI 2.1-es szabvány specifikációját, amely a 2.0-s változaténál sokkal nagyobb átviteli sáv szélességet biztosít. Ez utóbbi akár 48 Gbps is lehet. E sáv szélesség kihasználásához ugyanakkor különleges „Ultra High Speed HDMI” kábelekre lesz szükség. Az új kábeleket az eddigi eszközökkel is használni lehet.

A HDMI 2.1 támogatja a 4K120 Hz (3840 x 2160 képpont) és a 8K60 Hz (7680 x 4320 képpont) közvetítéseket, illetve felvételeket. Sőt, a szabvány még akár a 10K (10 328 x 7760 pixel) közvetítéssel is kompatibilis, de az utóbbi esetben a

videoadatokat DSC-1.2 tömörítéssel továbbítják. A HDMI 2.1 lefelé kompatibilis a többi HDMI-verzióval.

Az új szabvány támogatja a dinamikus képismétlési frekvenciát (VRR) és lehetővé teszi az adaptív szinkronizálást, amelynek köszönhetően a játékok az alacsonyabb képráta mellett is zökkenőmentesen jelennek meg és gyorsabb mozgások esetén is éles marad a kép. A specifikáció része a Dinamikus HDR is, a HDR-adatok (kontraszt, fényerő, gamma) akár jelenetről jelenetre vagy az egyes képkockákra is átvihetők. A HDMI 2.1 továbbá kompatibilis az olyan korszerű HDR-formátumokkal, mint a Dolby Vision, a HDR-10 és a Samsung Tone Mastering System. Az úgynevezett Audio Return Channel pedig lehetővé teszi a televízió számára, hogy a 3D audioformátumokat, például a Dolby Atmos, a kompatibilis audiokészülékekre továbbítsa.

A HDMI Licensing szövegíróje megerősítette, hogy az új szabvánnyal kompatibilis első készülék az Xbox One X lehet.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/128424/elfogadtak-a-hdmi-21-specifikaciojat>

Válogatta: Berke Barnabásné

E számunk megjelenését önkéntes munkájával segítette:

*Berke Barnabásné
Fonyó Istvánné
Hegyközi Ilona
Kovácsné Koreny Ágnes
Prokné Palik Mária
Tószegi Zsuzsanna
Ungváry Rudolf*